VASILE HELGIU
Institutor
Licenţiat în litere şi filosofie

ŞCOALA ROMANEASCA DOBROGEANA

dela înfiinţare până la 1938

MONOGRAFIE

Istoric, documente, diagrame

·stitutul de Arte Grafice „ALBANIA", Constanţa — Strada Traian No. 18-20
— 1938 —

Toate exemplarele vor purta
semnătura autorului

Un cuvânt înainte

Pentru învățătorii ce s'au adunat acum în al treilea congres profesional la Constanța [1]) dar și pentru cei 70 de ani de stăpânire românească, înfățișez vieața școlii primare dobrogene dela înființarea ei și până astăzi.

Ar fi fost mai ușor să prezint o foae cu cifre și diagrame, destul de vorbitoare, pentru a demonstra mersul și progresul instituției noastre.

Dar pentru că vieața noastră învățătorească este împletită cu locuri și oameni, iar Dobrogea nu este un pământ ca oricare altul, omogen ca înfățișare și locuit de aceeași poporație,— chiar neamul nostru românesc este reprezintat prin vechii autochtoni, prin Românii veniți din Muntenia, așa zișii dicieni, prin Ardelenii înainte și după 1877, prin Românii colonisați în diferite epoce — se înțelege că nu-s suficiente cifre și diagrame.

Avem de multe ori atâtea neamuri chiar în cuprinsul aceluiaș sat, în cât numai descrierea lui sub toate aspectele dă prilejul omului de specialitate să înfățișeze noutatea și necunoscutul, cu toate influențile reciproce, cu dinamicul ce rezultă din trăirea la un loc a mai multor neamuri sau elemente din acelaș neam; dar noi depășim descrierea: descifrăm trecutul acestui pământ, cu drumuri din cele patru puncte cardinale și cu populație din cele două continente, cu întunericul și lumina lui și mai ales cu acei eroi necunoscuți și uitați — învățătorii dobrogeni din toate timpurile până astăzi.

---

[1]) Primul congres al institutorilor, s'a ținut la 17 Aprilie 1897 (probabil regional).
Al doilea, congres general, la care am luat parte, în Iulie 1910.

Un lucru elementar, definitiv şi categoric se pune înainte de orice: *actul de naştere al neamului nostru* este aici în Dobrogea; natura nu-l poate distruge, oamenii nu l pot contesta, căci monumentul dela Adamclisi (65 km. sud vest de Constanţa) «Tropaeum Trajani», a dăinuit peste toate intimperiile. El stă de strajă şi veghează asupra stepei dobrogene dela Nord şi a Deliormanului dela Sud, precum Ceahlăul îţi întinde privirea până la Cetatea Albă şi până la Câmpia Turzii.

Nu este o exagerare şi vreau să complectez pentru ştiinţă, că, dacă n'ar bate vânturile aşa cum bat în Dobrogea, — i s'ar putea spune ţara vânturilor;— şi dacă nu s'ar fi mişcat sub puterea aceloraş vânturi nisipurile şi bucăţile de brazde uscate de cumplite secete, aproape permanente în Dobrogea; că, dacă acest pământ n'ar fi alcătuit un loc de harţă, de dute-vino în toate veacurile, apoi nenumărate cetăţi romane ar sta semeţe şi pe malul mării şi pe al Dunării, chiar în mijlocul Dobrogei şi-ar dovedi şi mai mult tot ceeace geniul latin a ştiut să creeze şi să stăpânească în vremea lui de glorie peste toate popoarele.

Descoperirile care se fac an după an, desgropările de cetăţi, ziduri, clădiri, ruine, piese relevatoare ca pietre mortuare scrise în latineşte, colonade de marmoră, monede şi câte sunt legate de aşezarea unui popor de creaţie şi stăpânire permanentă, cum au fost strămoşii noştri, sunt dovezi evidente de puternica vieaţă romană care a dominat vreme îndelungată în Scytia Minor, Dobrogea de astăzi.

Muzeul de antichităţi, instalat în aripa stângă a primăriei Constanţa, alcătueşte o imagine prea searbădă a grijei pentru ruinele unei civilizaţii apuse. Intre timp, când streinii au început să se intereseze de vieaţa imperiului roman şi când trebuia *„să vorbească piatra, unde istoria amuţeşte“* s'a început o goană nebună după documentele ce s'au găsit în Dobrogea pretutindeni, şi multe statui, pietre cu inscripţii, monede etc., au luat drumul la Briticsh Muzeum (Londra), Louvru (Paris) sau la Metz. Iar în timpul din urmă, chiar Ovidiu, minunata statue ce împodobeşte forum-ul „Piaţa

Ovidiu" de astăzi din fața primăriei Constanța, la începutul anului 1918 a fost demontată și gata de încărcare cu destinația spre Balcani! La firea delicată și sensibilă, la energia urmașilor geniului latin și la ospitalitatea poporului nostru, verificată în veacuri, se răspundea printr'o metodă balcanică! Aceeași statue în 24 ore, a fost repusă pe soclul ei.

CAP. II

Dobrogea - descriere

Să ne oprim aici și să ne întindem privirea asupra pământului dobrogean. Să intrăm în această minunată peninsulă, căci prin înfăptuirea ei cuprinsă între mare și revărsările Dunărei, Dobrogea este în adevăr o peninsulă, și s'o privim deoparte și de alta a văii Carasu prin care aleargă linia ferată Cernavoda spre Constanța.

Cândva, dar urmele se văd și astăzi, această vale a fost acoperită cu o pânză de apă lungă de aproape 30 klm., cu lacuri continuie, doar ici colo se ridica un grind acoperit cu stuf, punte de trecere între partea de Nord cu Sudul Dobrogei.

Pe vale curgea râul Axios, de aici numele cetății Axiopolis, ce se găsește în apropiere de Cernavoda, unde se vărsa acest râu.

Ioan Ionescu dela Brad, pe care îl vom cita de multe ori în această lucrare, ne spune că la 1850, când a vizitat Dobrogea, valea Carasu era canalizată, având o adâncime de 4 metri și o lărgime de 20 m. Vapoare mici circulau până mai sus de Medgidia.

De aceia și populația a fost pe acea vreme foarte deasă pe partea de Nord locuibilă a văii. Și astăzi se găsesc pe această parte 10 sate, așezate pe ruinile celor dispărute.

Valea Carasu se întinde până aproape de satul Basarabi (Murfatlar) de unde panta se ridică pe ne-

simțite până la Palas, 6 klm. departe de Constanța. Aici, la Palas, este cumpăna apelor; unele o iau, când plouă, spre Mare, altele și cele mai multe spre Dunăre. De aici, din această cauză, cu toată seceta, se produc multe inundații pe valea Carasu în partea ei superioară.

Pe această vale s'a proiectat acum 98 de ani săparea unui canal navigabil, care să lege Dunărea cu Marea Neagră (Heer V. Wincke „Analele Dobrogei" anul III) idee ce pare să capete o aplicare în zilele noastre.

Drum de trecere și popas din stepa dela Nord și cea dela Sud, valea Carasu a înlesnit așezarea și întărirea orașului Medgidia, astăzi nod de căi ferate spre Bazargic și Babadag-Tulcea, cu populația alcătuită din Tătari și Români, cu seminarul musulman, cu centru important comercial.

Cele 10 sate despre care am pomenit mai sus, locuite de o populație tătărească și cercheză între 1850—1870, aveau aspectul unor cutiuțe de chibrituri, în dezordine, case aruncate cu furca, ici colo un salcâm singuratic, timid și izolat, temându-se parcă de îndrăsneală și de sărăcia stepei; nici o clădire mai arătoasă — era regiunea cea mai tristă și uitată, dădea până acum 15-20 de ani pecetea și cartea de vizită a întregei Dobroge.

Pe când astăzi pe coasta de Nord a acestei văi, locuită de Români, cu mici excepții, casele au câte trei patru încăperi frumoase, nu se mai văd din umbra pomilor, școli majestoase ca și biserici, arată ce poate face mâna omului stăruitor, cu persistență. Numai 10 ani sunt de când o plantație cu zeci de hectare de caiși, cu vii de viță nobilă, cu ferme și gospodării model și izolate se ridică și se întind tot mai mult dela capul văii Carasu spre Constanța, deoparte și de alta a liniei ferate, într'o regiune așa de înstrăinată ca înfățișare, de-ți era teamă să 'noptezi cândva.

Cu o floare nu se face primăvară și prin valea Carasu nu putem face cunoștință cu întreaga Dobroge.

Să ridicăm din această vale fie spre Nord fie

spre Sudul Dobrogei: o nesfârşită întindere de pământ, un platou gălbuiu la începutul primăverii, cu câte o spinare de deal mai răsărită, cu văi scurte, tăieturi de ape, cu movile milenare, cimitire pentru conducători, sau semnale şi focuri pentru apropierea altor barbari, cu nici un semn de vieaţă şi civilizaţie. Căci aici în stepă, satele sunt în fundul văilor sau a văioagelor, unde apa se găseşte mai la suprafaţă, unde vânturile permanente îşi pierd fluerul pe întinsul platoului. Acestei regiuni i s'a dat numele de Dobrogea.

Pe acest cuprins la 70—80 klm. spre Sud şi cu aceiaşi depărtare spre Nord, se întinde stepa dobrogeană, cu macul ei neasemănat de aprins, cu colelia ce se îndoaie la vânturile permanente şi se ridică în ciuda secetei, cu ciulinii care se rostogolesc zeci de kilometri, atât toamna până târziu, cât şi iarna sub puterea Crivăţului.

Incepând cu scriitorii streini s'a căutat explicarea cuvântului «Dobrogea». Nu intru în amănuntele explicării acestui cuvânt. Aduc un element concret, observat şi de domnul profesor Mehedinţi cu prilejul lucrărilor la un seminar de geografie.

Constanţa fiind centru de aprovizionare a populaţiei din stepă încă din timpurile cele mai vechi, şi cum distanţa până la cel mai depărtat sat este peste 100 klm., căruţaşii trebuiau să rămână peste noapte undeva. Incepând cu primăvara şi până toamna târziu, ei poposeau *«pe Dobrogea»*, denumind prin aceasta numai regiunea fără vegetaţie arboriscentă ce se întinde dela Sudul Adamclisi-ului, din pragul Deliormanului, şi până la Babadag în partea de Nord. Această expresie „pe Dobrogea“ am auzit-o de zeci de ori dela căruţaşii Români, Tătari, Turci, Bulgari şi am verificat-o în comparaţie şi opoziţie cu celelalte regiuni ale Dobrogei: spre Nord începe a Babadagului, a Tulcei, spre Sud a Deliormanului, adică de acolo de unde pădurea se întinde şi peste spinarea dealurilor, acolo unde creşte stejarul în locul mărăcinişului, tufa, carpenul—fagul chiar (Valea Batovei şi Ecrene la Sud şi Luncaviţa la Nord), toate esenţe lem-

noase ce cresc în zona cuprinsă între 300—500 metri altitudine.

In adevăr, deoparte şi de alta a zonei de stepă se desfăşoară alte aspecte ale solului: la Sud o seamă de văi lungi de zeci de kilometri pe fundul cărora se pierd izvoare care altă dată vor fi ajuns la Dunăre, iar la Nordul Dobrogei dealuri şi culmi tot mai mari până la Măcin, când ni se înfăţişează ca munţi adevăraţi. Aceste culmi sunt rămăşiţele munţilor Chimerici cei mai vechi munţi din Europa.

Şi la Nord şi la Sud, zona de vegetaţie este marcată prin tufăriş de avantstepă; apoi încep perii sălbatici şi stejari fără număr ce stau ca nişte soldaţi de pază, cât vezi cu ochii. Atât în partea de Nord a Dobrogei cât şi în ceia de Sud, pe culmile dealurilor şi pe văi apar păduri foarte bogate în esenţe, cu izvoare cât mai la suprafaţă, cu foarte multe cişmele, captări făcute de Turci, populaţia liniştită a Dobrogei timpurilor apuse.

De altfel acestea au fost regiunile cele mai propice pentru locuinţă ca şi pentru apărarea în vremuri grele la care se adaugă Dunărea cu stufăriile ei de nepătruns, cu toate cotloanele, unde omul poate scăpa cu fuga în câteva minute, aşa cum cereau vremurile de altă dată.

Pe când Dobrogea, mijlocul ţinutului, stepa fără vegetaţie, fără dealuri şi văi prea multe, ţara vântului şi a nisipului, a fost totdeauna drum de trecere pentru popoarele călătoare ca şi pentru toate păsările călătoare din Nordul Europei, (astăzi poposesc la fel) popas de aşezare vremelnică pentru aceleaşi popoare, când dela urmă nu le mai mâna nimeni mai departe.

In această scurtă descripţie a pământului dobrogean nu putem uita lacurile depe malul Dunării, toate aşezate pe fundul văilor ce curg spre Dunăre; unele din ele, cele din partea de Nord fac parte integrantă din valea bătrânului Istru. Amintim şi Delta «împărăţia stufului, a păsărilor, a peştelui şi a revărsărilor de ape». Tot din Dobrogea face parte şi insula Şerpilor aşezată la 44 Kilometri departe de ţărm, insulă aridă,

pietroasă, cu o suprafață de 12 hectare, locuită de un pichet de observație și de nenumărați șerpi de unde se trage și numele.

CAP. III.

Cele mai vechi Popoare ale Dobrogei

Numărul acestor popoare ca și numele lor sunt pierdute în negura vremii. Totuși nu putem uita pe legendarul Dariu al Perșilor, stăpânul coastelor Mărei Negre dela Caucaz până în Asia Mică. Bătând Helespontul cu vergi de lemn, Dariu a trecut în Moesia, urmărind odată cu țărmul mării pe neamurile scitice care se retrăgeau tot spre Nord și pe alte popoare barbare, pe Misi, pe Carpi, pe Costobaci, pe Troglodiți, pe Pigmei și pe Sarmați, locuitori despre a căror existență ne pomenesc istoricii romani. Dariu a făcut cel dintăiu pod cunoscut peste Dunăre la Isaccea, însă expediția lui nu a avut rezultatul așteptat, căci Tracii din Balcani au restabilit independența triburilor din ambele Moesii (Dobrogea și Rumelia), iar Dariu s'a retras.

Mai târziu și-au afirmat stăpânirea asupra Moesiei, Macedonenii cu Filip al II-lea, apoi Alexandru cel Mare și în fine Lisimah. De pe urma stăpânirii lui Lisimah au rămas o seamă de monede de aur și de argint, unele bătute în Callatis (Mangalia), în Tomis (Constanța) în Istria, cetate ale cărei urme se descoper în zilele noastre și este așezată la Nordul județului Constanța, spre trecătoarea Portița.

Intre secolul II și I, înainte de Hristos, Romanii au cucerit toată peninsula balcanică, asigurându-și stăpânirea pe malul drept al Dunării până la Sulina, deci cu Dobrogea întreagă. In interiorul provinciei existau încă triburile barbare, care veneau și de peste Du-

nāre, când fluviul era înghețat și flota romană imobilizată. Aceste știri le avem dela Poetul Ovidiu:

„Atuncia dar, când Pontul și Dunărea spumândă
De iarnă îmbrățișate prind pieliță de ghiață,
Pe a Istrului lucioasă și măturată cale,
Călări pe cai sălbatici, vrăjmașii vin 'ncoace,
Vestind a lor sosire săgețile ce sboară
Și rămânând drept urmă pământul despuiat.
Țăranii fug departe, lăsând câmpia pradă
Și barbarul răpește
Puțina-i avuție."

Iar mai departe zice:

„Asta-i ultima țară ce fuse supusă de Romani.
N'aș vrea să tremur de barbari
De care ne desparte doar Istrul."

De altfel poetul roman Ovidiu, exilat aici la Constanța, *se știe pentru ce a fost exilat*, ne înfățișează în umbre triste aspectul vieței din Tomisul de atunci:

„Aici în timp de pace răsboiul te îngrozește
De numai vezi pe barbari, e spaima ce ți-o lasă
Și nimeni nu cutează pe câmp să tragă brazda
Și țelină uitată rămâne sterp pământul."

Iar în altă parte:

„Un pom nu se zărește
Pustie tristă goală, nici arbore, nici frunză.
Fugi, fugi de această țară, tu omule fericit
Și totuși din întreaga lume
Aicea, aicea osânda m'a trimis".

Trebuie să înțelegem durerea și să explicăm inspirația poetică prin vieața pe care o lăsase la Roma în comparație cu cea din Tomis, dar și cu starea de fapt de atunci, când împrejurimile Constanței erau alcătuite dintr'o câmpie goală, tristă și stearpă.

Cu toate aceste aspecte și greutăți, Romanii s'au așezat în mod temeinic în Dobrogea; ei au construit

două drumuri de piatră ale căror urme se pot vedea şi azi, ici colo: unul dela Silistra paralel cu Dunărea, care mergea prin cetăţile Durostorum, Axiopolis, Capidava, Carsium, Troesmis, Noviodunum până la mare, iar de aici pe malul mării prin Histria, Tomis, Callatis. Toate aceste cetăţi în bună parte descoperite sunt semnul unei civilizaţii; prin ele se poate urmări procesul de civilizare al elementului autochton, alcătuit şi din Geţi, ramură a Tracilor şi din Sarmaţi.

Al doilea drum prin mijlocul Dobrogei.

Impăratul Traian a făcut şi el o expediţie împotriva Dacilor şi a repurtat o victorie strălucită împotriva barbarilor în apropiere de localitatea Adamclisi; după unii istorici, această victorie a fost câştigată împotriva Sciţilor, a Dacilor şi a Sarmaţilor. După înfrângerea lor, Traian stabileşte Regiunea V-a Macedonică, la Troesmis, aproape de Măcin, iar Legiunea a XI-a Claudia, la Durostor şi construeşte în apropiere de monumentul ridicat în cinstea zeului Martie pe valea dela Adamclisi, *oraşul Civitas Tropae.*

Mai târziu, creştinismul prin lăţirea lui a contribuit ca limba latină să pătrundă în cele mai umile aşezări, tocmai prin faptul că ea s'adresa celor necăjiţi şi uitaţi. O bună parte din scriitorii romani arată că în legiunile lui Traian se găseau foarte mulţi creştini, mai târziu apostolul Andrei a predicat în Dobrogea, iar la Tropaeum se găsesc 4 biserici creştine.

Vieaţa de linişte, prosperitate şi romanizare a Sciţiei Minore, şi-a continuat firul până când a început marea mişcare a popoarelor barbare, care, prin groaza ce au răspândit-o, au împins înainte pe unii autochtoni, pe alţii i-a făcut să se ascundă în stuful bălţilor, în pădurile vremei.

Atunci la 238, Carpii se aşează în Dobrogea în număr mare, iar Goţii, care au pătruns şi ei în Dobrogea, au jefuit oraşele şi porturile Mării Negre, precum a fost şi Histria pe care au dărâmat-o în bună parte; şi Tomi (Constanţa) a avut să sufere depe urma Goţilor, atăcându-o pe uscat cu trupele lor. Tomitanii s'au apărat cu multă îndârjire, dat fiind şi zidurile pu-

ternice ale cetăţii, care au oferit o bună apărare împotriva acestor atacuri (Zossim).

Mai târziu Constantin cel Mare reconstrueşte oraşul Civitas (Cetatea dela Adamclissi) şi întăreşte o parte din cetăţile din Dobrogea; la 378 Goţii năvălesc din nou, aşa ni se confirmă depe o inscripţie găsită la satul Carcaliu jud. Tulcea, lângă cetatea Igliţa.

Pentru a-i linişti din prădările lor permanente, Romanii îi primesc mai târziu pe Goţi ca federaţi, locuind oraşele şi satele în comun.

Totuşi provincia nu putea fi apărată prea mult, iar cetatea Tomis era expusă permanent la năvălirile şi prădările barbarilor.

In această perioadă, se ridică *Valul lui Traian*, un şanţ cu taluz dela Cernavoda până la Constanţa, a cărui adâncime trebuie să fi fost de cel puţin 20 m. cu o lăţime de 25 metri, pentru ca poporul năvălitor al Hunilor care prădase toată peninsula balcanică să nu mai poată devasta şi colţul acesta atât de înfloritor.

După Huni, ştim că s'au infiltrat Slavii, cu o invaziune mai liniştită; trec şi aceştia în Scitia, cuprind cetatea Ulmetum pe care locuitorii vechi sunt obligaţi s'o părăsească.

Mai târziu, împăratul Justinian, voind să restabilească cetăţile de apărare ale imperiului printre care era şi Ulmetumul, o găseşte pustiită, servind ca sălaş Slavilor.

Cetatea este restaurată de Justinian, totuşi Slavii rămân în preajma ei — o parte în Nordul Dobrogei alta în Sudul ei lângă Durostor, de unde ascunşi se repezeau asupra călătorilor, împiedecându-i de a-şi continua drumul.

Dar calvarul vieţii romanice nu se sfârşeşte în Dobrogea: o ramură a Avarilor trece Dunărea la 578, iernează chiar lângă Tomis, Constanţa noastră şi pleacă mai departe în Tracia. După o sută de ani, vin Bulgarii sub Asparuh, trec Dunăre dela Sudul Basarabiei şi se aşează în preajma Balcanilor, având drept capitală localitatea Preslav. Expediţiile lor se îndreaptă

către Bizanţ, de strălucirile căruia erau fascinate privirile tuturor popoarelor năvălitoare.

Intre anii 900 şi 1000, câmpia dobrogeană este locuită de Pecinegi, care ne-au lăsat ca amintire numele pârâului şi satului Peceneaga (găsite pe hărţile Evului Mediu) pentru ca în urmă Cumanii, ca o epidemie grozavă, invadează toată Dobrogea şi Ţara Românească.

Populaţiile romane au rezistat însă, acum devenise române, iar ca dovadă avem o sumă de izvoare bizantine, care amintesc pe Valahii pontici (Românii de lângă mare).

De acum înainte pentru a demonstra de cine a fost locuită Dobrogea, începând cu veacul al XI-lea precum şi continuitatea şi trăinicia neamului nostru, vom prezenta documente şi izvoare autentice.

Cronicarul Ioanes Cinnamus (Sec. XII-lea) spune că una din armatele lui Emanuel Comnenul, care a întreprins un războiu împotriva Ungurilor, era formată dintr'o mulţime de Valahi, *despre care se zice că au fost colonişti din Italia.*

Ana Comnena aminteşte în opera sa «Alexiada» despre nişte fundaţiuni trecătoare independente sub conducerea lui Isacea, Seslav şi Tatul, toţi Români; iar un domn român Balica a stăpânit în aceeaşi vreme ca principe ţărmul mării dela Cavarna la Balcic, având drept capitală Carbona, Balcicul de astăzi.

Venim la stăpânirea lui Mircea cel Bătrân. *Semn că Dobrogea a fost stăpânită de domnul Ţării Româneşti, se vede din* d i p l o m e latineşti, documente turceşti şi hrisovul dela Turnu-Severin. Intr'o diplomă latinească, Mircea avea titlul de Despot al Ţării lui Dobrotici şi Domn al Dristorului, iar într'o însemnare veche se scrie «Drept credinciosul întru Hristos Dumnezeu pietosul şi iubitorul de Dumnezeu, Mircea cel Mare, Domn cu mila lui Dumnezeu şi singur stăpânitor a tot pământul Ungro-Vlahiei şi de dincolo de Munţii Carpaţi până în pământul tătărăsc, (Basarabia). Duce al Almaşului, Domn al Banatului dinspre Apus, stăpânitor al ambelor laturi ale Dunării

până în Marea Neagră şi Domn al Cetăţii Dristorului şi al tuturor ţărilor şi oraşelor până în hotarul Adrianopolului. Anul dela facerea lumii 6901 (1393).

In acelaş timp, Bulgaria fiind desfiinţată de către Turci, Dobrogea este ocupată de aceştia până la anul 1403, când în urma păcii încheiată cu Mircea, Sultanul o restituie Domnului Ţării Româneşti.

De altfel după o diplomă din anul 1406, Mircea are titlul de «Autocrat al amândorora malurilor Dunării pe toată întinderea până la Ochean, Mare şi al oraşului Silistra».

Mircea a stăpânit Dobrogea şi în anul 1415 potrivit hrisovului din 10 Iunie 1415, descoperit de institutorul I. D. Spineanu din Turnu-Severin, 1903.

Că Românii au rămas permanent în Dobrogea, venim la alte documente rămase dupe urma luptei de la Varna.

Lupta dela Varna, 1444, cu dezastrul armatelor creştine, dă informaţii precise asupra populaţiei dobrogene: «Unii din fugari, din necunoaşterea regiunii, se îndreptară chiar spre locurile Turcilor, unde parte fură ucişi, parte luaţi în robie: alţii se îndreptară spre apus. Ion Corvin însoţit de călărime şi mai ales de Românii «*care sunt singurii ce cunosc aceste locuri, apucă spre miazănoapte de Varna şi străbătând stepa pustie a Dobrogei, trecu Dunărea în Muntenia pe din jos de Hârşova, la localitatea numită* «La Floci». Resturile acestor armate au străbătut Dobrogea ca printr'un pustiu care nu se găseşte nimic pentru trebuinţele omului, şi mulţi, câte trei zile n'au descoperit nici o apă şi nu puţini lâncezeau de sete şi de foame. «*Căci în afară de Vlahi*» nimeni nu ştia încotro s'o apuce şi fiecare se îndruma într'acolo unde îl împingea frica şi norocul. *Şi-şi alegeau drumul fără nici o judecată cei care fugeau fără de Români ;*

Iar aceştia din urmă, orientându-se ziua după soare şi noaptea după stele chiar şi dacă ocoleau totuşi ajungeau cu bine la Dunăre. *Aceia care n'avură călăuze Români* ajunseră sau în locurile Turcilor pe

care le socoteau că sunt creştine, sau pieriră fie de foame, fie de sete, fie de frig». (C. Brătescu Dobrogea 1444 după Iohannes Dlugoz).

Domnitorii Munteniei au făcut deseori incursiuni în Dobrogea: astfel Vlad Ţepeş a atacat cetăţile Turtucaia, Rasova, Hârşova, Măcin, Isaccea şi a pus într'insele pe căpitanii săi (I. Bodgan). Mihai Viteazu între 1593—95 a făcut o expediţie în Dobrogea, cucerind o seamă de cetăţi depe malul drept al Dunării „iar căpitanul Kirali precum se chiamă în comun, rămasă cu mulţi Unguri, Cazaci, Români, *pe acel mal drept al Dunării* şi preface în cenuşă Sistov, Cernavoda, Rasgrad, Baba, Isaccea".

La 8 Ianuarie 1595, Banul Mihaîcea a pustiit Silistra, iar în anul 1603 Radu Şerban o cucereşte alături de alte cetăţi de pe dreapta Dunării, precum şi o parte din Dobrogea.

In acest timp, scriitorul italian Toma Alberti califică în 1612 satul Straggia din Dobrogea, „villa grandissima, abitata la piu parte de Valachi" (Bulletin de L'Institut pour l'etude de L'Europe Orientale II).

Invăţatul nostru istoric Cantemir în «Istoria Imperiului Otoman» povesteşte că în desele călătorii pe care le-a făcut spre Constantinopole, a poposit în satul Alibegu, (în prezent avem două sate cu acest nume: Alibichioiu jud. Tulcea, Alibeiciair jud. Constanţa) şi a văzut în ziua de Sfântul Foca 100 de creştini ce erau tocmiţi pentru lucru la un turc bogat din acel sat, care şedeau fără a face nimic. Intrebându-l de ce stau oamenii în repauz, proprietarul turc a răspuns că serbează pe Sfântul Foca, deşi este o serbare creştinească, căci aşa şi odinioară Turcii au trimis pe lucrătorii creştini în această zi sfântă la lucru şi, pe când ei se întorceau cu carele, le-a eşit înainte un bătrân venerabil care cu făclia aprinsă a pus carelor foc.

Tot Cantemir spune mai departe, când este vorba de Silistra „locuitorii Turci sunt foarte puţini în Silistra—mai mulţi sunt creştini, în special Slavi, Bulgari şi Români".

La Montray arată că Mangalia oraş foarte mize-

rabil ca înfățișare era locuit «par des Grecs, la Plupart Moldaves ou Bulgariens».

Boscovici în lucrarea «Voyage de Constantinopole en Pologne», arată că mergând în Nordul Dobrogei spre un sat Enichioiu, sat ce există și astăzi, ajunge într'o localitate pe care n'o numește, dar ai cărui locuitori vorbeau limba valahă «(les habitants parlaient la langue Valaque fort differente dela Bulgare-étant composé d'un melange des plusieurs idiomes, mais principalement de l'Italien et de Latin».)

Tot din aceeași vreme avem o seamă de hărți cu toponomie românească: Roseștey, Vister, Parcheș, Somova, Iglița, Doeni, Ghisdărești și Pecineaga, Turcoaia, Portița etc.

Ieromonahul rus Partenie, într'o călătorie făcută prin Măcin în prima jumătate a secolului XIX scrie că, afară de oraș biserica este făcută din scânduri, ruinată și săracă ; Iar biserica din Babadag a fost arsă, neîmpotrivindu-se nimeni la aceasta, de oarece episcopul este Grec și *„nu se amestecă"*. *Țăranii creștini* numiți Români—*au portul bulgăresc și vorba valahă.»*

In toată această vreme, până la a doua jumătate a secolului al XIX, Dobrogea suferă două invaziuni ce fixează populație nouă; Bulgarii care se așează dela Babadag până la Tulcea, veniți din Basarabia de Sud și Tătarii din Crimeea care se coboară de-alungul mării prin Buceac, trec Dunărea și se fixează ca populație semi stabilă în stepa dobrogeană.

Așa i-am găsit și noi la 1878 și așa locuiesc și astăzi, Turcii în Deliorman și regiunile păduroase ale Babadagului, Bulgarii ca un cuiu dela Sinoe la Tulcea, Tătarii, stepa dela Hârșova spre Balcic.

Cum și când s'au așezat Bulgarii în Dobrogea?

Din cauza răsboaielor nesfârșite între Turci și Ruși, Dobrogea fiind coridorul de trecere sau de lupte chiar, câteva mii de Bulgari sub sugestia Rușilor au plecat din Tracia să colonizeze regiunea Bugeacului din Basarabia până la Odesa, fiind scutiți și de armată. N'au stat prea mult acolo, nici douăzeci de ani și s'au reîntors în imperiul Otoman, unde era tot mai

bine decât în locurile în care îi adusese promisiunile ruseşti.

Trecând în Dobrogea, s'au oprit în regiunea dintre Tulcea şi până la Sudul lacului Sinoe, formând o massă compactă de 30 sate.

Bătrânii actuali îşi amintesc din spusele părinţilor, când şi cum au venit bunicii lor pe locurile de astăzi.

Acesta e locul unde este aşezarea populaţiei de origină bulgară în nordul Dobrogei şi cu vechimea sub 100 de ani, după cum la Sud de tot, în avant stepă şi Deliorman, populaţia bulgară s'a fixat prin înfiltrare cu emigrare tot din Sudul Balcanilor între 1840-50, 1880-1900 (Dobrogea Nouă).

Că sunt plecaţi din locuri deosebite este faptul că o bună parte din Bulgarii dela Nord se îmbracă şi au un alt dialect faţă de cei din Sudul Dobrogei, pe lângă toponomia satelor care este turcească, deci aşezaţi pe ruinile unor sate dispărute, spre deosebire de satele vechi româneşti, care au toponomie românească.

De altfel în Dobrogea sunt atâtea ruine de sate încât n'ar ajunge o lucrare cât de mare asupra lor — despre unele se mai păstrează câte o legendă, despre altele vorbeşte numai prezenţa cimitirelor, căci toate sunt de piatră. Văi întregi sunt presărate cu vetre de sat pe care legiuitorul la primele parcelări ale pământului dobrogean, 1880-1884 le-a păstrat.

Cimitire vechi se găsesc în apropierea satelor actuale — în islazurile de vite, dar şi în perspectivă de dispariţie [1]).

Nu putem uita firul acestei scurte monografii fără să ne întrebăm. Care era situaţia populaţiei româneşti din acea vreme?

Am văzut că scriitorii străini semnalează pretutindeni Valahi şi Români — în orice parte a Dobrogei, alături de sigur mai târziu de Turci şi Tătari.

A rămas însă o regiune curat românească: aşa

[1]) Ca unul ce am bătut drumurile şi câmpia veche dobrogeană de 35 de ani, iar Dobrogea cea nouă de zece ani aproape, socot numărul satelor dispărute la câteva sute.

am găsit-o noi la 1878, aşa ne-o arată Ioan Ionescu dela Brad, învăţatul agronom, în lucrarea: *Excursion agricole dans la plaine de la Dobroudgea* publicată la 1850 în ziarul „Journal de Constantinople", lucrare de o sută şi mai bine de pagini.

Ioan Ionescu ne dă şi sintetic populaţia Dobrogei după o scurtă descripţie, care merită să fie reprodusă:

«Aproape jumătate din locuitorii Dobrogei sunt Osmanlii, Turci de rasă şi limbă. Turcii şi Românii sunt cei mai numeroşi şi cei mai vechi locuitori ai Dobrogei. Prin afinităţile care leagă pe Turci, Români şi Tătari, aceşti locuitori ocupă teritoriul Dobrogei, primii spre Marea Neagră (în special regiunea de pădure, adăogăm noi), cei de al doilea, adică Românii, spre Dunăre şi ceilalţi în interior.

Tătarii goniţi din Crimeia, urmaşi de ai primilor năvălitori, s'au stabilit întâiu în Basarabia. Dela pierderea Ismailului, ei au trecut Dunărea şi au colonizat Dobrogea. Zice mai departe Ioan Ionescu: In timp de 44 de ani, Tătarii au părăsit de 3 ori ţara. Acei cari s'au întors aci după ultimul războiu 1829, au ocupat Cazalele, plăşile cele mai roditoare. Această colonizare a Dobrogei prin Tătari i-a dat numele de ţara tătărească. Venirea altor colonişti din diferite părţi în număr mult mai considerabil decât acel al Tătarilor, face ca numărul familiilor lor să ocupe a III-a linie, prima fiind ocupată de Turci şi a doua de Români. Bulgarii au venit de 20 ani, scrie acelaş autor, adică în preajma lui 1830 părăsind nişte pământuri sterpe pe care le-au găsit în Basarabia; numărul familiilor bulgăreşti este aproape egal cu acel al Tătarilor».

Intr'un tablou sinoptic, autorul dă numărul familiilor pe judeţe şi naţiuni:

	Numărul satelor	Numele Cazalei	Turceşti	Tătăreşti	Româneşti	Bulgăreşti	Lipoveneşti	Căzăceşti	Greceşti	Egiptene	Arabe	Germane	Armeneşti	Evreeşti	TOTAL
Silistra	9	Tulcea	105	—	1290	200	250	787	200	20	—	50	30	30	2962
	11	Isaccea	183	—	363	—	—	163	29	23	—	—	3	20	784
	18	Măcin	501	15	591	92	93	25	20	23	—	1	3	—	1364
	33	Hârşova	165	687	496	—	—	—	—	6	—	8	—	—	1362
	71	Babadag	557	1075	674	871	40	117	1	100	—	—	40	69	3544
Varna	37	Chiustengea	352	442	242	26	364	—	—	—	—	—	—	—	1426
	36	Mangalia	405	5	—	5	—	—	—	—	—	—	—	—	415
	84	Balcic	620	—	—	482	—	—	—	—	2	—	—	—	1104
	89	Bazargic	1912	—	—	538	—	—	50	40	143	—	50	—	2733
	388		4300	2224	3656	2214	747	1092	300	212	145	59	126	119	15694

Monografia lui Ion Ionescu dela Brad, lucrare ştiinţifică şi de informaţii asupra Dobrogei de acum 100 ani aproape, ar trebui să se bucure de cinstea retipăririi (avem un singur exemplar la Academie, afară de traducerea d-lui F. Mihailescu din Analele Dobrogei anul III 1922) pentrucă ni se dă cea mai luminoasă şi sinceră icoană a vieţei dobrogene de atunci.

In această lucrare, audiantul dela Sorbona precizează că Românii locuiesc în preajma Dunării; faptul este explicabil, dacă ne gândim că în imediata vecinătate se afla o populaţie curat românească şi dacă ne amintim şi de perioada de vieaţă turbure când Românii, atât Muntenii cât şi Moldovenii, au trebuit să părăsească locurile părinteşti, nemai putând plăti birurile grele şi tot felul de gloabe ce apăsau în special ţărănimea.

Era dar o vecinătate de hotare care ademenea pe cei mai mulţi, era şi preferinţa ţăranilor de a trăi sub Turci, cărora nu le datora decât dijma din produsele animale şi vegetale.

De altfel, această creştere a populaţiei româneşti în Dobrogea este explicabilă, dacă ne amintim că chiar în timpul Regulamentului Organic cam 40.000 de familii au părăsit Ţările Române, trecând în Bucovina, Basarabia, Dobrogea, în Serbia şi Bulgaria de astăzi.

Să nu uităm însă şi rolul ciobanilor, a crescătorilor de oi din tot cuprinsul Ţării Româneşti şi din Ardeal, adaus necontenit de păstori care au străbătut stepa dobrogeană şi s'au fixat de multe ori aici.

In adevăr situaţia geografică a Dobrogei cu flora specială, mediteranee aproape, cu vecinătatea mării, a cărei influenţă este considerabilă în timpul iernei, cu dunele de nisip şi stepa nesfârşită, cu mlaştini, lagune, grinduri, cu ţinuturi pustii în acea vreme, au contribuit şi au înlesnit o vieaţă păstorească fără asemănare. Ciobanii bârsani nemai având unde să-şi păşuneze turmele de oi, au fost nevoiţi să caute iarba în alte părţi, încheindu-se chiar o convenţie între Austria şi imperiul Otoman pentru acest scop.

Reproduc tot din lucrarea lui Ion Ionescu, pentru întărirea celor afirmate mai sus:

«Mocanii, locuitori din satele Transilvaniei, Săcele, Săliştea, Valea, Tilişca, Galiştea, Răşinari, Poenari, Rudeni, etc., vin la sfârşitul toamnei în Dobrogea, ca să-şi ierneze turmele. Primăvara cei mai mulţi dintre ei părăsesc ţara; cei ce rămân arendează păşuni pentru vară. Aceştia sunt Secelenii, Siliştenii, care trăiesc în Dobrogea de multă vreme (să observăm că Ion Ionescu scrie aceasta la 1850). Printre mocanii care vin în Dobrogea cu turmele sunt mulţi care găsesc simbrie destul de ridicată se bagă la stăpân. Dintre acei care îşi găsesc astfel de rosturi la Turci. Tătari şi Români sunt unii care se stabilesc aici şi se însoară cu fete de Români. In acest caz, ei renunţă la supuşenia austriacă şi rămân pentru totdeauna în Dobrogea». [1])

Dar avem şi mărturii verbale în care pribegia ţăranilor, care odinioară se ocupau cu păstoritul, este redată în expresii plastice:

«Aicea, povesteşte un ţăran din Sălişte de lângă Sibiu, «am fost întâi tot cu marfă, cu vite şi miei; în vremurile de demult nu trecea nici în Rumânia, nici în Dobrogea, ci se ţinea mai mult în ţara ungurească cu oile; dup'aceea o'nceput a trece în România, ş'apoi acolo a trăit mulţi ani; venea vara la munte şi toamna se ducea iar prin Dobrogea, prin Ţara Românească, era locul mai văratic. O'nceput apoi oamenii de-a rămânea şi pe-acolo, apoi mulţi au rămas pe-acolo cu vitele. că s'o strâmtat locul de n-o mai putut umbla cu iele pe drumuri».

De asemenea un ţăran din Gorj povestea:

«Plecam cu oile, toamna din munte, ne duceam până la Marea Neagră, treceam Dunărea la Olteniţa în ţara turcească, cât îi Dobrogea (deci rămăsese noţiunea de Dobroge ţară fără păduri, stepă şi iarăşi stepă) şi cât îi Bulgaria pe-acolo umblam. Dacă treceam Dunărea, nu ne 'ntreba nimeni de unde vii un' te duci; la Turci plăteam un sfanţiu ca pentr'o oae.

---

[1]) Am găsit şi sunt multe cazuri când, în epoca de înfiltrare a populaţiei bulgare, mulţi ciobani dintre cei veniţi în Dobrogea s'au căsătorit cu bulgarce şi au perdut aproape naţionalitatea în satele cu masse compacte bulgăreşti. Rămăsese doar numele: Gheorghe Mocanu, Ivan Panov (Panu), Cojucarov (Cojocaru), etc., toţi fii şi urmaşi de ai ciobanilor, veniţi înainte de 1877 în Dobrogea de Sud.

Când aceşti ciobani s'au stabilit în massă compactă, atunci nu şi-au perdut naţionalitatea, constatare pe care am făcut-o la faţa locului în judeţul Caliacra, cu prilejul unei anchete şcolare în satul Şerpeni.

Mergeam câte şase săptămâni, şi acolo şedeam până la Sf Gheorghe».

Altul, Ion Dunjan din Cesnădia:

«Am fost până 'n ţara turcească în Dobrogea, cu oile, este peste 40 de ani. Am fost până la Marea, iera lume mai puţină pe acolo şi d'aia ne duceam; nu da zăpada ca pe acia, puţintică: azi o da, mâine o lua. Acu s'o înmulţit lumea şi Turcii nu ne mai lasă. Plecam toamna de-aici di la munte, de-aici de acasă mai era ungureni de dincolo (Români ardeleni stabiliţi mai de mult în ţările române) şi mergeam cu oile acolo, cu toţii, mergeam câte trei, patru ciopoare (1000 de oi) la un loc, mergeam cam până îndreptul *Bucureştilor* şi pe urmă treceam Dunărea pe la Schile, păşunam în Dobrogea de toamna până 'n primăvară».

Aceste relatări se verifică prin satele de ardeleni pe care le avem în Dobrogea, unele din ele cu vechime necunoscută, altele înfiinţate în preajma lui 1877 şi după această dată, astfel că tot centrul Dobrogei este locuit de Ardeleni, mai bine de 25 de sate cu majoritatea populaţiei venită din Săcele, Ţara Oltului şi din alte părţi ale Ardealului. Dar nu-i sat, care să nu aibă mocanul lui, econom de vite prin excelenţă şi astăzi, după cum proprietatea mare în Dobrogea este reprezintată tot prin urmaşii ciobanilor, veniţi direct din Ardeal, sau după o poposire vremelnică în Bugeacul Basarabiei.

CAP. IV

Populaţia Dobrogei la 1877-78

Inainte de a trece la starea de fapt a populaţiei dobrogene, să citâm încă un document după Lejan şi Allard, pentru a ne da seama care era populaţia Dobrogei în preajma lui 1877:

Malul Dunării era populat de Români, începând dela Buiuc Seimeni 5 klm. la Nord de Cernavodă şi până la Sitistra, (15 sate curat româneşti ce se găsesc şi astăzi în aceiaşi situaţie). Dealtfel lanţul satelor ro-

mâneşti se întinde şi mai departe în sudul Dunării cât ne desparte de Bulgaria şi Jugoslavia.

Pentru Nord şi Vest, alt cercetător al Dobrogei, Peters, ne dă numele satelor româneşti ce se ţin lanţ dela Cernavoda pe tot malul Dunării ba şi mai departe, arcuindu-se pe malul Mării Negre până la 40 klm. nord de Constanţa, aşa cum le-a arătat şi Ion Ionescu dela Brad.

Acum vom aminti despre încorporarea Dobrogei la România.

Să ştie că la 10 Noembrie 1878, România a fost repusă în drepturile ei de veche stăpânitoare a ţării lui Mircea „Domn până la Marea cea Mare", după ce Domnitorul Carol a adresat proclamaţia către locuitorii dobrogeni şi numise pe cei doi prefecţi, Remus Opreanu la Constanţa şi Gheorghe Ghica la Tulcea. Reproducem proclamaţia de atunci:

Locuitorilor Dobrogeni

Marile Puteri Europene prin tratatul din Berlin a unit ţara voastră cu România.

Noi nu intrăm în hotarele voastre ca cuceritori; dar o ştiţi şi mult sânge românesc s'a vărsat pentru desrobirea popoarelor din dreapta Dunării.

Locuitorilor de orice naţionalitate şi religiune, Dobrogea, veche posesiune a lui Mircea cel Bătrân şi al lui Ştefan cel Mare de astăzi face parte din România. Voi de acum atârnaţi de un stat unde nu voinţa arbitrară, ci numai legea desbătută şi încuviinţată de naţiune hotărăşte şi cârmuieşte.

Cele mai sfinte şi mai scumpe bunuri ale omenirei, vieaţa, onoarea şi proprietatea, sunt puse sub scutul unei Constituţiuni pe care ne-o râvnesc multe naţiuni străine. Religiunea voastră, familia voastră, pragul casei voastre vor fi apărate de legile noastre şi nimeni nu le va putea lovi fără a-şi primi pedeapsa legiuită.

Locuitorilor Musulmani! Dreptatea României nu cunoaşte deosebire de neam şi de religiune. Credinţa voastră, familia voastră vor fi apărate deopotrivă ca şi ale creştinilor. Afacerile religiunii şi ale familiei vor fi pentru voi încredinţate apărării Muftiilor şi judecătorilor aleşi din neamul şi legea voastră.

Şi creştini şi musulmani primiţi dar cu încredere autorităţile române, ele vin cu anume însărcinare de a pune capăt

dureroaselor încercări prin care aţi trecut, de a vindeca rănile răsbelului, de a apăra persoana, averea şi interesele voastre legiuite, în sfârşit de a vă desvolta buna starea morală şi materială.

Armata română care intră în Dobrogea, nu are altă chemare decât a menţine ordinea şi model de disciplină de a ocroti paşnica voastră legiuire.

Salutaţi dar cu iubire drapelul român care va fi pentru voi drapelul libertăţii, drapelul dreptăţii şi al păcii.

In curând provincia voastră pe cale constituţională va primi organizaţiune definitivă, care va ţine seamă de trebuinţele şi de moravurile voastre, care va aşeza pe temelii statornice poziţiunea voastră cetăţenească.

Până atunci autorităţile române au ca întâia îndatorire de a cerceta şi îndestula trebuinţele voastre, de a îngriji de bunul vostru traiu, de a vă face a iubi ţara la a cărei soartă acum va fi lipită de soarta voastră.

Ca întâia dovadă a părinteştei noastre îngrijiri pentru voi, a dorinţei noastre de a uşura greutăţile voastre, noi desfiinţăm dijma de orice natură.

Dela 1 Ianuarie 1880, ea va fi înlocuită prin o dare bănească mai dreaptă şi mai uşoară pentru agricultori.

Şi dar chemând binecuvântarea Celui Atotputernic în numele şi cu învoirea Europei, noi luăm astăzi în stăpânire provincia Dobrogei care revine şi este ţară română şi trimiţându-vă Domneasca noastră salutare, vă urăm ca această zi să devie pentru această nouă parte a României, începutul unui viitor de pace şi de înflorire, prin începutul bunului traiu şi a înfrăţirii, între fiii aceleeaşi ţări.

Datu-s'a în Brăila la 14 Noembrie, anul graţiei 1878 şi în al 13 lea an al Domniei noastre.

Carol

Dăm acuma după diferite statistici populaţia Dobrogei în anul 1879—1880.

Districte	Locuitori
Tulcea	43.000
Babadag	41.000
Constanţa	23.320
Măcin	8.000
Medgidia şi Cernavoda	8.000
Total	123.320

Aceste date sunt după lucrarea lui Kolb The condition of nations social and political»

După o statistică românească din 1880 se găseau în Dobrogea 51.915 Români față de 105.000 alte naționalități (36, 3°/₀ Români; 63, 7°/₀ alte naționalități) total 156,915 desigur. O statistică cât se poate mai aproape de realitate.

După origina etnică această populațiune se împărțea precum urmează: Români 51.915.

Turci și Tătari	45.902
Bulgari	30.643
Ruși și Lipov.	17.798
Greci	4.271
Germani	2.736
Evrei	1.135
Armeni	935
Diverşi	1.779
Total	157.114

După 28 ani populația Dobrogei vechi se găsea astfel: în 1928.

Români	168.145	față de	51.915	în 1880
Turci	11.037	«	45.902	«
Tătari	22.996			
Bulgari	47.310	«	30.643	«
Ruşi	17.279	«	17.798	»
Lipoveni	16.676			
Greci	9.349	«	4.275	«
Germani	7.801	«	2.736	«
Țigani	4.769			
Evrei	4.439	«	1.135	«
Armeni	3.354	«	935	«
Italieni	666			
Macedoneni	574			
Poloni	141			
Sârbi	133			
Francezi	82		1.779	
Engleji	40			
Găgăuți	2.397			
Diverse naționalități	1.417			
	319.595		157.114	

Din comparația cifrelor dela acestă dată cu 1880 rezultă că populația turcă și tătară a scăzut, pe când la celelalte naționalități a crescut neașteptat de mult.

Pentru noi Românii este explicabilă această creștere de oarece s'au făcut o seamă de colonizări, atât în locurile proprietatea statului, cât și în acelea ale emigranților turci și tătari, care nu aveau forme definitive de proprietate (tapi).

Să vedem cum și unde se găsește astăzi stabilită populația Dobrogei vechi, după care vom aminti și de cea din Dobrogea nouă:

Pe malul Dunării, începând dela Turtucaia și până la vărsarea în Marea Neagră, avem o populație românească de autohtoni un număr de 50 de sate printre care sunt intercalate câteva sate bulgărești, între Turtucaia și Silistra și altele câteva locuite de Ruși în aproapiere de Sf. Gheorghe. Toate aceste sate românești pe care l-au găsit toți scriitorii străini în diferite epoci, sunt așezate pe fundul văilor la poalele dealurilor și totdeauna cu fața spre apus sau miazăzi; casele n'au nici o rânduială în așezarea lor, sunt îngrămădite unele între altele și se explică această situație de grija pe care o aveau locuitorii în trecut ca să fie aproape unii de alții, să se apere la năvălirea dușmanilor.

Din punct de vedere al construcției caselor autochtonilor avem 3 tipuri: case cu o singură odaie și sala de intrare (cele mai puține); case cu o odaie și sală, iar în locul celeilalte odăi grajdul pentru vite și unelte. Tipul acesta de case se găsește mai ales în satele așezate pe coastă. Și în fine case cu două și mai multe camere cu grajduri de o parte, cu polate, case ce verifică gospodăria fruntașilor unui sat. Ca material casele sunt făcute din cărămizi nearse și acoperite în general cu stuf. De vreo 20 de ani, decând a luat ființă industria olanelor și a țiglei se întrebuințează pentru acoperiș aceste elemente. Ca ocupație, vechii autochtoni au pescuitul, dacă sunt lacuri în apropiere, apoi plugăria ca ocupație principală, iar în unele localități cultura viilor.

Populaţia este foarte deasă şi săracă totodată, influenţând în chip sensibil asupra frecvenţei şcolare. Imbrăcămintea este făcută în general în casă, numai tinerii poartă haine din ştofe de târg; vieaţa familiară este aceeaşi ca a Românilor de pretutindeni: nunţile şi alte evenimente legate de vieaţa cuiva sunt cinstite cu risipă de bucurii, cântece, cu veselie şi deschidere de suflet, cu acea înfăţişare de manifestare lăuntrică pe care o găsim la Român şi când are şi când n'are cu ce să trăiască.

Vorbirea Românului dobrogean se apropie de dialectul muntenesc până aproape de Măcin, de acolo începe cel moldovenesc, cu încrustări de expresii turceşti, intrate şi fixate în vorbirea de toate zilele, din curgerea vremei şi a locuirii laolaltă cu populaţia turcă.

Pentrucă relatările lui Ion Ionescu dela Brad, cu privire la existenţa satelor autohtone, deşi foarte bine documentat în ceiace priveşte unele aşezări, nu sunt complecte, vom reînoi firul acestor sate cu încredinţare că aducem o contribuţie pentru cercetătorul de mai târziu.

Harta lui Ion Ionescu se opreşte la o linie care trece prin satul Rasova (fost pentru câteva luni capitală de judeţ (1879) ca fiind locuit de Români, după ce enumărase tot lanţul începând dela Marea Neagră. Insă dela Rasova spre Sud se începe alt lanţ de sate şi fapt neaşteptat, unele din ele se găsesc la 10—15 klm. depărtare de malul Dunării. Astfel pe malul Dunării avem Vlachioi (satul Românilor în traducere) 7 klm. la Sud de Rasova, aşezat la coada văii Vederoasa; alături peste un podeţ, Alimanul cu o biserică veche, cu preotul care deservea pela 1860, unde era şi o şcoală, apoi spre Sud se întind un alt rând de sate, toate locuite de vechi dobrogeni; Mârleanul, cu movila Drăgaica, Beilicul, Oltina (vechiul Altona roman), toate alcătuiau înainte de 1877 un centru de cultură foarte important. Dealtfel satul Oltina este pomenit în toate hărţile între 1700—1800 şi este astăzi unul dintre cele mai mari sate din Dobrogea. Rândul

satelor româneşti se ţine spre Silistra, precum urmează: Câşla, Pârjoaia, Satul Nou, Buceag, târguşorul Ostrov, iar dincolo de Silistra, Vaidomir etc.

O parte din satele acestea au corespondentul peste Dunăre; dar pe când Satul Nou, Oltina, Mârleanu, Beilic, Cocargea, depe malul Borcei din judeţul Ialomiţa sunt nişte sătişoare mahalale, cele din Dobrogea se află în frunte ca mărime.

Alături de satele româneşti arătate mai sus, vine al doilea brâu de sate cu autohtoni: Coslugea, Ghiuvegea, Parachioi, Cocargea, Caranlâc, Cuzgun, în care locuitorii se manifestă ca vorbire, ca port, ca aşezare a caselor, la fel cu autohtonii depe malul Dunării [1]).

Să ne întoarcem la firul aşezării populaţiei româneşti după 1877, care s'a stabilit în 3 perioade: 1881-1896, 1903-1906 (veterani) şi după răsboiul cel mare. Această populaţiune n'are sufletul unitar, aşa cum îl găsim la populaţia băştinaşă. Astfel coloniştii veniţi din judeţele Ilfov, Vlaşca, Teleorman şi Romanaţi, din Câmpia Dunării, sub denumirea generică de olteni, ilfoveni, etc. au adus cu dânşii voiciunea, munca îndârjită, vitalitatea şi îndrăsneala specifică olteanului în aşa măsură că ei au grăbit plecarea Tătarilor şi Turcilor, dar tot ei au ridicat gospodării ce nu pot fi egalate decât cu ale Svabilor din Banat. Aceşti colonişti s'au aşezat în Dobrogea pe toată întinderea ei, în special la Sudul stepei, în preajma Deliormanului. Alţi colonişti sunt veniţi din judeţele Râmnicu Sărat, Buzău, Brăila şi s'au aşezat în general în centrul Dobrogei, sub denumirea de Cojani. Aceleaşi case frumoase, cu gospodării minunate, îmbracă acum stepa dela Nordul căii ferate Cernavoda-Constanţa.

Din a doua perioadă de colonizare, 1903—1906, avem veteranii dela 1877 cu fiii acestora şi cu toţi tinerii fără deosebire de naţionalitate, care au fost împroprietăriţi pe vechea graniţă a Dobrogei.

---

[1]) Au o singură caracteristică, fiind în preajma populaţiei turceşti sau chiar amestecată cu aceasta, vorbesc între dânşii turceşte, ceiace făcuse pe unii călători de-acum 50-60 de ani şi chiar funcţionari să-i socotească drept Găgăuţi. Este drept că acest neam de oameni trăeşte în câteva localităţi, dar despre aceştia vom arăta mai jos.

Odată cu aceste colonizări cât şi înainte de 1877, s'au aşezat în Dobrogea Ardelenii, fie în masă compactă, fie unde au găsit loc pentru turme. Buni economi de vite, tăcuţi şi strânşi la pungă, păstrând din însuşirile cu care au fost înzestraţi de veacuri şi în vecinătatea asupritorilor, Ardelenii alcătuiesc o populaţie cu vitalitate puternică şi cu rezonanţe adânci în massa populaţiei dobrogene! Alături de vechii autohtoni, ei au alcătuit elementul de statornicie a gândului şi vorbirei româneşti. Ca îmbrăcăminte ei păstrează în bună parte cioarecii dela origină, după cum olteanul cămaşa lungă până în pământ, verificând şi prin această formă exterioară conservatorismul şi vitalitatea neamului nostru.

A doua populaţie dobrogeană cu vechime, cunoscută, este *cea Turco-Tătară*. Turcii au venit în massă şi au colonizat întreaga peninsulă Balcanică ca şi Dobrogea, după marea bătălie dela Varna din anul 1444. Ei s'au aşezat în Dobrogea în regiunile cele mai bogate, partea de Nord a judeţului Tulcea şi Sudul Dobrogei în Deliorman, întreaga Dobroge Nouă, unde es găsesc şi astăzi în număr mare şi de unde emigrează an după an.

Tătarii, veniţi ceva mai târziu între 1500 şi 1600 sub conducerea unui Han, s'au aşezat în stepa dobrogeană; numărul lor era de câteva mii şi pe vremea aceea aveau o organizaţie militărească, recunoscută de către Sultanul Turcilor.

A doua invazie mai mare a lor a fost dela 1830-40 şi după această dată, în urma războiului din Crimeia; atunci s'a înfiinţat oraşul Medgidia în onoarea Sultanului Abdul Medgid.

Aşezarea satelor turceşti şi tătăreşti prezintă note caracteristice demne de notat: în satele turceşti casele sunt rare, îndeobşte împrejmuite cu gard până peste înălţimea omului, pe când cele tătăreşti au o înfăţişare troglodită, fără nici o ordine; în general toate casele sunt făcute din pământ, cu lut galben şi paie frământate, case fără tavan, fără podele, fără un scaun sau masă, iar drept pat o prispă pe marginea pereţilor interiori. In case nimic pe care să-ţi pui ochii; o rogojină, o sobă oarbă într'un colţ, încălzită iarna cu tizic (paie

şi pleavă treerate cu cai şi strânse în bucăţi ca cine ştie ce lucru de valoare), lemnele lipsind cu deosebire în stepă.

Femeea tătarului munceşte puţin, cele bătrâne stau toată ziua cu luleaua plină de fum şi cenuşă.

Satele tătarilor n'au nici o împrejmuire, nici un pom şi dacă n'ar fi fumul ce curge necontenit, ai avea părerea că nu sunt locuinţe omeneşti

Dealtfel şi munca Tătarilor se face de multe ori ca şi la primitivi,—este însoţită de muzică. Se aşează la rând cu sapele în şir, iar înaintea lor pare că ar sta un strămoş—se dă cu sapa odată, se face un pas înainte, designr nu în acelaş ritm, dar totuşi într'o colaborare din care nu se vede energia şi munca individuală. Aceiaşi primitivitate o găsim şi la dansul lor, imitând munca prin mişcările genunchilor, umerilor, a întregului corp. Au şi obiceiuri frumoase: bătrânii sunt respectaţi şi tatăl este încă multă vreme conducătorul tuturora, chiar după ce se însoară cei tineri. Nunţile ca şi petrecerile lor păstrează ceva din vremurile barbare, cu lupte între aşa zişii pelivani care ţin câteva zile, în bătaia tobei şi dairalei ce nu mal contenesc.

Privind în general traiul alături de Români, de Nemţi şi de Turci, Tătarii nu şi-au schimbat prea mult apucăturile şi felul de vieaţă. Aţa care leagă pe om de strămoşii lui, le ţine încă ochii închişi şi nu le dă răgaz să privească măcar o clipă alături de strămoşi ca să se scuture de toată moştenirea. Şi totuşi acest tablou suferă modificări în satele în care aşezările româneşti au depăşit majoritatea sau chiar în satele tătăreşti unde ambianţa cere o nouă viaţă: Tătarii au început să se încadreze în ritmul muncii creiatoare, fac gospodării noui, arătoase, clădiri simetrice, şi case omeneşti, plantează pomi îşi împrejmuiesc casele le văruesc (lucru neauzit şi nevăzut cu 10 ani în urmă).

Un exemplu viu îl avem în satul Valul lui Traian vechiul Hasancea, la 12 Klm. de Constanţa.

Cât priveşte vieaţa familiară a Turcilor cât şi gospodăria lor, găsim alt ritm. Aceştia locuesc în case mai spaţioase, cu împrejmuiri de cetate, unii cu grădini şi stupării, cu o înfăţişare ce ne arată pe oamenii aşezaţi şi cu grijă de gospodăria lor. Vieaţa familiară li restrânsă; nu beau vin, îşi fac rugăciunile tradiţionale cu toată rigoarea, sunt foarte cinstiţl, cumpătaţi la vorbă şi stăruitori la muncă.

Ca înfăţişare exterioară, Turcii sunt bruneţi, corpul bine făcut, fruntea dreaptă, ochii negrii sau căprui, spre deosebire de Tătari cari au două caracteristice, nasul turtit şi ochii cu tăietură piezişă.

Atât femeile cât şi fetele şi la Turci şi la Tătari îşi vopsesc unghiile, genele şi sprâncenele.

Populaţia Turcă-Tătară din cauza emigrărilor este în continuă descreştere.

A treia populaţie conlocuitoare cu noi în Dobrogea, o alcătuesc *Bulgarii* cu aşezările arătate mai înainte: un număr de sate la Nordul judeţului Tulcea şi alt număr cel mai mare în Dobrogea Nouă. Cu privire la Bulgari, voiu mai cita câteva rânduri din scriitorul bulgar Prof. Dr. Miletici:

Se ştie că elementul turcesc, zice autorul, din Nordul Bulgariei se află massat mai ales în părţile răsăritene ale Ţării: în ceia ce priveşte numărul turcilor în raport cu al Bulgarilor la 1888 se aflau 482.349 Turci, alături de 477.132 Bulgari. Se vede din aceasta că elementul turcesc cu toată emigrarea în massă în timpul răsboiului 1977 78 reprezenta în cercul Haschioiu (astăzi jud. Durostor) 43,9%, iar Bulgari 8,6; în cercul Bazaurt (jud. Caliacra) erau 75.2% Turci şi numai 14% Bulgari.[1])

Scrie mai departe profesorul Miletici: «este însă fapt neîndoios că vechea populaţie bulgară din cercurile Varna, Balcic, Dobrici, Curbunar şi Silistra se dovedeşte a fi recent colonizată, adică nu e mai veche de 100 de ani». «Cât priveşte populaţia bulgară din Nordul Dobrogei» acelaş prof. arată că coloniştii Bulgari au trecut la 1791 în guvernământ Cherson, apoi s'au reîntors în Sudul Basarabiei de aici au trecut la 1820—1830 în colţul de Nord Est al judeţului Tulcea unde se află şi astăzi.

«După răsboiul din 1853—1877, zice profesorul Miletici, Nordu Estul Bulgariei s'a colonizat cu un nou val de emigranţi din Sud şi din Balcani».

Ruşii ca şi Lipovenii au venit la Gurile Dunării ca pescari şi ca negustori, către sfârşitul veacului al XVII-lea prin schimbările politice ce s'au făcut în Ucraina (a fost cedată Moscovei de Polonia). Ruşii Cazaci s'au refugiat în Dobrogea şi au format o colonie foarte puternică în Deltă şi în colţul cuprins între Tulcea, Sf. Gheorghe şi Nordul lacului Smeica. Ei sunt împărţiţi în mai multe secte religioase. Câteva sate ruseşti (lipoveneşti) sunt izolate: pe Dunăre două, unul

1) Această regiune pe care am vizitat-o 5 ani la rând, este astăzi locuită de o populaţie bulgară, aşezată pe vechile cimitire turceşti, dinre cele mai mari din câte le-am văzut în cuprinsul Dobrogei.

lângă Măcin şi altul la Sudul Hârşovei, unul lângă Constanţa, toţi renumiţi pescari.

Venim la Germani, ca populaţie a Dobrogei. Cei dintâi Germani au venit în Dobrogea în anul 1841, din Rusia şi Leiptzig. La 1848, o parte din Germani ce se găseau în apropierea Brăilei au trecut în Dobrogea de Nord şi în mijlocul pădurii nesfârşite a Babadagului, au înfiinţat sub conducerea lui Adam Kün satul Atmagea, pe ruinele satului Akpunar. O altă colonie s'a stabilit lângă Tulcea în comuna Malcoci. In urma năvălirii Tătarilor şi a Cerchezilor în Dobrogea, după răsboiul din Crimeia, o parte de Germani din Atmagea au emigrat formând colonii noui la Cataloi, lângă Babadag, în acelaş timp au venit alte familii din Germania de Nord şi s'au aşezat la Ciucurova, lângă Atmagea.

Tot înainte de 1877, au mai venit Germani din Rusia şi s'au stabilit în comunele Cogealac, Tareverde şi Facria din jud. Constanţa în majoritate Svabi. In Dobrogea de Sud, numărul Germanilor este foarte redus.

Cerchezi, Lazi, Arabi şi Găgăuţi. Popoarele acestea au trecut prin Dobrogea în cursul secolului al XVIII-lea şi al XIX-lea şi au lăsat urme prea puţine. Astfel Cerchezii au dispărut cu totul, Lazii mai au câteva familii, Arabii au dispărut şi ei, iar Găgăuţii într'un număr de câteva mii (10—15000) locuiesc în două sate din jud. Constanţa, unul din jud. Tulcea şi 7 sate în jud. Caliacra. Origina Găgăuţilor este necunoscută, după unii autori sunt Cumani, după alţii ar fi Mahomedani creştinaţi, întrucât această populaţie vorbeşte limba turcă.

Grecii, Armenii, şi Evreii alcătuesc încă o parte din populaţia Dobrogei, deşi nu sunt în massă compactă. Totuşi în Constanţa şi Mangalia, Grecii au o vechime odată cu aşezările lor pe malul Mării Negre, iar Armenii ceva mai târziu, veniţi ca negustori.

Numărul lor este arătat în statistics dela 1928. Toate aceste populaţii începând cu neamul nostru, alcătuit şi el din vechi dobrogeni, ardeleni, colonişti din

diferite părţi ale ţării, Macedonenii viguroşi din Dobrogea-Nouă trăesc laolaltă sub un suflet nou şi necunoscut care se cheamă sufletul dobrogean. El este rezultat al stepei, al vânturilor, al secetei şi al raportului de contrarietate şi asemănare între toate naţiunile conlocuitoare.

Aşezările noui ca şi cele vechi, diversitatea localităţilor de origină, tresăturile sufleteşti ale fiecărei naţionalităţi în parte, sunt pietre de încercare pentru stabilirea unui echilibru sufletesc, dar mai ales pentru învăţători, care trebuie să topească şi să formeze un suflet unitar, din care să isvorească mândria: sunt Român.

Această conştiinţă de unitate şi mândrie vom încerca s'o dovedim şi se va verifica prin ea însăşi în capitolele următoare.

CAP. V

Şcoala primară din Dobrogea

cu Invăţătura înainte de 1877

Pentru stabilirea începutului de şcoală, vom prezinta două documente. Intâi, un abecedar:

ABECEDARU
Turco-Rumânu

de Constantin Petrescu
Institutorele şcólei române din Silistria
Ediţiunea Anteia

Preclul este de 2 lei noui

Rustciuk
Imprimeria Provinciei Danubiului
1874

Pré Eminenţei Sélle

Mitropolitului Durostólo-Cervensckii Domnului

Domn Grigore,

Pré Eminentului meu Stăpânu !

Providinţa, quare supravegheazã asupra creatiuniloru sélle, ne a trimisu în persóna Eminenţei Vóstre, unu salvatoru, unu adeveratu păstoru spiritualu şi unu emininte allu ginteloru que păstoriţi în sânta Vóstră eparchiă. Paternele Vóstre solicitări,

iubirea de lumina înveţiamântului şi generósitatea que Ve caracteriséză s'au manifestatu deja: totu poporulu, fără distincţiune, s'a convinsu de aquestu addeveru.

Subsemnatul déră voindu a face un serviciu connaţionaliloru mei din aceste părţi, prin aquestu apusculu şi nedispunendu de medilócele necesarie, allergu cu respectu la paterna Vóstră generozitate rugându-ve qua se binevoiţi a facilita imprimarea lui. Prin aquésta, Pré Eminentul meu Stăpînu, veţi face unu bine neuitatu Româniloru din Turcia a quăroru generatiuni fiitóre vor sci să preciuescă laudabilele Vóstre binefaceri şi recunoscători fiindu, numele Eminenţiei Vóste va rămânea nemuritoriu între Românii din drépta Danubiului.

Primiţi, Pré Eminentulu meu Stăpînu, certitudinea înaltei stime şi perfectei consideraţiuni que cu recunoştinţă.

Vă conservă

Allu pré Eminenţei Vóstre
pré plecatu Servu
Const. Petrescu

Silistria, 1874, Martie în 30.

II

Prefaça

„Omulu trebue să fiă utilu, semeniloru sei şi să lucre, câtu póte, pentru îmbunătăţirea sórtei loru".

Subsemnatulu de trei spre diece ani profesionându missiunea de institutore la Şcoala Română d'in Silistria şi vedêndu, primo că limba turcă, ca limbă a Statului, este necesariă oricărui Românu din drépta Danubiului, quari prin cunóscerea litteraturei turce se potu apropia cu mai facilitate de autoritate, spre a-şi spune păssurile séle şi a-şi apăra direpturile seu privilegiele pe quari Marinimosul nostru Imperator Sultan Abdul-

Azis a binevoitu a le acorda supuşilor sĕi, fără distincţiune de naţionalitate şi religiune: Secundo: că Românii din aqueste părţi fiindu în contactu continuu cu Turcii asupra comerciului şi asupra bunelor relaţiuni, que neapĕratu trebue să dureze între ei, me decisei prin debilele melle puteri, que prin aquestu opusculu se facu'n serviciu confraţilor mei Români din direapta Danubiului, quĕrora le şi dedicu abecedarulu aquesta.

Aşiu fi pré veselu vezĕndu pe confraţii mei conlucrându la un asemenea scopu, prin stăruirea de a familiariza în şcoli şi între generaţiunea română, din aqueste părţi, şi învĕţământul limbei turce; quare le va fi utilu.

Autorul

Către Românii din direapta Danubiului d'in Turcia

Amabilii mei confraţi

Inveţiământul limbei materne Române ne este naturalmente obligătoriu; pe lêngă aquestă însă având în vedere elementele cu quari trăimu în societate, şi mai cu seamă limba şi literatura Statului trebue să ne impunem imperiósa datorie da a studia şi limba Turcă chiar prin şcólile nostre naţionale; quăci D-voastre deja cunoaşceţi câtu de simţitu este necesitatea ei, mai multu prin comune unde Românii nu sciu pronuncia nici uă vorbă în limba turcă, şi quându au vre-uă necesitate suntu siliţi a se căciuli chiar antagoniştiloru loru, spre a fi adjutaţi la pasurile, que altraminte aru putea să şi le sevîrşească şi singuri.

Deşi acestu abecedaru nu póte corespunde la unu înveţiămîntu satisfăcătoriu, totuşi jinimea nóstră va putea se capete unu bunu începutu de cetire şi vorbire, facilitându astfel complectarea învăţămîntului.

Sperându deră, amabilii mei confraţi, que veţi

binevoi a primi aquestu opusculu pe quare vi-lu dedicu spre semnu de frăţească amóre que ve conservu, ve salutu şi suntu allu D-voastre.

Confrate
CONSTANTIN PETRESCU
Institutorile Şcólei Române din Silistria

D-l N. Cartojan, care reproduce aceste prefaţe după exemplarul ce se află în Biblioteca liceului D. Maiorescu din Giurgiu, adaogă:

Titlu de abecedar dat acestei lucrări este prea modest de oarece cartea în afară de «alphabetulu complectu», de «tonarea vocalelor», «provenienţa literelor», «exerciţii de silabisire» şi «de cetire», mai cuprinde o gramatică cu părţile cuvântului «variaţiunea de numeru şi casu a substantivelor, adjectivelor şi pronumenilor» (declinările) «conjugarea verbelor" «părţi invariabile» şi câteva bucăţi de lectură.

Vrasăzică la 1874 se tipăreşte un abecedar „Turco-Românu" pentrucă profesând misiunea de institutor la Şcoala Română din Silistria de 13 ani, autorul Const. Petrescu a simţit necesitatea ca Românul să se poată apropia mai cu „facilitate" de autoritate, a-şi spune păsurile, a-şi apăra drepturile.

Deci cea dintâi şcoală oficială românească este ceea din Silistria, înfiinţată la 1861.

Vom vedea mai departe că această şcoală a fost subvenţionată de statul român, iar o parte dintre elevii lui Constantin sau Costache Petrescu—cum era numit de toată lumea, s'au făcut învăţători în Silistra şi mai apoi în Dobrogea. Al doilea document este caieţelul găsit în biserica din Azaclău.

«Am găsit dăunăzi, 1912», zice d. profesor Iorga, în biserica din Azaclău, în faţă cu Galaţii, un caieţel de daruri făcute, începând din anul 1859 de locuitorii mai multor sate din Dobrogea, pentru a clădi biserica românească pe o vreme când în aceste ţinuturi ortodoxe se cunoşteau deosebirile de rasă — dela *Alibeichioi* (sat în mijlocul judeţului Tulcea n. a.). Astăzi manuscriptul se află la Academia Română. Titlul e acesta:

«*Condică de milostenii, cu ajutorul Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh, amin*: 1859, 16 August».

«Cel care a făcut această operă de pietate, spune d. profesor Iorga, e unul dintre acei cărturari cum se aflau în Dobrogea cu mult înaintea ocupației românești în 1878. Acest apostol Teodorescu, sau cum iscălește odată după o modă care a domnit în Bucovina Teodorescul, nu urmase probabil nici o școală. Născut în această provincie a Dobrogei chiar, a învățat singur ortografia cu slove cirilice, și-l vedem trudindu-se a-și face o nouă ortografie cu litere latine, în care întrebuințează, cum era să se și facă mai târziu la noi, *ă* pentru vocala cu sunetul întunecat (nu cunoaște pe *î*) *ț* și *ș* pentru sunetele corespunzătoare, fără să uite pe u scurt pe care îl înfățișează, ca în felul de a scrie oficial de mai târziu. In răvașe scrise în acest chip la 1862, prietenului său, Preotul Ilie, el îi va vorbi de dorința lui să fie întrebuințat la aceeași biserică în calitate de cântăreț și *de dascăl de școală*», pentru care să facă îndemnare oamenilor ca să mă tocmească dacă le face trebuința». Ori cum el trebuia să-și afle fără zăbavă un rost de felul acesta, dacă nu la Alibechioi, la Zebil (lângă lacul Babadag—Nord-Vest—acest sat are acum cea mai frumoasă și monumentală școală primară din România) unde și fusese poftit. Teodorescul a și fost primit de către preot, și el vorbește mai târziu de «exarhul», de «icsariul» satului, însărcinat să culeagă, pentru preot ca și pentru dascăl leafa și pâinea și care nu s'a îngrijit a o face; se spune că preotul a plecat dela Cataloiu la „Alibechiou".

Satele la care se îndreaptă omul nostru ca să aibă bani și materiale de nevoe pentru facerea bisericii sunt acestea, așa cum reesă din condica donatorilor, ca și din sumarul ce se aflâ spre sfârșitul caietului:

Alibechioi, satul lui Alibey, Cinili cu populație curat românească, etc»., enumărându-se 21 de sate românești care sunt pomenite, ca donatoare, în caietul dela biserica din Azaclău.

Din acest caiețel se vede că opera de pietate i-

nițiatorul pentru clădirea unei biserici este un cântăreț de biserică, și dascăl de școală, așa cum s'au petrecut lucrurile și'n principatele române la începutul veacului a XIX.

Pentru a urmări începuturile școalei în tinda bisericii, în Dobrogea, să cercetăm și vieața bisericilor române din această regiune.

La Babadag, cuiul regiunii bulgărești de astăzi, Românii care predominau la 1828, au zidit o biserică și au reparat-o radical în 1856, ca unii ce administrau bunurile ei. In acelaș timp, «Nicolae Gâscă, un pios Român, a adus icoanele bisericii românești din Beștepe și le-a așezat într'o bisericuță de scânduri făcută în pripă pe terenul unde se află astăzi Catedrala orașului Tulcea, biserica Sf. Nicolae, acelaș patron ca și la Bestepe».

Mai târziu, Vasile Gâscă, fiul lui Nedelcu Gâscă, Costache Dimitriu Boambă, B. Petrescu, frații Sotirescu, Em. Popovici, Gh. Uzum, Toma Bozuc, Gr. Burghelea, Ion Lungu, preoții Alex. și Ion Negru și alții, au cerut autorităților turcești să li se permită a clădi o biserică cu trei turnuri, ceeace s'a și făcut prin firman împărătesc, favoare pe care n'au mai acordat-o nimănui. Insă din cauza amestecului și a intrigilor celor doi episcopi ai Tulcei, cel grec și cel bulgar, — căutând fiecare să atragă pe Români de partea lor, aceștia s'au împărțit în două, biserica Sf. Nicolae a fost închisă și s'a început construcția altei biserici, tot românească.

«Cu un entuziasm de nedescris s'au pus pe lucru. Să fi văzut negustori de frunte, țărani mărginași cu femeile și cu copiii, unii săpând, alții cărând, cum se îndemnau cu toții la treabă pentru sfânta biserică al cărei patron hotărîseră să fie Sf. Impărați Constantin și Elena».

Nerăbdători de a vedea pe preoți slujind într'nsa cu toate că era nepardosită, netencuită și nezugrăvită au adus câteva icoane, le-au prins pe pereți și preoții au început a sluji în toate duminicile, iar învățătorul C. Andrian nu lipsea a le ține și câte o predică.

Faptele s'au petrecut înainte de 1877, iar învăţătorul C. Andreean era normalist.

Deci la Tulcea aveam şcoală în regulă, cu învăţător pregătit, alături de dascălii de biserică, care îndeplineau şi profesia de învăţător în toate satele cu biserici româneşti.

Factorul care a contribuit însă, în măsură nebănuit de mare la învăţătura de carte este literatura religioasă şi cărţile bisericeşti, aduse de mocanii Ardealului, de ciobanii călători şi chiar de unii dobrogeni de baştină. Astfel la biserica din Măcin se găsesc Mineile cu Vieţile Sfinţilor, un Triod râmnicean din 1731 —aceleaşi cărţi se găsesc la unii bătrâni din Rasova, Cochirleni, etc. «*Se aduceau de către Ciobanii dela Săghii (Sibiu) abecedare.,., după care se făcea învăţătura de carte în şcolile depe lângă biserici, ce erau conduse adese ori de cântăreţii bisericilor şi numai foarte rareori de preoţi*» — ne informează D. Niţescu prin articolele sub titulatura «Dobrogea în jurul reanexării» publicate în revista «Dunărea de Jos» 1908.

Cei cari au contribuit la întinderea, — întărirea sentimentului religios şi a învăţăturii dela începutul începutului au fost însuşi Domnii Ţărilor Româneşti.

Astfel la 1672 «Grigore Ghica» a zidit la Silistra o biserică, după cum se pomeneşte în hrisovul lui Alexandru Ipsilante, Domnul Ţării Româneşti din 12 Martie 1777 prin care se dăruieşte şi bisericilor din Babadag şi Boazchioi (Cernavoda) amândouă din eparhia Dărstorului, câte 25 taleri de fiecare, «*plătibile la Sf. Gheorghe şi Sf. Dumitru*», ca să-şi cumpere tămâie, undelemn, făclii de ceară. Bisericile fiind româneşti au întrebuinţat cărţi româneşti tipărite în bună parte în Transilvania, la Braşov, Sibiu, Târgovişte. Biserica dela Silistra, precum şi împrejurarea că această localitate se găseşte pe unul din drumul oerilor ce pendulau între Ardeal şi Dobrogea, a strâns în jurul ei pe cărturarii vremii. A contribuit şi faptul că la Silistra era o Mitropolie pe scaunul căreia au stat şi Români, cărturari din Ardeal. Numai aşa se pot explica

însemnările ce se găsesc pe la unele din biserici, scrise cu litere cirilice că în cutare an, la cutare sat, un oarecare s'a tocmit dascăl de biserică şi **la copii** sau că un anumit călugăr a fost şi el tocmit ca profesor.

Dealtfel această mitropolie a Silistrei era socotită ca o instituţie a Ţării Româneşti deoarece statul bulgar nu exista, iar Bulgarii se găseau în perioade de instabilitate (1829—1856) şi Domnii români aveau obligaţiunea, sub stăpânirea Turcilor s'o ocrotească şi s'o sprijine cu bani şi donaţii. «Se vor da *650 bolovani de sare mari şi frumoşi din cei aleşi»;* sună hrisovul din 1795 a lui Alexandru Vodă Moruzi, întărit şi urmat de Ion Vodă Caragea la 1814.

Biserica aceasta ca şi celelalte din toate satele româneşti din preajma Silistrei arătate mai înainte, au contribuit la impunerea limbei române ca limbă oficială. Ioan Ionescu, mentorul de care trebue să ţinem seamă mereu, spune: «Românii acolo românizează pe toate popoarele, împreună locuitoare cu dânşii. Cu Turcii şi cu Bulgarii eu m'am înţeles în vorbă româneşte.» Vra să zică chiar populaţiunea majoritară stăpânea limba română ca un fel de limbă oficială şi universală în Dobrogea.

In Silistra, limba română era limba curentă, căci pentru aceasta spune C. Petrescu în prefaţa abecedarului său:

„Aş fi pré veselu vezându pe confraţii mei conlucrându la un asemenea scopu, prin stăruirea de a familiarisa în şcoli şi între generaţiunea română din aqueste părţi, şi înveţemântulu limbei turce».

Dar pentru că ne-am întors la Silistra cu trecutul ei şi cu o parte din activitatea lui C. Petrescu, să ne oprim mai mult şi să înfăţişăm tot materialul şi toate informaţiile cu privire la şcoala şi personalul ei din această regiune, dinainte de 1877.

In nişte caieţele trecute prin multe mâini, s'au lăsat ştiri preţioase prin notările făcute de Dascălul Petre Mihail, autorul caietului şi tatăl dascălului Costache Petrescu. Note biografice ne dă Ioan Roman, poet şi

avocat, prieten în tinereţe cu Eminescu, iar către bătrâneţe unul din apărătorii drepturilor noastre în Dobrogea. Scrie Roman — după notele găsite la o rudă a lui Costache Petrescu —«că dascălul Mihail s'a născut la August 1819 şi s'a căsătorit la 8 Ianuarie 1839, se numea diciean spre a se deosebi de cojeni şi mocani. La început, dascălul Petrică pentru ca să-şi ducă existenţa, a închiriat o prăvălioară de pe lângă casă şi-şi vindea vinul renumit la Silistra cu 6 lei vadra. Vieaţa grea l-a pus pe muncă: scria corect româneşte cu cirilice, vorbea greceşte, turceşte, bulgăreşte, de altfel ca toţi Românii de pe acea vreme.

Ştia însă şi slujba bisericească, notele bizantine şi mai ales stilul necesar scrisorilor sau «*adresuri*» celor mai înalte feţe bisericeşti şi politiceşti. In această direcţie era aşa de bine pregătit că-l întrecea chiar pe Mitropolitul Silistrei depe acea vreme. Ca exemplu dăm o adresă scrisă de dascalul Mihail: „*Prea Sfinţitul şi de Dumnezeu trimisul Ieronim, Mitropolitul prea sfintei Mitropolii de Dristra, cel mai slăvit stăpânitor al întregei ţări de-alungul Dunării şi al nostru stăpân şi Despot*".

După această scurtă biografie să ne întoarcem la caeţelul ce ni l-a lăsat:

«Anul 1847, Martie întâiu (adică fiind în etate de 28 ani) m'am tocmit la şcoală ca să învăţ copiii carte românească» şi înşiră mai departe sumele primite:

400 lei din mâna lui Kir Petrache
150 » iar din mâna dumnealui, Februarie 28, 1848.
50 » dela Dimo, pentru şcoală.
30 » dela Stoian Fânciţiu, iar pentru şcoală.
50 » dela Chir Petrache, când am fost la Bucureşti la 12 Iunie 1848. (In furia revoluţiei!)

Iar pe pagina din faţă alte socoteli, cu scăderi:

2000 lei m'am tocmit să slujesc la şcoală şi la biserică cu condiţie să primesc dela biserică lei 60 pe lună şi ceilalţi să-i primesc dela şcoală.
720 lei am primit dela biserică pe un an.
1280 (rămâne)

100 am primit dela Ioana lui Kiroglu
1180 (rămâne)
100 am primit dela Tudoraş Mungir
1080 (rămâne)
500 am primit dela Kir Bacanu epitropul bisericii
580 (rămâne)

I. N. Roman ca şi celălalt biograf al acestei liste, învăţătorul Sandu Carp în lucrarea «Promovarea Culturii Româneşti» în Dobrogea Nouă 1926, îşi pun întrebarea ce şcoală era, întru cât sunt numiri de greci, bulgari şi români, şi în al doilea rând, dacă limba română era numai obiect sau limbă de predare.

Cât priveşte naţionalitatea vom vedea cataloagele dela 1870 a elevilor lui C. Petrescu, fiul său, din care rezultă că 2 erau bulgari, 1 german, 1 grec, şi un armean, restul de 36 Români ; deci tot Români au fost şi şcolarii dela 1847, căci populaţiunea Silistrei nu s'a schimbat, materialul omenesc era curat românesc, cum spune chiar el în angajament: m'am tocmit la şcoală, *ca să învăţ copiii carte românească*. De altfel dacă ne întoarcem cu gândul la cunoştinţele ce se predau în şcoală la 1847 să ne amintim de învăţătura lui Creangă al cărei caracter era pur religios: crezul, tatăl nostru, glasurile etc.

Această şcoală este fără îndoială în continuarea alteia anonimă, mai înainte, fapt care rezultă din însăşi expresia: m'am tocmit la *şcoală* deci la şcoala existentă şi nu la una nouă.

Dar în favoarea acestei afirmări, avem şi faptul că dascălul Petrică Mihail s'a născut în Silistra, că părinţii lui s'au îngropat în Silistra, deci a stat permanent acolo, unde va fi învăţat tot la un dascăl, oarecare sau pe lângă un preot a Mitropoliei, Durostor în aşa fel ca pe urmă să ajungă şi el cântăreţ şi învăţător.

Afirmaţia e cu atât mai certă cu cât şi fiul său Costache, luat dela croitorie din Rusciuk la vârsta de 18 ani şi jumătate, se întoarce la 1861 dascăl la şcoala din Silistra în locul surorei sale Despina, care supli-

nise şcoala dela moartea tatălui său, întâmplată în 1859.

Costache Petrescu, cu proporţiile reduse la importanţa locului şi a timpului, a fost un Gheorghe Lazăr şi un Aron Pumnul al Dobrogei.

Repet cu proporţii reduse, deşi în multe părţi depăşeşte pe cei dintâi.

El a condus şcoala primară românească dela Silistra, dar aceasta o putea face orice dascăl; cele câteva ore de rugăciuni, socoteli sumare şi chiar cunoştinţe mai complecte nu alcătuiesc un determinant pentru stabilirea calităţii muncii unui învăţător. Este ceva —împlinirea datoriei, dar nu totul. Şi într'o societate cum se găsea Silistra în perioada dela 1861—1878, învăţătorul C. Petrescu sau institutoarele cum se numea pe el, cu putere de muncă şi patriotism nebănuit a ştiut să depăşească timpul şi să fie pus în adevărata lumină şi atunci şi în toate veacurile ce vor urma.

Şcoala lui mergea cu subvenţia dată de părinţi, însă nu era îndeajuns—chiar leafa de cântăreţ 100 lei pe lună nu putea împlini toate nevoile şi nici ajutorul dat de Statul Român, care va fi fost foarte anemic.

De aceea în 1865 concepu ideea organizării unei eforii (Comitet şcolar) supapa de siguranţă materială a şcolii care dela 1866 apare ca instituţie deosebită. Dar nu i-a fost îndeajuns spiritul lui de latin organizator, nu s'a mulţumit numai cu interesarea Silistrenilor la opera românească, şcoala cu Eforia locală. El vroia o mişcare care să cuprindă pe toţi Românii din Dobrogea şi pentru aceasta în *1869* pune bazele *„Societăţii române pentru cultura şi limba“*, cu statute cu regulament, cu registre şi cu muncă îndârjită.

In acelaş timp organizează în fine şi Comunitatea bisericească din Silistra care pe vremea aceea era în lâncezire, a patra instituţie de cultură interes obştesc pentru toţi Românii.

Activitatea lui C. Petrescu s'a împlinit la Silistra în anul 1878, când patriotismul său se încheie fiind alungat de nouii stăpânitori. Trece institutor în Cons-

tanța, deoarece figura ca membru titular al Corpului didactic și deschizând cea dintâiu școală românească la 6 Februarie 1879, Școala No. 1 de băieți Constanța nu-i mulțumit cu această activitate la Constanța și în anul următor înființează o școală de adulți, pe str. Traian, vis-a-vis de liceul de fete, care a dăinuit în anii 1880 și 1881. Aici populația Constanței, tineri, bătrâni, învăța carte, se iniția în graiul nostru românesc.

După un an demisionează, deschide un biurou de notariat pentruca după 12 ani, dascălul Costache la 12 Iunie 1893 să părăsească pentru totdeauna viața aceasta.

De pe urma lui Costache Petrescu au rămas o seamă de acte și lucrări care verifică neastâmpărul și munca lui pentru binele obștesc:

1. Nouă caiete din care trei cuprind știri și însemnări referitoare la Școala Românească, la Eforie, la Societate și Comunitate, iar șase caiete, statistica populației românești din Silistra, Oltina, Câșla, Beilic, Ostrov și Bugeac (tocmai satele pe care Ion Ionescu dela Brad nu le pomenește.)

2. Statutele Societății de Cultură și limbă și regulamentul lor, cuprind 30 de pagini, imprimate în București, Calea Mogoșoaiei 7, cum și o diplomă în alb din cele ce se distribuiau membrilor.

3. O adresă a primăriei Urbane Știrbei Vodă (Călărași).

Ca o confirmare a celor arătate mai sus, că populația școlărească era alcătuită numai din Români, dăm numele elevilor înscriși în anul 1869—1870, 41 din care 34 băieți și 7 fete:

1.	Totoescu Marina cl.	I	9.	Stoicescu N-lae	II
2.	Petrescu Simion	IV	10.	Sterescu N-lae	II
3.	Angh. Demosten	II	11.	Elefterescu Petre	II
4.	Dumitrescu Petre	II	12.	Călinescu An.	II
5.	Popescu Dimitrie	II	13.	Altman Ludovic	II
6.	Popescu Ivanca	II	14.	Iliescu Gheorghe	II
7.	Nedelcescu Costache	II	15.	Dimitrescu Marienta	II
8.	Ivănescu Costache	II	16.	Dumitrescu Petre	II

17.	Mateescu Teodor	II	30.	Ghiţescu Gheorghe	I
18.	Atanasescu Pericle	II	31.	Gherghescu Apostol	I
19.	Contantinescu I.	II	32.	Boicescu Domniţa	II
20.	Nuţescu Iancu	II	33.	Antonescu Petre	III
21.	Grigorescu Demost.	II	34.	Antonescu Daniil	III
22.	Popescu Teodor	II	35.	Mardirosian Chevorc	II
23.	Popescu Dobre	II	36.	Popescu Zaharia	III
24.	Demetrescu Ion	II	27.	Nae Niţescu	I
25.	Elefterescu Sultan	II	38.	Marinescu Cost	II
26.	Ivănescu Gheorghe	II	39.	Antonescu Atanasie	II
27.	Avramescu Grigore	I	40.	Atanasescu Efimia	I
28.	Atanasescu Gh.	I	41.	Stănescu Maria	I
29.	Ivănescu Ionciu	I			

Pe o parte din aceşti elevi înscrişi în catalogul anului şcolar 1869—1870 îi vom găsi şi în anul 1870-1871, adăogându-se o serie de noui veniţi, atât din Silistra cât şi din satele vecine. Deci şcoala avea un nume ce se impusese, iar pe de altă parte unii din şcolari înscrişi în clasele II, III şi IV urmaseră cursurile şcoalelor la Oltina, Vaidomir etc. etc., după relaţiile ce ni se dau în acele cataloage că, din şcolarii înscrişi în primul an 35 erau din Silistra, 2 din Vaidomir, 1 din Ostrov, 1 din Cocargea, (nu ni se spune care Cocargea), 1 din Călăraşi şi 1 din Transilvania, deci a unui cioban stabilit în această regiune. *In catalogul din 1870-71,* numărul şcolarilor din alte sate creşte simţitor astfel *65 erau din Silistra, 6 din Oltina, 3 din Vaidomir, 2 din Ostrov, 2 din Cranova, 1 din Bugeac, 1 din Satu Nou şi 1 din Galaţi* (fiu de funcţionar german, Altman Ludovic).

Şcoala lui Costache Petrescu era acum şcoala regiunii, a complectării de cunoştinţe întru cât din examinarea catalogului pe care îl reproduc mai jos 1870-71, 8 din clasa II şi 12 copii din clasa III şi IV, deci 20 şcolari sunt înscrişi pentru prima oară la Şcoala lui Petrescu, după nume unii sunt din Oltina—40 klm. departe de Silistra,—doi din Cranova 30 klm. departe (astăzi massă compactă de bulgari); din Vaidomir găsim trei între care unul este chiar fiul preotului bul-

gar din aceea localitate, mai găsim 2 din orăşelul Ostrov, din vecinătatea Silistrei, pe lângă cel din Bugeac şi Satul Nou.

Vom reproduce Catalogul din 1870-71, cu cei 80 elevi, adică de două ori mai mulţi ca unul precedent:

1.	Elefterescu Petre	III	41.	Angheluşescu D.	II
2.	Marinescu Petre	III (şc. nou)	42.	Dumitrescu C.	IV (şc. nou)
3.	Atanasescu Efimia	I	43.	Săndescu Ilarie	I
4.	Beniamescu Iancu	I	44.	Săndescu Enciu	I
5.	Atanasescu Per.	II	45.	Zahariescu Gh.	III (şc. nou)
6.	Popescu Dim.	III	46.	Petrescu Ion	I
7.	Chiţescu Gh.	II	47.	Prevatiescu Gh.	I
8.	Iliescu Gheorghe	II	48.	Dafcescu Nic.	III (şc. nou)
9.	Ionescu Cost.	IV	49.	Mărculescu El.	I
10.	Dimitrescu Petre	I	50.	Atanasescu Alex.	I
11.	Vicescu Stoian	III (şc. nou)	51.	Gheorghiescu C.	I
12.	Ionescu Gh.	II	52.	Gheorghiescu N.	IV (şc. nou)
13.	Ionescu Donciu	II	53.	Vasilescu-D tru	IV
14.	Popescu Zaharia	III (repet.)	54.	Ionescu Ştefan	I
15.	Dumitrescu Maria	I	55.	Ionescu Dumitru	I
16.	Sterescu Neculai	IV	56.	Grigorescu Ev.	I
17.	Niculaescu Gh.	II	57.	Nedelcescu Mal.	I
18.	Mateescu Teodor	IV	58.	Pasculescu Desp.	I
19.	Nedelcescu Cost.	III	59.	Culescu Ghergh.	I
20.	Jeculescu Nic.	I	60.	Ionescu Iordan	I
21.	Iliescu Caliope	I	61.	Dumitrescu Ivanc.	I
22.	Marinescu Anghel	I	62.	Chiriţescu Cost.	III (şc. nou)
23.	Săvulescu Ven.	I	63.	Panaitescu Gh.	I
24.	Călinescu Arist.	III (şc. nou)	64.	Săndescu Gh.	I
25.	Stoenescu Eleft.	III »	65.	Georgescu Nec.	I
26.	Grigorescu Dem.	II	66.	Mărculescu Gh.	I
27.	Popescu Petcu	IV (şc. nou)	67.	Mărculescu Ilie	I
28.	Mărgăritescu En.	I	68.	Constant. An.	I
29.	Gheorghescu C.	I	69.	Stoenescu Mantu	I
30.	Altman Ludovig	III	70.	Mihăilescu Ion	I
31.	Mănescu Pand.	I	71.	Popescu Teodor	I
32.	Ionescu Grig.	I	72.	Popescu Dobre	III
33.	Vlădescu Angh.	II	73.	Georgescu Teod.	I
34.	Antonescu Petre	IV (şc. nou)	74.	Florescu Petre	I
35.	Antonescu Dan.	III	75.	Lăzărescu Marin	II
36.	Antonescu At.	II	76.	Leibu Iţic	I
37.	Dumitrescu T.	IV (şc. nou)	77.	Ionescu Teodor	I
38.	Stoenescu Toma	I	78.	Ionescu Ion	I
39.	Atanasescu Gh.	I	79.	Ionescu Ilie	I
40.	Atanasescu Zam.	I	80.	Constantinescu T.	I

Examinând aceste două cataloage tragem o seamă de concluzii:

1). Aproape toate persoanele sunt terminate *in escu* o romanizare neaşteptată şi al cărei rezultate s'au văzut mai târziu pe lângă conştiinţa că trebue să fie român şi cu numele nu numai cu simţirea.

2). Găsim o seamă de nume ca Alexandrina, Domniţa, Despina, Zamfira, Gherghina, curat româneşti.

3). Numărul fetelor ce urmează în anul şcolar următor sporeşte, într'o vreme când în Muntenia şi Moldova la sate, cu arcanul se prindea câte o fată la şcoală[1]).

4). In anul şcolar 1870-71, găsim 2 repetenţi, chiar în clasa III, după situaţia dela începutul anului şcolar:

Clasa	I	44 ;	4 repetenţi, 40 înscrişi din nou.
Clasa	II	13 ;	1 dintre promovaţi, 4 repetenţi, 8 înscrişi din nou.
»	III	14 ;	7 » » 2 repetenţi, 5 înscrişi din nou.
»	IV	9 ;	2 » » 7 înscrişi din nou.

Urmare acestei activităţi serioase, cu numele trecut dincolo de marginea Silistrei, Primăria din Călăraşi Ştirbei Vodă donează în anul 1871 suma de 240 lei şcoalei din Silistra pentru care institutoarele Costache Petrescu cere Ministerului Instrucţiunei din Bucureşti să se publice în Monitorul Oficial, mulţumirea Eforiei din Silistra, pentru această donaţie, făcută în folosul şcoalei naţionale «*Singurul liman de scăpare al naţionalităţii noastre române din partea dreaptă a bătrânului Danubiu, naufragiată de vânturile sórtei şi strivită de atâtea elemente streine*».

O parte din absolvenţii lui Costache Petrescu au fost trimişi la Bucureşti la Sf. Sava ca: Simion Petrescu, fratele lui Const. Petrescu, gimnasticul cu renume universal de mai târziu, Gheorghe Petrescu Durostoreanu, alt frate, învăţător în Vaidomir, apoi profesor de matematică şi inginer hotarnic, Grigore St.

[1]) Smărăndiţa popii, colega de şcoală a lui Ştefănescu Ion (vezi amintirile lui Creangă) era fată de popă, deci de intelectual.

Mușică ajuns învățător la Ostrov în anul 1873, deci sub stăpânirea otomană. Petre Drozianu, invățător la Turtucaia, Tudor Popescu, fost învățător la Vaidomir, D-tru Popescu învățător la Turtucaia — apoi în Satu Nou, Coslugea, şi în fine la Medgidia, Anghel Vlădescu Invățător în jud. Constanța la Satu Nou, Pârjioaia etc., Teodor Niculescu fost învățător în Silistra dela 1882-1885, apoi în județul Constanța.

Dintre foştii şcolari a lui Mușică dela Ostrov, avem cei dintâi normaliști dobrogeni, D. Boboc și C. Popescu Dinu, 1883; după 16 ani, din aceeaşi regiune, avem pe Ghiță Popescu, Boris Economu, Chiril Neicu, D. Cojocaru elevi ai primei școli normale din Constanța, o întreagă pleeadă, toți urmaşi a curentului cărturăresc dela școala primară din Silistra.

Activitatea prodigioasă a lui Costache Petrescu se desfăşoară însă în mod intens pe tărâmul *„Societății române de Cultură și Limba“*, a cărei bază s'a pus la 12 Octombrie 1870 şi al căreia scop a fost concretizat prin o seamă de prevederi statutare:

Potrivit acelor statute activitatea şi autoritatea lui Costache Petrescu se întindea în toată Dobrogea în satele româneşti, cât ținea și jurisdicțiunea Mitropoliei.

Citām adresa lui către «Domnul Niculae Negoescu», învățătorul școalei române din comuna Alimansat pe Dunăre la 60 klm. Nord de Silistra.

Institutorele Şcoalei Române
din Silistra No. 6

Anul 1869 Februarie 7

Domnule Invățător,

Asupra celor relatate de Domnia Voastră prin petițiunea No. 1, am onoare a vă elibera 10 exemplare Abecedar de Iarcu pentru copiii săraci ce sunt doritori a învăța la școală ce m'asigurați că ați înființat. (Deci școala din Alimanul împlinește peste un an vechime de 70 ani). Vă laud înfine atât pe d-voastră cât și pe ceilalți frați Români din acea

comună, începând dela Preotul (pr. Popescu Paraschiv, decedat acum câțiva ani) adale și ceilalți, cărora arată-le că voiu fi atât eu cât și Eforia foarte mândru, dacă veți pune mai bună silință pentru regularea școalei de acolo.

Primiți asigurarea deosebitei mele considerațiuni,

Institutore C. Petrescu.

Dar vine și o confirmare oficială a activității acestui dascăl-apostol: Raportul revizorului școlar din Brăila, pe conținutul ce urmează:

Brăila, Iulie 1870.

Domnule Ministru,

Cu ocaziunea mergerei mele la Călărași, am fost îndemnat de Onor. concetățenii de acolo, ca să merg la Silistra spre a inspecta și școala română de acolo. Subsemnatul având în vedere și cererea ce mi se face și considerând că acea școală este subvenționată de Ministerul nostru (n'avem nici o știre edificătoare a acestei afirmații), am trecut în Silistra și acolo am găsit școala română cu 4 clase, funcționând cu 93 elevi și eleve, (probabil că sunt înscrieri noui, deoarece în catalogul reprodus de noi se găseau numai 81 școlari, vezi catalogul) dintre care 39 elevi și 12 eleve în clasa I, 21 elevi și 3 eleve în cl. II, 12 elevi în clasa III și 6 elevi în clasa IV, al căror rezultat a fost foarte satisfăcător, astfel că acel domn institutor este bine pătruns de adevărata sa misiune, astfel, domnule Ministru, că în mijlocul unor Greci, (pe acea vreme ca și astăzi în Silistra se aflau mulți negustori greci, turci și armeni), vezi elementul românesc înflorind într'un mod admirabil, având fiecare sentimentul și recunoștința către înaltul guvern român, care le dă pâinea vieții —de care erau lipsiți până acum)*

*) Rândurile din urmă alcătuiesc mai degrabă o floare stilistică, când știm din toate actele publicate că școala se întreținea prin ajutorul concetățenilor.

Mai departe, întâiu ca român şi apoi ca revizor, rog Ministerul să nu lese interesul cel mare al naţiunii noastre, căci deşi admiraţi chiar de Turci şi bine primiţi „că merg progresiv în instrucţiuni", dar Bulgarii şi Grecii nu încetează de a intriga pentru ruinarea românismulni, cu toate că acel institutor ca un adevărat român, ştie să lupte în contra tutulor, astfel că el încă învingător este în toate. Cer mai departe ca Ministerul să intervină la guvernul otoman pentru autorizarea acelei şcoli, să se mai înfiinţeze un post de învăţător. Să se edifice un local nou, sau se închirieze altul, să îngrijească de plata unui servitor, un mic ajutor pentru încălzit şi celelalte cheltueli—pentrucă, cu modul acesta se va putea face în adevăr o şcoală normală (pe acea vreme aveam două, la Bucureşti a Societăţei şi cea din Iaşi) de unde ar putea să se răspândească învăţători în toate cătunele române de acolo şi în scurt timp vor deveni nişte adevăraţi Români, care poate, **ne vor ajuta la trebuinţă.**

Această întreţinere, nu credem Domnule Ministru, că va dura pentru totdeauna, ci cel mult 10 ani, până Românii îşi vor forma mici capitale ca să poate întreţine, căci acum sunt cu totul constrânşi, încât nu stă nimic in mâna lor decât munca câmpului, dar odată deşteptaţi vor deveni şi ei oameni.

Acestea fiind documentate, le supun la cunoştinţa Domniei Voastre, spre a regula cele de cuviinţă.

Primiţi etc....

(ss) Petrescu, revizor şcolar.

N'avem nici o lămurire şi nici un act cu privire la rezultatul acestui raport de activitate cu propuneri lăudabile pentru şcoala din Silistra cu rezultatul, foarte satisfăcător, cu «acel domn institutor pătruns de adevărata sa misiune».

Dintr'o şedinţă a Comunităţei, despre care vom scrie mai jos, rezultă că în anul şcolar 1871—72, Dimi-

trie Stătescu, era institutor la clasa I şi II: *„Comunitatea română din Silistra, adunându-se în şedinţă, la şcoală, a deliberat a se trimite în revizie prin comunele din acest judeţ pe părintele Sachelarie Anghel din Oltina* (ce blândeţe sufletească dar şi energie de român dobrogean am văzut ani de zile) *şi Dimitrie Stătescu, institutorul clasei I şi II din Silistra.* Pe lângă revizorat, numiţii vor strânge ajutoare prin pantahuza comunităţii No. 122, pentru Comunitate. S'a mai făcut o tarifă în care se arată taxa fiecărui obiect şi care s'a trimis la fiecare comună».

Fie în urmarea raportului făcut din Brăila de C. Petrescu, fie intervenţiei directe a lui C. Petrescu, începând cu anul şcolar 1871/72, şcoala primară din Silistra avea doi institutori, după cum se vede din această delegaţie.

Ea îşi duce vieaţa progresând până în primăvara anului 1878, când a fost închisă de Bulgari.

Atunci Costache Petrescu a fost arestat imediat, împreună cu ofiţerul român Anghelescu şi pe punctul de a fi executat ca trădător. Românii din Ostrov (târguşorul vecin, care rămăsese sub stăpânirea noastră) Marin Pâtea, Const. Dobre Dicu şi baba Uţa, mama preotului Tudor, i-au sărit în ajutor, au isbutit să-l scape de sub pază şi să l treacă Dunărea într'o barcă la Călăraşi.

După o altă versiune, datorit naţionalismului intransigent, Costache Petrescu avea mulţi duşmani printre Bulgarii din Silistra, care la instalarea autorităţilor bulgare în 1878 şi-au arătat nu numai colţii, a fost salvat prin intervenţia prefectului Rus, încredinţat unui detaşament de Călăraşi şi trimis la Mangalia, în noua lui patrie.

După declaraţiile institutorului D. Boboc, fost elev al lui Musică, iar acesta elevul lui Petrescu, între 1877 şi 1878 Boboc a condus el şcoala primară din Silistra câteva luni, apoi a fost desfiinţată de statul Bulgar.

Totuşi Românii din acest oraş sub influenţa curentului de cultură românească fixat şi întărit de C. Petrescu, au cerut şi s'a obţinut reînfiinţarea şcoalei

române sub stăpânirea bulgărească, a căreia vieață a fost însă foarte scurtă, 1882-1885 ; învățătorul depe acea vreme Teodor Niculescu, un fiu al şcoalei silistrene, normalist, prin desființare şcoalei a trecut în județul Constanța, unde a funcționat până acum câțiva ani la Corbul (Gargalâc).

Bulgarii au dărâmat şcoala, apoi au început opera de desnaționalizare, care nu le-a succes prea mult.

Dăm acum statutele Societății Române de Cultură şi Limbă înființate de Costache Petrescu.

Scopul societății este de a propaga prin toate mijloacele între Românii din aceste părți, învățătura limbii materne (romána) a ajuta comunitatea românească, Eforia şcoalelor române de aici în afacerile şi misiunea lor.

A conlucra la desvoltarea educațiunii naționale şi a apăra privilegiile ei: protejând şcoalele urbane şi rurale din toată Dobrogea şi stăruind a înființa şi o şcoală de fete în Silistra ; cerând şi activând prin stăruințele sale înmulțirea şi îmbunătățirea şcoalelor ;

stăruind din toate puterile pentru exacta punere în lucrare a donațiunilor făcute în favoarea învățăturii publice :

apărând drepturile legitime ale Corpului învățătoresc prin toate mijloacele legale;

ajutând pe junii şcolari români lipsiți de mijloace de aci şi din Dobrogea ;

stăruind a susține o şcoală cu patru clase primare pentru juni sau adulți, în orele de noapte iarna şi în zilele de sărbătoare vara şi a complecta biblioteca şcoalei pentru folosul național».

Când citeşti aceste statute de-o actualitate şi permanentă preocupare a oricărui învățător şi de ori unde va fi el,—înțelegi sufletul, priceperea şi hotărîrea marelui învățător C. Petrescu. Să se desvolte educația națională, să se îmulțească şi îmbunătățească şcoalele, să se apere drepturile legitime ale Corpului învățătoresc prin toate mijloacele, să se ajutoreze şco-

larii, toate au figurat ca puncte programatice şi de revandicări la toate adunările învăţătoreşti de 30 de ani încoace.

Statutele Societăţii române de cultură şi limbă se ocupă în articolele următoare, de condiţiunile ce trebuiau să le îndeplinească Românii pentru a fi membrii ei etc.

Primul Comitet a fost alcătuit din C. Petrescu preşedinte, vice-preşedinte părintele Chr. Zaharia, casier C. Săulescu, secretari P. I. Dron, N. Petrescu şi S. Teodorescu, iar membrii fondatori în număr de 37 Români, din care avem pe preotul Teodor din Vaidomir, Pr. Gheorghe din Ostrov, D. Chirescu (învăţător şi mai apoi preot) din Răsovata (Rasova) aproape de Cernavoda şi C. Petrescu Conduratu din Bucureşti.

Societatea avea un sigiliu, care pe lângă titlu avea şi marca imaginei lui Romulu şl Remu.

Băneşte, Societatea n'a avut o situaţie înfloritoare. In schimb din punct de vedere moral, a stat în corespondenţă cu V. A. Urechia, I. M. Răureanu (cunoscutul autor de traduceri pentru copii şi tinerime), cu C. G. Poenaru Bordea, cu D-tru Rădulescu magistrat, cu C. Petrescu inspector şcolar peste 3 judeţe (Ialomiţa, Brăila şi Râmnic) ba şi cu Diamandi Manole din Braşov, care a răspuns că va aduce chiar el însuşi la Silistra adeziunile ce le-ar putea face printre «confraţii din Transilvania».

Se remarcă unul din scopurile Societăţii: o şcoală cu patru clase pentru juni şi adulţi, în orele de noapte iarna şi în zilele de sărbătoare vara şi a complecta biblioteca şcoalei pentru folosul naţional.

N'avem nici o informaţie, dacă s'a înfiinţat sau nu şcoala pentru juni sau adulţi, dar această activitate ce intră ca o preocupare permanentă în rosturile profesionale ale lui C. Petrescu, o vedem pusă în practică, în 1890, la Constanţa, când înfiinţează o *şcoală de adulţi*, care este una din cele mai vechi şcoale pentru adulţi dela noi din ţară.

«Acolo, zice biograful bine informat I. N. Roman

«dascălul Costache» făcea cursurile noaptea cu tinerii şi bărbaţii de toate neamurile».

Atâta activitate pe terenul culturii dobrogene numai cea pomenită până acum şi încă se face dovada unui suflet ales, entuziast, devotat, activ.

Dar, după cum rezultă din actele aflate depe urma lui Costache Petrescu, el a intensificat şi activitatea *Comunităţii române* din Silistra.

Aici se găsea Mitropolia Dârstorului, zidită de Grigore Ghica cel Dintâi, după cum se vede în hrisovul lui Alexandru Ipsilante, Domnul Ţării Româneşti, între 1672—1674.

«Socotim Domnia mea şi pentru Sfânta şi Dumnezeeasca Mitropolie din cetatea Dârstorului depe Dunăre, în care se cinsteşte şi se prăznuieşte hramul cinstitului Cap al sfântului şi slăvitului prooroc, înaintea mergătorul şi botezătorul Ioan, fiindcă această Mitropolie a fost zidită şi înălţată de răposatul Ghica Grigore Voevod cel dintâi (1672—1674), după putinţa vremurilor de atunci».

Restaurată peste 80 de ani 1748—1752 de Grigore Ghica al II-lea, Mitropolia din Silistra şi-a continuat vieaţa, fiind înzestrată şi de Alex. Ipsilante, Domnul Munteniei.

Această Mitropolie avea legături materiale şi spirituale cu toţi creştinii din jurisdicţiunea sa.

Astfel toţi preoţii români din Dobrogea au fost hirotonisiţi de Mitropolia din Silistra, de aici primeau numirea şi tot către această Mitropolie se îndreptau cererile de tot felul ale Creştinilor, ale Românilor, ca cei mai numeroşi. De aici necesitatea unor comunităţi, în fiecare sat, având între altele şi grija bunei întreţineri a bisericii din localitatea respectivă.

Comunitatea română din Silistra şi-a depăşit însă rolul ei, oarecum răstrâns.

Prietenia dascălului Costache cu Mitropolitul Grigore, care îşi căpătase scaunul şi prin stăruinţa lui Petrescu, hotărîrea acestuia ca activitatea să se întindă asupra tuturor satelor româneşti, au făcut noua

instituţie «*Comunitate română* din Silistra» să îndeplinească rolul unei alma mater:

«Prea cucernicilor părinţi, cinstiţi ciorbagii, exarhi şi toţi binecuvântaţii creştini pravoslavnici din comunele române ale judeţului Silistra, Pace!

Comunitatea Română din Silistra vă roagă să binevoiţi a ajuta, fiecare după puterea şi voia sa, cu ori ce vă va lăsa inima. Pentru aceste s'a trimis părintele Anghel Sachelarie şi domnul învăţător Dimitrie Stătescu cu această pantahuză.

Acest ajutor se strânge spre binele şi folosul nostru Român şi comunitatea nădăjduieşte că veţi primi cu bucurie şi ca Români veţi da ajutoare cât se va putea mai îmbelşugate şi bunul Dumnezeu să ne ajute să ne putem lumina.

Preoţii sunt rugaţi a umbla împreună cu purtătorii acestei pantahuze.

Silistra 1871, Octombrie 10

Iar părintelui i s-a dat un act în care se arată scopul şi limita însărcinărei:

«Comunitatea Română» din Silistra, în şedinţa dela 8 Oct., (deci cu două zile mai înainte de apelul trimis cinstiţilor părinţi, an 1871), numeşte pe cuvioşia sa părintele Anghel Sachelarie ca revizor al comunelor din judeţul Silistra.

Cuvioşia lui va avea dreptul de a face revizie numai când comunitatea îi va ordona şi când neaparate trebuinţi va cere revizuirea şi intra în cercul însărcinării sale.

Insărcinarea sa este: de a face observaţii preoţilor, dacă îşi îndeplinesc datoriile religioase în biserică şi către popor; al doilea, dacă preoţii îndeplinesc regulele date de Comunitate; al treilea va povăţui pe popor să trăiască în pace să meargă în biserică, să-şi dea copiii la învăţătură. să fie credincioşi lui Dumnezeu şi Impăratului Sultan Abdul Azis. ca astfel să fim plăcuţi lui Dumnezeu şi oamenilor.

Prin urmare toţi preoţii — ciorbagii, exarhii şi

tot poporul românesc din acest județ, sunt rugați să-l recunoască și să-l ajute la trebuință.

Dat în Silistra, 8 Oct. 1871

Sufletul acestei activități era tot Costache Petrescu după cum se vede din conținutul unui proces verbal din 12 August 1871.

«G. N. Neamțu ia cuvântul și interpelează urgente chestiuni *bisericești:* se adresează la președintele Comunității, spune că nici membrii comunității nu se adună regulat în ședință, după regulament.

Președintele C. Petrescu face aceeași observațiune și adunarea decide a se mai face o petițiune și a se da Caimacanului, cerându-i-se rezultatul «chestiunii bisericii Românilor din Silistra».

Peste două zile, se întocmește o petiție care este prezentată de către Comisiunea alcătuită din C. Petrescu, D. Stătescu, I. Teodorescu, Ant. Teodorescu și Gr. Pavelescu în frunte cu președintele comunității pr. Zaharia. Rezultatul ei nu intră în cadrul preocupărilor noastre, dar acțiunea întreagă verifică inimoșenia, autoritatea și priceperea dascălului Costache Petrescu.

Ne mai rămână ca din activitatea acestui dascăl apostol al școalei primare dobrogene, să prezintăm statisticele făcute de C. Petrescu în preajma anului 1870 în maturitatea lui de gândire, și muncă prodigioasă; dealtfel am amintit că aceste statistici sunt trecute în caetele rămase dela el.

Cea mai veche este «*Statistica Românilor din Urbea Silistra din anul 1870 Noembrie 26*» o lucrare nu tocmai completă, dar edificătoare. Ne înfățișează 249 capi de familie românești în Silistra lui, 837 suflete cu numele proprii, așa cum s'a pomenit cu ele.

Ca o curiozitate dăm câteva din ele: Abagiu, Anastasescu, Arabagiu, Botea, Bratu, Buzatu, Călinescu, Cărămidaru, Crăciun, Croitoru, Dan, Dinu, Dobre, Iliescu, Lețcae, Mocanu, Moraru, Moșu, Mămăligă, Mândru, Pândaru, Peștelung, Stroe, Voichiță, Zaharia, Zavergiu etc.

Statistica satului Oltina este scrisă citeţ de părintele Anghel Sachelarie, la 1873 şi arată 117 familii româneşti cu 779 suflete; este semnată de primarul Hagi Neagu şi ajutorul său Ion Mitu, cu muiur (ştampilă), de pr. Sachelarie şi preotului Nicolae (cu cirilice).

Ca nume avem: Adam, Andrei, Agraru, Bătală, Bălănică, Ciobanu, Croitoru, Culea — Gherghiniţă, Ghergic, Manole, Marin, Onea. Onică, Popescu, Şchiopu, Şecher, Şerban, Ţăranu, Zainea etc.

Statistica sătucului Câşla e făcută tot de pr. Sachelarie, semnată de primarul Costache Todor cu 29 familii — 127 suflete; Arabagiu, Balaban, Băjenaru, Cazacu, Chioru, Găină, Moraru, Şerban, etc. nume de familii.

Statistica Beilcului arată 127 familii, semnate de primar, Gh. Manole, pr. Voicu (pe care l-am apucat în viaţă acum 33 de ani, şi popa Ion cu cirilice).

Statistica Ostrovului este întocmită de institutorul Grigore Goşea, iscălit propriu cu acest titlu de «institutor» pe coperta caietului, sub. C. Petrescu, care semnează cu altă cerneală — director.

Pe acea vreme la 1874 Ianuarie, se găsea în Ostrov un număr de 294 familii româneşti — 1370 suflete; redăm câteva numiri pentru resonanţa românească a numelui: Adam, Anghel, Banu, Barbu, Bisioc (Busuioc) Briceag, Burlacu, Cântăbine, Cochirleanu, Cocoşelu, Cojocaru, Coţofană, Croitoru, Dinu, Dogaru, Florea, Gâlceavă, Logofătu, Micu, Mocanu, Mogoş, Moşu, Mutăcasă, Neacşu, Olteanu, Pascu, Popescu, Sachelarie, Socoteală, Ţăranu, Ţiganu, Ursu, Varzăverde, Vlad, Zavergiu, etc.

In fine în ultimul caiet şi ultima statistică a satului Bugeac, lângă Ostrov, găsim populaţie românească de 53 familii cu 230 suflete.

In total s'au găsit la 3762 suflete, români, cu numele, cu fapte — cu vorba, toţi catagrafiaţi pe familii şi sate, alcătuind la un loc cartea de vizită şi icoana unei românism autochton, ce nu poate fi contestat niciodată.

Ne mai rămâne opera didactică a lui Petrescu,

abecedarul pe care l'am socotit ca un document al muncii lui Costache Petrescu şi ca o dovadă de rolul mare pe care îl avea întrebuinţarea limbii româneşti pe acea vreme. Acest abecedar, este tipărit la *Rust-ciuc*, după cum am văzut:

Imprimeria Provinciei Danubiului 1874 şi cu cheltuelile Mitropolitului Grigore!

Plecat dela croitorie, datorită însuşirilor şi necesităţilor locale, Costache Petrescu a muncit cu toată însufleţirea aproape 20 de ani la propăşirea şcoalei româneşti dobrogene şi la desvoltarea conştiinţei naţionale, care au determinat atitudinea şi activitatea unei întregi regiuni.

Sfârşitul vieţei acestui animator cu o activitate variată, îi actualizează întregul trecut de muncă, şi-l aşează între cei dintâi şi cei mai de frunte apostoli ai şcoalei înainte de realipirea Dobrogei la ţara noastră.

Că influenţa activităţii lui a dăinuit peste vremea ce curge necontenit şi pe nesimţite, este procesul verbal din 15 Iulie 1897, când inginerul Gheorghe Petrescu Durostoreanul, artistul gimnastic român Simion Petrescu, (fraţii săi N.A) Invăţătorul Grigore Muşică şi avocatul Marin Stănescu, lansează o listă de subscripţie în scopul de a se redeschide şcoala din Silistra, ca şi pentru a se ridica un modest monument marelui patriot al Românilor depe malul drept al Dunării, răposatului Costache Petrescu, acelui a căruia şcoală pe vremuri, «ajunsese a atrage la cursurile sale mai toată populaţiunea şcoalelor bulgare şi greacă, ba şi chiar vreo câţiva elevi Turci» [1]).

Acest lucru a îndemnat pe guvernul român să-l subvenţioneze, iar autorităţile turceşti s'o recomande oficial ca instituţie de cultură şi instrucţiune în Imperiul Otoman».

Lista de subscripţie n'a avut răsunetul necesar, dar este un document al vredniciei acestui animator.

Arătam mai înainte că jurisdicţiunea, autoritatea

---

[1]) Desigur că acestea s'au petrecut după 187 .

de control a lui Costache Petrescu se întindea în toate satele româneşti şi 'n toate şcoalele din jurul Silistrei. Am arătat deasemenea că în cataloagele şcoalei primare din anul şcolar 1870—1871 au venit şcolari în clasele II, III şi IV-a. deci existau şcoale româneşti bine organizate.

Unde se găseau astfel de şcoale şi când s'au înfiinţat ?

Desigur că în toate satele de Români vechi dobrogeni au dăinuit şcoale româneşti, după cum vom vedea că, în toate satele de Români autohtoni până dincolo de Tulcea, au funcţionat alte serii de şcoale particulare, cu sacrificiul aceleeaşi populaţii româneşti.

La Ostrov, câţiva klm. de Silistra, se semnalează o şcoală sub Grig. Muşică la 1874; iar cel care a făcut statistica populaţiunei ostrovene, pe care am văzut-o în caietele lui Costache Petrescu, semnează institutor Grigore Goşa, va fi fost normalist sau seminarist, căci 6 din şcolarii lui fuseseră primiţi mai înainte la şcoala lui Costache Petrescu în cl. III şi IV. La Aidemir sat aşezat în cealaltă parte a Silistrei, în susul apei tot pe Dunăre, găsim în aceeaşi vreme o şcoală în curtea bisericii, cu popa Tudorică cel Tânăr, urmează apoi o serie de învăţători: Nicolae Bârciu, Dumitru Moldoveanu, Gheorghe Petrescu, fratele lui Costache Petrescu, Dumitru Stamatescu, Marin Stănescu (ajuns mai târziu avocat), şi ultimul Tudor Popescu, sau Tudorache cum îl numeau oamenii şi care a fost izgonit dela şcoală de noul stat la 1878.

Această şcoală a avut o activitate bine dovedită, deoarece câţiva elevi au trecut la Silistra, apoi la şcoalele secundare din România.

Alt centru de cultură românească şi de o hotărîre care verifică vrednicia şi persistenţa locuitorilor a fost Şcoala din Turtucaia, înfiinţată la 1821, când «dascălul Pahomie învăţa pe copii cu litere cirilice» ; urmează un şir de dascăli şi învăţători, unii dintre ei cu o cultură deosebită, toţi tocmiţi de locuitori, aşa cum cereau necesităţile timpurilor şi legăturile comerciale pe care le aveau turtucăienii, ca pescari consa-

craţi pe tot lungul Dunărei, ocupaţiune care impunea oameni luminaţi. De altfel priceperea şi faima turtucăienilor mergea până la Tulcea pe tot litoralul fluviului, căci de primăvara şi până toamna târziu, luciul Dunării era o dantelă de năvoade, malurile cu corturi, înfăţişare de trupe în biuvac.

Raporturile comerciale i-a silit pe turtucăieni să treacă dela răbojul tradiţional la cifrele învăţăturii de carte, uşor de mânuit pentru cine le pricepe aşezarea.

După Stefan Pahomie dela 1821 se pomeneşte ca învăţător la Turtucaia dascălul Mihail, ajuns preot şi decedat în 1835; pela 1850—1856 a funcţionat Gavrilă Bănescu din Câmpina, iar dela 1858 dascălul Stefan Nicolae. După dascălul Stefan Nicolae urmează Vasile Borănescu din Buzău la 1864—1868, Nicolae Lăcătuş la 1868—70; în vremea când se dăduse la tipar abecedarul lui Petrescu, la tipografia românească dela Rusciuc urmează Ion Creţulescu pela 1870—72; Vasile Borănăscu, care funcţionase dela 1864—68, se reîntoarce şi funcţionează între 1872—74. Intre anii 1874—75 funcţionează Petre Bozianu, iar dela 1875—1883, Dumitru Petrescu, dela 1883—84 Ion Bariţiu din Sibiu, în acelaş timp, începând cu 1881, funcţionează şi o şcoală de fete cu Ana Petrescu.

Incepând cu 1884 şi până acum câţiva ani, a funcţionat G. Ionescu, care a avut fericirea să ia parte la sărbătorirea a 100 de ani dela înfiinţarea şcoalei româneşti din Turtucaia.

Dacă celelalte şcoli româneşti depe malul Dunărei, căzute sub stăpânirea statului bulgar au fost desfiinţate, cea dela Turtucaia a rămas permanent la datorie, fiind însă subvenţionată de statul nostru, personalul didactic absolvent dela şcolile normale, tot aşa cum s'a procedat cu o bună parte cu şcolile din Macedonia.

In jurul Cernavodei, iau fiinţă alte şcoli între care pomenim pe ceea din Rasova, cu învăţătorul Chirescu, fiul lui Hagi Chirea, Ciorbagiul (primar), al acelui sat. Dascălul Dimitrie Chirescu a fost alcătuit din aceeaşi

simţire, energie şi simţ de apostolat ca şi Costache Petrescu.

L-am găsit în notele anterioare ridicat ca membru activ al Societăţii din Silistra «Societatea Română de cultură şi limbă», semnat Dimitrie Cyrescu, institutorul român dela Rasova, ajuns mai târziu preot în Cernavodă.

Vieaţa şi sforţările preotului Chirescu se apropie deaceluilalt emul şi au trecut dincolo de marginile Dobrogei: «Acum un veac şi mai bine, un Român din părţile Ialomiţei, Chirea Iorga trece Dunărea şi se aşează în satul Rasova; ştia carte românească şi cântările bisericeşti, învăţate la numeroasele şcoli înfiinţate pe acea vreme în Muntenin de vestitul călugăr, Macarie Cântăreţul.

Chirea Iorga ajuns cântăreţ la Rasova, deschide o şcoală românească, ba mai mult: fiind falnic, vioiu ajunge ciorbagiu, primar. Ca şi fiul lui Petrică Mihail, Costache Petrescu dela Silistra, aşa şi Dimitrie, fiul ciorbagiului Hagi Chirea dela Rasova, prinde repede vorbirea şi scrierea limbilor acestui colţ de pământ şi ajunge învăţător în locul tatălui său.» Mai întâi este numit învăţător la Aliman la 1869, sat vecin, după doi ani lasă acolo pe altul, pe Nicolae Barban [1]) şi vine învăţător în locul tatălui său plecat dintre cei vii. Dimitrie Chirescu, nu stă decât trei ani învăţător, căci vrednicia şi cultura lui, dar şi certurile ce erau la Cernavoda îl ridică şi este onorat cu cinul de preot în această localitate de către Mitropolia din Silistra.

Activitatea lui se desfăşoară şi se întinde pe acelaş plan ca şi cea din Silistra, înfiinţează peste tot locul şcoale româneşti cu învăţători luaţi dintre dascălii bisericii; la Cochirleni, sat între Rasova şi Cernavoda, la Seimeni, mai jos la Cernavoda şi mai jos la Topalu spre Hârşova, la Mârleanu, la Vlahchioi,

El controlează şcoli, sfătueşte, îndeamnă şi ţine, trează conştiinţa şi însufleţirea pentru cartea românească. Tot el este cel dintâiu slujitor al altarului

1) Trăeşte şi azi la Rasova.

care primeşte armata română cu pâine şi cu sare şi cu lacrămi în ochi de bucurie la 1878; iar la terminarea podului de peste Dunăre a slujit şi a vorbit aşa de frumos încât Regele Carcl I-iu, aşa de cumpănit la gesturi, n'a putut ca să nu-l îmbrăţişeze.

Odată cu venirea la Cernavoda, a înfiinţat şi şcoala românească într'o cameră de lângă biserica Sf. Nicolae ce exista acea vreme. In acea cameră se adunau copii de învăţau buchele cu dascălul bisericei, pus de preotul Chirescu sub controlul lui.

După realipirea Dobrogei preotul Chirescu este mentorul serviciilor religioase din toate părţile Cernavodei şi poftit la toate slujbele religioase până la mânăstirile Cocoş şi Celic-Dere, ce se află în apropiere de Tulcea. Despre şcoala dela Cochirleni avem încă un informator (Lamura 1928): «Tatăl meu după ce s'a aşezat în Cochirleni în anul 1874, a ajuns ciorbagiul satului, adică primar; în această calitate cu ajutorul bunilor români din acel sat, cel dintâiu lucru pe care l-a făcut a fost înfiinţarea unei şcoale sub controlul preotului Chirescu, ce se găsea ca un fel de revizor al regiunei.

Cel dintâi învăţător la Cochirleni a fost dascălul Mitu, dăscalul bisericii cu leafă de una liră turcească pe an de elev. La el am învăţat spune autorul acestei informaţii, buchele latineşti şi cele chirilice, cântările bisericeşti şi rugăciuni. Odată cu această şcoală, sau poate şi înainte s'a înfiinţat şcoala din Cernavoda de către preotul Chirescu. Pe timpul răsboiului 1877—78, preotul Dimitrie Chirescu, a fost silit să oficieze serviciul divin în ruseşte. Totuşi acest român chiar în timpul ocupaţiei ruseşti la începutul toamnei 1878, în ciuda duşmaniei ruşilor a găsit de cuviinţă să reînfiinţeze şcoala românească în Cernavoda.

Pe atunci şcoala din Cernavoda funcţiona într'o cameră din dosul locuinţei preotului şi era anume construită pentru şcoală. Catedra era pe un piedestal înalt lângă un perete al clasei la care te suiai pe vreo 5 trepte. Dedesuptul catedrei era carcera. Sala de clasă era mare, spaţioasă, podită cu scânduri, cu ferestre

mari. Imi plăcea mult să stau în mijlocui băeţilor, ceva mai mici ca mine şi în mijlocul bâzâitului acela de albine ce-l făcea cu cititul şcolarii mei.

Preotul avea grijă să vie în fiecare dimineaţă ca să-mi dea îndrumările trebuitoare şi să dea porunci şcolarilor ca să fie cuminţi şi să mă asculte, căci şi eu nu aveam decât 13—14 ani, zice autorul acestor informaţii Dumitru Niţescu ajuns mai târziu învăţător, unul dintre învăţătorii vrednici ai judeţului Tulcea.

In această şcoală ne-au găsit armatele române, au fost primite de preotul Chirescu, în fruntea populaţiei cu manifestaţii de bucurie neînchipuită.

Intr'o zi, şcoala mi-a fost inspectată de Ioan Bănescu, noul revizor şcolar al Dobrogei, pe care l-am dus la preotul Chirescu.

Acesta îl primi cu mare bucurie zicându-i: «bine aţi venit Domnule Revizor, Dumnezeu mi-a dat bucurie să trăiesc şi să văd aceste locuri uitate de Dumnezeu şi lipite acum la scumpa noastră Românie. Pot să zic ca bătrânul Simion: acum slobozeşte în pace pe robul tău, că văzură ochii mântuirea mea. Fiţi binevenit la casa mea, totuşi ce vă rog să trimiteţi un învăţător bun, care să ne lumineze copiii», ceiace s'a şi făcut în curând."

Să ne coborîm acuma în josul Dunării spre Hârşova cu Varoşul lui, unde la 1857 se găsea un fel de Consulat sub conducerea unuia numit Ţârcă şi de aci la Măcin, unde am amintit că pela jumătatea veacului trecut se găsea o biserică.

Brâul din sate cu autohtoni te urmăreşte ca un alter ego Ciobanu, Gârliciu, Dăieni; Satul Nou, Ostrov, etc. etc. Aici la Ostrov (am pomenit deseori numele Ostrov, dar acolo era vorba de Târguşorul Ostrov de lângă Silistra. S'a înfiinţat o şcoală foarte veche cu un şir întreg de dascăli de biserică, grămatici de ai timpului, veniţi desigur, pela puntea aceia de trecere a oilor, numit Vadul Oii, între Hârşova şi Piua Pietrei.

Astfel găsim pe dascălul Chican pe la 1855–60; Popa Martin pela 1860—71, Stan N-lae, acesta numai cu 4 clase primare pela 1871—74 şi în fine Lilipan Nichifor dela 1874—79, când vine normalistul Francisc Enăşescu.

Mai în jos pe cursul Dunării, dar şi ceva mai la o parte dincolo de satul Carcaliu, sat lipovenesc de pescari, la poalele munţilor Măcin, este aşezat satul Greci, sat românesc, dar şi cu alte naţionalităţi, cu renumite cariere de piatră.

Şcoala românească dela Greci s'a înfiinţat la 1870 în curtea Bisericii ortodoxe, construindu-se chiar un local de şcoală din nuele lipit cu pământ.

Cel dintâi învăţător Drăghici, plătit de părinţi ca să predea copiilor scrierea şi citirea, este urmat de Popescu şi alţii.

In apropiere de Isaccea, se găseşte mănăstirea Cocoş, înfiinţată la 1830 de către călugării români ce veneau pe jos dela Sfântul Mormânt.

Pădurea minunată, poziţia frumoasă şi fără pereche, i-a făcut pe schimnicii vremei să se oprească din drumul pribegiei şi să se aşeze pe acele locuri, să-şi adune material şi să clădească o sfântă mănăstire. Unii din aceşti călugări evadau; — omenescul sau doriuţa de a propovădui cultul Domnului îi făcea să plece prin sate şi să se aşeze vremelnic. Astfel cei dintâi învăţători din Niculiţel au fost călugări arătaţi. Lucru precis se ştie că la 1868 primăvara, Dascălul Ion din Măcin, a venit cântăreţ la biserica din Niculiţei, a strâns vreo 2o băieţi în casa lui Penu Bouroş, înfiinţându-se astfel şcoala din acest sat; mai târziu s'a mutat în casa parohială şi i-a învăţat carte acest dascăl Ion fiind tocmit cu 50 lei turceşti (1 leu egal cu 20 bani de astăzi) de copil, şi o baniţă de grâu pe an. A stat învăţător 2 ani, după care a venit călugărul Serafim şi a funcţionat în casa babii Stoiana; după un an, alt învăţător — dascălul Simion — care preoţindu-se a fost urmat de mocanul Damaschin. Cursurile se ţineau în casa lui Toader Moldo-

veanu, iar plata pentru învățătură era aceeaşi ca şi în trecut. Copiii se ocupau cu cetitul ceaslovului, al Psaltirei, cu toate rugăciunile de folos. In iarna lui 1878-79, avem aici şcoală oficială românească cu Nichifor Ludovic, care a stat la Niculițel până la sfârşitul carierei sale.

Avem un alt caz, care iese din comun, dar care va fi fost normal atunci: la Parcheş, Dumitru Pădureț, înainte de 1878, a adunat copiii chiar în casa lui şi-i învăța carte el singur.

Prin aceste ştiri, despre satele cu şcoală românească înainte de 1878, am amintit numai pe acelea de unde avem informații precise, documentate.

Ne apropiem de Tulcea, unde în treacăt, am amintit de învățătorul Andrian.

In cancelaria şcoalei de băieți No. 1 din Tulcea, se află un tablou cu chipurile lui Const. Andreian. inst. director, Ion Costescu inst. p. II, dirigintele corului, Vasile Sotirescu, fost preşedinte al comitetului, precum şi a lui Vasile Avramescu, fost casier al aceluiaşi comitet, iar dedesubt stă scris: «La şcoala română din Tulcea sub stăpânirea străină a Dobrogei şi în anii imediat după anexarea provinciei la România, când şcoala deveni sc. prim. No. 1 de băieți, se găseau ca institutori la cl. III şi IV. C. Andreian ca director, Ion Costescu la cl. I şi II, care conducea şi corul şcoalei.

Sub Turci şi sub ocupațiunea rusească din 1877-78, aceste instituții au fost subvenționate de guvernul român ca şi toate celelalte şcoli româneşti din dreapta Dunărei, — Silistra — Turtucaia, etc. Corul şcoalei a participat la primirea armatei române şi a autorităților civile, prin serbări şi prin serviciul divin ce s'a făcut la Catedrala Sf. Nicolae în ziua ocupării 10/23 Noembrie 1878, când se arboră şi drapelul național român pe palatul administrativ din Tulcea, în aclamațiile entuziaste şi nesfârşite al populațiunei.»

După C. Teodorescu[1]), la Tulcea, înainte de 1877 au funcționat ca învățători: Ion Filoti (dascălul Ioniță),

1) C. Teodorescu, Conferințe asupra Dobrogei 1897.

C. Andreian, cu 6 cl. liceu, I. Costescu seminarist din Ismail şi Nifon Bălănescu, venit dela Mănăstirea Căldăruşani. Şcoala era întreţinută de o comunitate şcolară în frunte cu Manea Giuglea. După moartea acestuia, Comunitatea şcolară din Tulcea a fost condusă de V. Sotirescu, preot A. Negru, Sava Dumitriu, V. Avramescu, Dumitru şi Petre Darie, Ardeleanu. Nifon Bălăşescu pe care îl găsim funcţionând în Tulcea,—a înfiinţat în 1874 şcoala din Măcin, şi imediat după aceasta pe ceea din Babadag. Activitatea acestuia a fost asemănătoare cu a lui Costache Petrescu şi a pr. D. Chirescu; căci din toate relaţiile şi însemnările de şcoală românească de până acum, se profilează imaginea vie a lui Costache Petrescu, neastâmpăratul ocrotitor şi iniţiator al tuturor instituţiilor româneşti din jurul Silistrei, apoi a lui Dumitru Chirescu, cu acelaş neastâmpăr şi ideal verificat prin muncă dar şi prin răspunsul din ziua când revizorul Ion Bănescu i s'a prezintat; urmează în rândul lor Nifon Bălăşescu, care fie pentru a rescumpăra un trecut, fie sub imboldul creştinismului, tae nordul Dobrogei prin şcoala dela Măcin, o înfiinţează pe ceea dela Babadag, pentru ca să-şi continue activitatea la Tulcea.

După ei se încadreaza tot şiragul acela necunoscut de preoţi, dascăli şi călugări, care pentru a-şi câştiga pâinea, câte o baniţă de grâu şi câţiva lei, sau o liră în alte cazuri, dar şi sub imboldul românismului, au învăţat pe copiii oamenilor bucoavna, Ceaslovul, de unii chiar rânduiala bisericească.

CAP. VI.

Şcoala primară dobrogeană după 1878

Pe cei dintâi învăţători titulari— veniţi în Dobrogea — după războiul dela 1877, îi văd în lumina sufletului: unii dintre ei tineri — abia eşiţi de prin şcolile normale din Bucureşti şi Iaşi, sau din seminariile Huşilor şi a Ismailului; alţii mai încărunţiţi, vechi şcolari dela Academia Mihaileană şi dela Preparandiile Ardealului, — toţi băjenari din Basarabia sudică pe care o pierdusem atunci. Toţi aceştia s'au luptat, cu asprimea frigului cu nevoile vremei, în iarna lui 1878 şi primăvara următoare ca să ajungă la Constanţa, în pustiul de du-te vino ce rămăsese în Dobrogea, sau să primească îndreptări dela Tulcea, pentru a-şi începe lucrul. Ii văd pe toţi acum, care şi unde au descălecat din locurile basarabene:

Ioan Donea [1]) (cu Academia Mihaileană 1857) vine dela Satul Nou, Bolgrad, la Beştepe sat românesc pe malul Dunării între Tulcea şi Mahmudia;

1. *Ioan C. Brătescu* cu Şcoala Normală Vasile Lupu din Iaşi 1873, tatăl geografului C. Brătescu dela Universitatea din Cernăuţi, dela Tigheciul Cahulului, la satul Câşla în marginea Tulcei, sat vechiu românesc, cu un mic popas la Osmancea Constanţa, sat de tătari — unde vieaţa era peste putinţă de împăcat.

2. *Nicolae Ludovic*, normalist Bucureşti 1876, dela

---

[1]) In anuarul Şcoalei Normale Iaşi 1926—27, la pagina 20 între cei dintâi absolvenţi ai Şcolii Preparandale l-am găsit pe Donea Ioan — au absolvit 15 — In anuarul Şcoalei Normale Vasile Lupu Iaşi, No. 4 pe anul 1928/29 l-am găsit ca absolvent pe I. Brătescu, între alţi 31.

Muravlevca Bolgrad la Niculițel acel sat românesc, cu vii renumite, în apropierea mănăstirii Cocoş.

3. *Carol Vişinescu*, normalist din 1876 cu normala V. Lupu Iaşi, dela Neruşai Ismail la Chilia Veche, apoi la Sinoe, sat mare bulgăresc. Domnul Carol Vişinescu trăieşte şi astăzi, a fost un învățător eminent şi are frumoasă gospodărie de model.

4. *Petre Dima*, seminarist 1873, din Ismail—dela Caragaci—Bolgrad, la Somova Tulcea, sat românesc, iar mai târziu la Ghindăreşti Constanța, sat de Lipoveni.

5. *Gh. Ghisenco* normalist Iaşi 1876, dela Capaclia-Rizeşti jud. Cahul, la Jijila Jud. Tulcea, pe malul Dunării mai sus de Măcin, apoi la Turcoaia, alături.

6. *Natalia A. Petru*, cea dintâiu dăscăliță venită din Basarabia, dela Tomai-Cahul, la Oltina în satul părintelui Sachelarie—ajutorul lui Costache Petrescu; acelaş drum l-a urmat şi soțul său..

7. *Atanasie Petru*, seminarist dela Iaşi 1863, trecând mai întâiu prin Engezul Mare, sat ce se desființă şi bun desființat a rămas,— nici pietrele cimitirului musulman nu mai există.

8. *Constantin Condrea*[1]) norm. dela anul 1871, Furmanca şi Chitai prin Bogdăneşti Tutova la Dobromir Vale-Constanța, unde a stat până la pensie;

9. *Ion Negrescu*[2]) norm. Iaşi 1872, dela Bolgrad la satul românesc Coslugea, jud. Constanța.

10. *Gheorghe Ştefănescu*[3]) sem. Iaşi 1871, părintele eroilor învățători ofițeri, Petre şi Traian Ştefănescu, dela Leova-Cahul la Topraisar-Constanța.... la Satu Nou.

11. *Gheorghe Popa Ghibănescu* tot normalist dela Carol I Bucureşti 1872, dela Noul Caragaci-Reni, la Topal pe Dunăre jud. Constanța.

12. *Ion Soltescu* tot cu două clase dela Academia Mihăileană 1863, dela Endec Burnu şi Cişmeaua

1) La No. 16 în Anuarul Sc. Normale Iaşi 1928/291 pag. 9.
2) La No. 13 „ „ „ „ „ „ „
3) La No. 17 „ „ „ „ „ „ „

Văruită jud. Ismail — la Osmanfacâ jud. Constanţa, unde stă foarte puţin şi trece la satul Cusgun.

13. *Dumitru Cârjeu* dela Chilia Nouă jud. Ismail la Seimenii Mici.

14. *Grigore Rozoleanu* norm. 1876 Iaşi, din Basarabia la Seimenii Mari jud. Constanţa, sat lângă Cernavoda.

15. *Const. Popescu* sem. Huşi 1858, dela Smulţi Covurlui la Satu Nou Constanţa.

16. *Petre Popescu*, norm. Bucureşti 1877, dela Babele-Basarabia la Bugeac.

17. *Gh. Euftuşescu*, norm. Iaşi 1886, din Basarabia la Ciobanu şc. de băieţi.

18. *Francisc Enăşescu* norm. Iaşi 1871, dela Colibaş Bolgrad la Ostrov.

19. *Matei Neculau* seminar Ismail 1879, vine la Luncaviţa Tulcea.

20. *Gh. Voiţă* Academia Mihaileanu Iaşi 1864, dela Vadul lui Isac Cahul, la Rasova.

21. *Teodor Mârza* norm. Buc. 1875, dela Baimaclia la Mârleanu-Constanţa.

22. *Elena Grecu* cu patru clase prim. 1872, la Chilia Veche şc. de fete.

23! *El. Eftuşescu* şcoala secundară Iaşi 1875, la Ciobanu.

24. *Pangrate Mitichescu* norm 1876, la Vlachioi Constanţa.

Toţi aceştia căliţi în nevoi şi în munca şcolilor din Basarabia, oameni cu carte cum nu se găseau alţii, cu gospodăriile în spinare şi copiii de mână, abia la sfârşitul lui Aprilie 1879, când razele căldicele ale soarelui le-au îngăduit să înceapă învăţătura, fără foc, având în loc de bănci scânduri pe patru pari, bătute în pământul clasei, drept table de scris o cutie cu nisip, au deschis cele dintâiu şcoale oficiale româneşti în satele dealungul Dunărei, 43 sate şi târguri.

S'au înfiinţat şcoli şi în satele cu neamuri amestecate, dar acestea s'au închis curând (Enghez, Osmanfacâ); vieaţa lor, floare efemeră. Invăţătorii de acolo au rămas ca notari o bună vreme, apoi au fost

trimişi în alte părţi. Şcolile din satele româneşti şi-au urmat drumul croit, căci ele se sprijineau pe începuturi vechi de şcoală românească, aşa cum am arătat, şi mediul încunjurător le era mai prielnic. Invăţătorii veniţi în acea epocă au muncit cu atâta simţire şi dragoste de meserie, încât bătrânii satelor de astăzi, câţi au mai rămas, le pomenesc numele cu un respect apropiat de sfinţenie; — numele şi sufletul lor pluteşte încă în aceste sate, unde şi-au dat obolul şi suflet din suflet.

In acel sfârşit de an şcolar dela 1879 şi 79/80 au fost înfiinţate următoarele şcoale în ambele judeţe:

Bugeac, Satu Nou, Coslugea, Oltina, Cusgun, Mărleanu, Aliman, Vlachioiu, Rasova, Seimenii Mari, Seimenii Mici, Topal, Ciobanu, Gârliciu, Bărăgan, (Osmanfăcâ, Topraisar, Enghez desfiinţate imediat) şi în toate oraşele: Mangalia, Cernavoda, Hârşova, Medgidia, Ostrov, Constanţa,—la oraşe s'au înfiinţat separat şcoale de fete şi de băieţi, *29 şcoale*; iar în Tulcea, Malcoci, Mahmudia, Câsla, Samova Niculiţel, Luncaviţa, Văcăreni, Jijila, Greci, Garvan, Meidanchioi, Satul Nou, Hagilar, Ostrov, Chilia Veche, Tulcea, Babadag, Isaccea, Măcin, Sulina,—la toate oraşele s'au înfiinţat şi şcoli de fete. Toate satele amintite sunt de autochtoni, afară de Beidaud, unde s'a înfiinţat şcoală, satul fiind locuit de Bulgari şi Găgăuţi. Repet *total 55* şcoale primare.

Cu începutul anului şcolar 1880—81, capătă vieaţă şi alte şcoli, tot mai în fundul Dobrogei, în sate de Români şi de Bulgari: Urumbei, Nalbant, Lunca (Canlâbugeac) Sinoe (Casapchioi), Beştepe, Mihai Viteazu, Zebil (români şi bulgari) toate din jud. Tulcea; iar în jud. Constanţa, Beilic, Băneasa (fost Parachioi, satul banilor), Gârliţa, Esechioiu, *în total 11 şcoale noui.*

In aceste sate, ca şi în cele care se înfiinţaseră mai înainte şcoli, au început să se clădească localuri spaţioase şi higienice—mai mult încă, s'a dispus de către prefecţii depe atunci, ca să nu se mai înfiinţeze nici o şcoală rurală decât acolo unde sunt localuri proprii.

In anul 1881—1882 se mai înfiinţează încă *16 şcoale*, precum urmează: Niculiţel şcoala de fete, Sarighiol, Calica, Cataloiu, Cârjelari, Turcoaia, Pecineaga (fete), Principele Mihaiu (Baschioi sat de bulgari), din jud. Tulcea; Corbul (Gargalâc mic), Gârliţa (şcoală de fete) Negureni, (Caranlâc cu Români vechi dobrogeni), Lipniţa, Canlia, Almalău (bulgari) şcoală de băieţi şi de fete şi Saraiu sat românesc, din judeţul Constanţa.

In anul şcolar 1882—83, iau fiinţă alte *nouă* şcoli în centru Dobrogei, în regiunea ocupată de Bulgari şi Germani: Ceamurlia de Sus, Caramanchioi, Frecăţei, Ciucurova (Germani), Ceamurlia de Jos, Istria (Caranasuf), Pandurul (Potur), Dobromir Vale şi Ferdinand I, (Caramurat) cu Români, Tătari, Germani—; cele 7 dela început în jud. Tulcea, cele două din urmă în judeţul Constanţa.

In anul şcolar 1883-84, Ministerul Instrucţiei înfiinţează încă 9 şcoli în Dobrogea: Sarighiol, (Bulgari), Atmagea (Germani), Enişala (Români autohtoni şi Bulgari), sat aşezat pe malul lacului Razlem lângă Cetatea Enisala, Teliţa, în mijlocul unei păduri seculare şi Meidanchioi, aşezat în preajma aceluiaşi masiv.

Satul Nou şcoala de fete (Români) din jud. Tulcea, iar în jud. Constanţa la Cetatea (Asarlâc), Şipotele (Ghiolpunar), Bulgari, Găgăuţi şi Români (desfiinţată la 1889) Galiţa şi Beilic.

In anul şcolar 1884-85 se înfiinţează o serie de şcoli de fete: Jijila, Dăeni, Văcăreni, Greci, iar mixte, la Topolog, Făgăraşul Nou (toate sate româneşti), Cerna (Bulg. şi Rom. amestec.), Murighiol (populaţie amestecată), şi Camena toate din jud. Tulcea; Gârlici şc. de fete, Pandurul, Hamangia, şi Dulgherul din jud. Constanţa, în total 13 şcoale.

In anul şcolar 1885-86 se înfiinţează numai 2 şcoli, una la Rahman Tulcea, şi alta la Tuzla judeţul Constanţa.

La 1886-87 3 şcoli: Vulturul (Cartal) Rachel şi Casimcea.

In 1887-88 nici una, iar în 1888-89 la Pisica şi

Satu Nou şc. de fete. Să ne oprim la 10 ani de şcoală românească.

In acest timp, populaţia românească se îmulţeşte prin imigrare şi prin împroprietăririle făcute în locurile lăsate libere de emigranţii Turci şi Tătari. Pe lângă cele 120 şcoli pe care le-am amintit până aici, s'au înfiinţat încă un număr mare, plătite de comune, care nu intră în numărul acestora de mai sus. Observăm că s'au înfiinţat şcoale româneşti oficiale pe brâul de sate de pe malul Dunărei ca şi pe malul Mării, unde am găsit pe autohtoni înainte de 1877, precum şi în satele de Bulgari, Găgăuţi şi Nemţi.

Nici o şcoală în sate cu populaţie de Turci şi Tătari până la această dată. Cele înfiinţate la Enghezu şi Bărăganul (Osmanfacâ) şi-au întrerupt firul imediat, căci au fost greutăţi peste închipuirea omenească de mari, iar învăţătorii numiţi la început au trecut în sate româneşti.

Din anul 1889 am găsit nişte însemnări oficiale, un dosar din care am extras notele de mai sus, precum şi cele care vor mai urma. Ele erau scrise de mâna lui Ion Bănescu, după cum în alte cercetări cu privire la activitatea de revizor şcolar al nemuritorului Eminescu, am găsit toate lucrările de cancelarie scrise de el însuşi.

Din notările luate din dosarul dela 1889, am constatat că personalul didactic, alături de cei 24 de învăţători pe care i-am amintit la începutul acestui capitol, era alcătuit din cea mai bună stofă: normalişti tineri, care au rămas permanent în Dobrogea, şi pe care i-am apucat şi noi cândva.

Dintre normalişti, amintesc:

1. Ioan Atanasiu, normalist Galaţi 1881, la Lipniţa Constanţa până la sfârşitul carierei.

2. Gheorghe Motorga, normalist dela Tg. Jiu 1885, la Nalbant, Bugeac, şi Cuiugiuc.

3. I. Ionescu gimnazist dela Galaţi 1882, la satul Nou, Constanţa, cu Ecaterina Ionescu, apoi la Deleni (Enigea) tot în jud. Constanţa.

4. Atanase Vasiliu normalist Galaţi 1881, la Mârleanu.

5. Alexandru Romila, normalist dela Severin 1882, la Coslugea şi Negureni (Caranlâc) tot din judeţul Constanţa.

6. D. Gavrilescu normalist Iaşi 1878, la Gârliciu Constanţa.

7. Ana Cinschi, cu şcoala greacă dela Ismail 1881, la Gârliciu şcoala de Fete.

8. Nicolae Andreescu normalist dela Galaţi 1882, la Beilic, unde a rămas mai bine de 20 de ani, apoi Cochirleni şi Cernavoda. Alături de Ioan Negrescu, pe care l-am amintit în prima serie sunt reuşiţi la examenul de avansare ce s'a ţinut pentru învăţători la 1903, din cei 10 reuşiţi la Bucureşti. Nicolae Andreescu a fost un dascăl desăvârşit, iar activitatea lui a rămas şi trăieşte încă.

9. N. Muzicescu absolvent dela Şcoala Normală Carol I 1879, vine la Rasova şi apoi la Gârliţa.

10. Teodor Niculescu, dobrogean de origină, normalist 1881, a funcţionat 3 ani la şcoala din Silistra 1882—1885, apoi a trecut în judeţul Constanţa până la sfârşitul carierei.

11. Ioan Bănescu II, seminarist Iaşi 1884, la Saraiu.

12. Radu Topor, normalist Galaţi 1887, vine ca învăţător la Sarinasuf, iar la 1889 îl găsim la Mahmudia, unde a stat până aproape de sfârşitul carierei; a fost revizor şcolar al jud. Tulcea, după războiul cel mare, în vremea de sacrificiu.

13. C. Mihailescu, cu seminarul dela Ismail la 1880, vine învăţător la Topalu p. II. apoi Jijila, unde la 1889 se găsea cu (14) soţia sa absolventă a Azilului Elena Doamna;

15. Gheorghe Adam cu seminarul dela Socola-Iaşi 1880, vine la Urumbei (unde se găsea o şcoală de gard), loc pe care îl ocupa şi la 1889;

16. Dumitru Timofte, normalist dela Bârlad, 1880, cu funcţiunea la Caraomer, foarte puţin timp, apoi Esechioiu jud. C-ţa, la Sarighiol şi Beidaut jud. Tulcea.

17. Radu Moroianu, bacalaureat dela Braşov 1880

(avea 70 lei salar dela Stat şi 40 lei dela comună) cel mai mare salariu plătit de comună îl găsim la Casimcea, centru mare ardelenesc;

18. La Mangalia, găsim pe Iosif Careisa normalist 1881, care funcţionase mai înainte la Isaccea-Tulcea;

19. Vasile Popescu, cu seminar şi şcoala normală 1881, vine la Cerna, la Mircea-Vodă (Celibichioiu) Constanţa, om de o energie extraordinară şi un autodidact desăvârşit.

20. Negacinschi cu şcoala comercială dela Galaţi 1881, a funcţionat la Slobozia-Brăila trece apoi la Atmagea-Tulcea şi în alte localităţi, până la sfârşitul vieţei.

21. Elena Popescu cu sc. profesională dela Brăila 1882, o găsim la Chilia Veche.

22. Constantin Popescu Măgureanu sc. norm. dela Bucureşti 1883, trece prin Călmăţuiu-Teleorman, vine la Jijila, iar la 1889 îl găsim la Chilia-Veche.

23. Elena Nour cu sc. centrală de fete Iaşi, 1884 vine la Lunca (Calnăbuceag), jud. Tulcea.

24. D. Niţescu normalist Galaţi 1885, îl găsim la Zebil, unde şcoala era înfiinţată încă din 1880. Vin la rând acum doi ardeleni:

25. N. Neicu dela institutul pedagogic şi theologic Sibiu 1885, vine la Prislava, apoi la Cataloi jud. Tulcea, trece în jud. C-ţa, unde funcţionează la diferite şcoli până în pragul pensiei.

26. Ilie Ştefan cu Preparandia din Arad, 3 clase, şi Şcoala reală germană din Vârşeţ, 1857, funcţionează la Sipet Timişoara, ajunge comisar şcolar în Transilvania la 1885, iar la 1889 îl găsim la Ciucurova (sat nemţesc) jud. Tulcea.

27. Constantin Dinu normalist Galaţi 1883, la Şipote (Ghiolpunar), Gârliţa, Bugeac, Mârleanu, Stupina, Pantelimon, de unde a eşit la pensie după o funcţionare de 43 de ani.

28. Dumitru Boboc, urmează aceeaşi şcoală normală ca şi Constantin Dinu,—sunt ostroveni,—a funcţionat vreme îndelungată la Ostrov, apoi s'a reîntors

la Silistra după 1913; a funcţionat aproape acelaş număr de ani ca şi cel dintâiu.

29. Al. Alecu normalist Galaţi 1884, vine la Tuzla Constanţa, apoi la Enisala Tulcea; mai târziu este numit profesor şi director al Seminarului dela Babadag şi Medgidia de unde iese pensionar după o muncă de 40 ani. Trăieşte şi astăzi în Constanţa.

30. Alexandru Zăvoianu Şcoala Normală Carol I din Bucureşti, 1888, e numit la Caramanchioi şcoala înfiinţată în 1882.

31. Constantin Cornescu, cu 5 clase liceu, Iaşi, vine la 1886 la Topolog Tulcea.

32. Constantin Caraman, normalist Iaşi 1884, vine odată cu înfiinţarea şcoalei dela Hagighiol Tulcea şi a funcţionat până acum câţiva ani la Cogealac Constanţa, de unde a fost pensionat cu 40 de ani de muncă.

33. Al. Romila normalist Turnu Severin 1882, vine la Coslugea jud. Constanţa, apoi la Cuzgun şi în urmă la Negureni, pleacă în refugiu din 1916 şi nu se mai întoarce.

34. Gheorghe Petrescu normalist Carol I 1888, vine la Pandurul-Potur şi funcţionează până după răsboi la Ceamurlia de Jos.

Toţi aceştia nu au venit odată, ci an după an, paralel cu înfiinţările de posturi noui, sprijiniţi de munca amintitului Ioan Bănescu, revizorul aprig şi de temut al Dobrogei.

In adevăr, după plecarea lui Gheorghe Sion, — cântăreţul dorurilor şi al dragostei de neam — care a funcţionat foarte puţin, Bănescu şi-a închinat toată puterea de muncă şi de jertfă pe care numai acela care are sufletul întocmit ca al său o poate simţi, colindând într'o lună de zile, dela Ostrovul Silistrei până la Tulcea. Nu dascălii, dar toţi cei de altă slujbă, tremurau la numele lui. Energic până la violenţă nu s'a dat în lături de a lovi pe funcţionarii comunali, care nu puneau toată stăruinţa la bunul mers al şcoalei.

Bănescu isbutise să fie ţinut în această slujbă, prin vrednicia şi faima muncei sale, vreme de 15 ani;

a fost schimbat de vreo două ori, apoi chemat ca să-şi onoreze şi continue munca începută.

Prin stăruinţa lui s'au ridicat localuri bune de piatră şi cărămidă. toate cu cheltuiala locuitorilor. Apoi tot el aducea material pentru şcoli, hărţi, tablouri şi chiar ceasoarnice; o bogăţie cum nu se afla în alte părţi. Tot el atrase învăţători buni, cărora le punea înainte un salariu sporit de 1oo lei lunar, la care se adăugau şi subvenţii dela comună, începând dela 20 până la 4o lei lunar.

Mai era încă un temeiu care atrăgea pe învăţători în acea vreme; în Dobrogea se făceau împroprietăriri şi învăţătorul tânăr, om dela ţară prin naştere legat de pământ, cerea loc în Dobrogea. Numiţi în satele româneşti şi în cele de bulgari, au primit câte 10 hectare; pe când unii profitori au fost împroprietăriţi în satele turceşti şi tătăreşti unde erau pământuri mai multe, cu zeci de hectare.

Energia lui Bănescu a prins bine ca şi pământul de colonizare: cel dintâiu a menţinut pregătirea profesională a învăţătorilor, căci făcea lecţii cu dânşii, aşa cum ar fi făcut cu copiii de şcoală, iar împroprietărirea chiar după ce salariile din Dobrogea au scăzut, i a ţinut pe învăţători legaţi de locuri şi de şcoală. De altfel cea dintâi legătură este cea adevărată, căci este legată de însufleţirea şi de înţelegerea rolului pe care cineva ştie să-l onoreze.

Ne apropiem de anul 1893, când prin noua lege a învăţământului se desfiinţează şcoalele de fete care luaseră fiinţă mai înainte, iar învăţătoarele trec în posturile al II-lea sau al III-lea în şcoalele de băieţi, care devin mixte.

Pleacă şi Ion Bănescu din revizorat. Dar un gând nou, isvorât din nevoia şi grija ca viitorul învăţător de sat să fie luat chiar din mijlocul populaţiei dobrogene, gând arătat de Ioan Bănescu celor dela conducerea ţării, a luat vieaţă în 1893, prin înfiinţarea celei dintâi şcoale normale de băieţi în Constanţa, cu elevi adunaţi de prin sate, chiar de Bănescu.

Astfel începu Şcoala Normală din Constanţa la

1896, sub conducerea lui Bănescu, cu profesorii: Măgură, Malcoci Petrescu, Institutorii Mohor, Costacea şi alţii, având ca limbă de predare Limba Română şi ca obiecte între altele, limba turcă şi bulgară. Această şcoală da dreptul celor dintâiu absolvenţi să fie institutori, iar ceilalţi învăţători. In aceeaşi vreme, se ţine la Constanţa un examen pentru învăţătorii care doreau să fie trecuţi institutori, măsură luată atât din cauza lipsei de personal la oraşe, cât mai cu seamă pentru a se curma neînţelegerile permanente, isvorâte din pricina legii şcolare dobrogene, care avea o anumită normă referitoare la personalul didactic.

Prima şcoală normală din Constanţa, cu elemente locale, ar fi făcut minuni, pentrucă în fruntea ei era un om cu însuşiri neobişnuite, energie, putere de muncă şi pricepere în conducere, dacă după trei ani de funcţionare n'ar fi fost desfiinţată şi elevii trimişi la Câmpul Lung şi în alte părţi. O parte din elevi, cei mai nedeprinşi cu depărtările, s'au lipsit de şcoală şi au ajuns funcţionari în toată Dobrogea, iar alţii au continuat şcolile, unde au fost trimişi şi ne-au dat pe învăţătorii de glorie a şcoalei dobrogene.

Dar despre înţelegerea şi munca pricepută a generaţiei de învăţători din prima epocă, vom reproduce articolul D-lui Stoicescu, Membru al Curţii de Apel din Constanţa, «Invăţătorii dobrogeni şi Magnum Aetimologicum din revista «Analele Dobrogei» anul 1928.

«Cei care privesc lucrurile superficial, contestă sau reduc rolul învăţătorimii noastre în marele opere naţionale, ca formarea şi unitatea limbii. ridicarea stărei economice a poporului şi rolul avut în răsboiul pentru Unitatea naţională, opere ale ultimelor două generaţii.

Şi cu toate acestea....

Nu trebuie să uităm, e aşa aproape de noi, învăţătorimea a răspuns mai mult de cât generos la apelul Regelui Ferdinand şi a dat un număr foarte mare de ofiţeri în marele nostru răsboiu pentru Unitatea Neamului.

In ceiace priveşte ridicarea stării economice, se cunoaşte opera lui Haret, care, în tot ce-a făcut s'a

sprijinit pe concursul lor şi devotamentul învăţătorilor.
Iar dacă e vorba de o contribuţie la formarea şi unitatea limbii româneşti, trebuie să se ştie că Marele Hajdeu n'a început opera sa Aetimologicum Magnum decât după ce şi-a asigurat colaborarea învăţătorimei. Sunt martori cele 18 vol. de Folklor, strânse de învăţători la apelul lui Hajdeu, făcut între 18?4-85».

După ce autorul lămureşte chipul cum se formează limba în popor «cuvintele se păstrează sau trăesc, sorb putere, îşi gradează sau îşi urcă tot adâncului evocator în legătură cu altele, *în expresie*». Reproduce apoi numele învăţătorilor în ordinea alfabetică, care se găsesc în opera lui Hajdeu pag. 228-327 Vol. II, pentru cei din Constanţa pag. 334-504 vol. 14 pentru jud. Tulcea, unde sunt grupate lucrările lor.

Din jud. Constanţa :

Ioan Alexandrescu Aliman	I. Negrescu Parachioi
N. Andreescu Beilic	C. Măldărescu Rasova
G. Eutuşescu Ciobanu	Gheorghe Ştef. Sat Nou
A. Vasiliu Mărleanu	G. Mihăilescu Topalu
G. Gavrilescu Gârliciu	Gheorghe Adam Urumbei
Atanase Petru Oltina	

Din jud. Tulcea :

D. Belinschi Carmanchioi	Teodor Mârza Pecineaga
C. Mateescu Cârjelari	V. Popov Sarighiol
D-na E. Boscu Enisala	S. Aişeanu Sarinasuf
M. Nicolau Garvan	I. Ceugă Sat. Nou pl. Sulina
I. Cristea Hagighiol	Gh. Chisenco Satul Nou
T. Paraschivescu Isaccea	St. Voinea Somova
I. I. Diaconu Luncaviţa	I. Plesnilă Turcoaia
Pr. Simion Murghiol	Gh. Tărălungă Văcăreni
N. Ludovig Niculiţel	C. Niţescu Congazu

«Comunicările acestor învăţători sunt datate între 21 Noembrie 1884 şi 21 August 1885, ne aflăm în al 6-lea an după anexare».

Invăţatorii ale căror nume le-am citat, vor fi fost unii fii ai locuitorilor din satele în care se aflau, alţii

veniţi de câţiva ani din vechile principate, iar alţii transplantaţi din cele trei judeţe ale Basarabiei, atunci de curând smulsă României» zice autorul. Noi adăogăm, că o bună parte dintre cei pomeniţi mai sus i-am văzut cum au venit cu bagajele şi copiii în spinare la 1879 din Basarabia, alţii au venit mai târziu şi nu e nici un localnic. Ei s'au încadrat însă şi au ştiut să prindă din culorea locală a subtilităţii limbii româneşti, ceeace a fost mai caracteristic şi de bun simţ, pentru ca răspunsurile lor să fi fost demne de trecut în marea Operă Naţională Aetimologicum Magnum.

Cu acest prilej îmi revine în minte acea minunată doină [1]) din Dobrogea pe care o reproducem mai jos şi din care se vede curăţia şi latinătatea vorbirei dobrogeanului.

Vara vine, vara trece
N'am cu cine mai petrece.
Şi cu cine am avut
Vai de mine l-am pierdut
L-a mâncat negrul pământ
La biserică 'n mormânt

Din această perioadă de activitate amintită avem o dare de seamă despre şcoala dobrogeană, la sfârşitul anului 1896, când se găsea următoarea populaţie şcolară.

Şcoli urbane cu 81 institutori şi institutoare cu o frecvenţă de 3651 elevi.

Şcoli rurale 170 cu 178 de învăţători şi învăţătoare cu 9592 copii.

Afară de aceste şcoli, se mai aflau în Dobrogea 2 gimnazii, unul la Tulcea cu 4 clase frecventate de 99 de elevi şi altul la Constanţa cu 2 clase frecventate de 72. elevi.

Şcoli primare private erau: trei greceşti de băeţi, 2 de fete, frecventate în total de 282 elevi şi eleve.

Bulgăreşti erau 4 şcoli, una de băieţi şi una de fete şi 2 mixte, frecventate de 616 elevi bulgari.

1) Culeasă de T, Burada în 1871.

Armeneşti, 2 şcoli mixte cu 73 elevi, una rusească de băeţi cu 85 de elevi şi alta nemţească mixtă cu 63 elevi şi eleve.

In total 13 şcoli particulare, cu 1204 elevi şi eleve. Şcoli turceşti nu erau pe acea vreme; ei aveau pe lângă geamii anexate azile confesionale, în care alături de religie, se preda Coranul etc.

Cu aşezarea nouilor colonişti dela 1893 până la 1898—99 s'au adus schimbări văzute şi pipăite în Dobrogea. Sate româneşti răsar ca din pământ, iar în locul bordeelor mohorâte se ridică acum gospodării luminoase, care fac să te opreşti în loc; o întrecere aprigă la muncă, aşa cum face cel care îşi croieşte casă nouă, şi cum înţelege Românul s'o facă, atunci când are unde să se învârtească.

In partea Mangaliei, se înfiinţează şcolile despre care am spus mai sus că li se curmase vieţa; la Nordul drumului de fier Cernavoda-Constanţa ca şi în toată stepa dobrogeană se înfiinţează 32 de şcoale, iar în oraşul Constanţa, la începutul acestei epoci, ia fiinţă încă o şcoală primară de băieţi şi una de fete No. 2.

Personalul învăţătoresc în aceşti zece ani dela 1889—1899 se complectează cu normalişti veniţi dela şcolile de peste Dunăre la care se mai adăogară unii necăjiţi, martirii unor gânduri frumoase, care înferbântaseră multe minţi începând cu 1897,—la care se mai adaugă şi unii învechiţi în câte un păcat, pentru care locul de ispăşire era ştiut de mai înainte—Dobrogea.

«Te-oi da pe mâna dascălului», este refrenul mamei nesocotite care înspăimântă pe copilaşul sburdalnicul şi bun de joacă.

«Să-ţi faci bagajul şi să te pregăteşti pentru Dobrogea», i se spunea învăţătorului, care avea de ispăşit un păcat sau o credinţă.

Şi dacă copilului nu-i nimeni pielea la şcoală, precum este ameninţat acasă, apoi învăţătorului, deocheat prin vorbe sau fapte nepotrivite locurilor şi pregătirei sufleteşti a societăţii de pe aceea vreme, i se da cea mai necăjită cătună din Dobrogea pentru pocăinţă. Şi,

în adevăr se pocăia. Nu ştiu graţie cărei împrejurări, singurătatea din satul bătut şi uitat, conceputul despre datoria pe care îl aveau oamenii atunci, mâna de fier a lui Bănescu, care urmărea ca o obsesie pe învăţătorul dobrogean, dar în orice caz, în Dobrogea se muncea pe capete de rămâneau minunaţi chiar cei căzuţi aici aşa ca din senin.

Tot în aceşti zece ani, se urmează cu construirea şcolilor în fiecare sat, unde se găsea cu cale să ia fiinţă o şcoală nouă, mai ales în jud. Tulcea, unde Prefectul Neniţescu, în altă formă şi cu autoritatea administrativă, depăşise rezultatele revizorului Bănescu dela Constanţa.

Am ajuns în preajma anului 1900. Asasinarea lui Mihăileanu de către Comitagii bulgari a trezit un interes şi mai viu pentru Dobrogea: un brâu de sate româneşti, întemeiate de veterani şi fiii acestora, acopere zi după zi zona de hotar şi mai departe satele minoritare, unde se găsea pământ, dela Ostrovul Silistrei până la Mangalia.

Tot acum sosise şi altă vreme, ca urmare poate şi a secetii din 1899—900, cum şi a speculanţilor care nu mai aveau frâu în legătura lor cu populaţia majoritară din acea vreme:

Atunci s'au înfiinţat tot felul de tovărăşii, a început epoca Băncilor populare, a bunelor învăţături de dincolo de pragul şcolii primare—cercurile culturale—marea epocă de renaştere şi glorie *a lui Haret.*

Dragostea de a învăţa carte se întinde tot mai departe în Dobrogea, cum nu s'a petrecut în alte părţi ale ţării. Venirea lui Haret în Dobrogea la 1904 şi vizitarea şcolilor dela Ostrov, Oltina, Dobromir, (dansuri naţionale cu copii bulgari), Cetatea (Asarlâc), serbare şcolară în faţa a 10 sate, vizitarea Adamclisului a Peşterei şi altor şcoli din Nordul judeţului, a umezit multe priviri, a sădit multe nădejdi, a isvodit multe hotărîri.

Un ministru să vie prin locurile acelea, prin înfundăturile neumblate, a fost straşnic lucru pentru popor. Primirea lui Haret, care venise să se încredinţeze

de opera îndeplintă a prefectului Scarlat Vârnav—despre care auzise ca de un basm, om de rară hotărâre pentru bine, a egalat cu primirea lui Vodă. Atunci se înfiinţase în fiecare sat Comitete şcolare ca să strângă bani pentru clăditul şcolilor şi să adune material, piatră şi var necesare clădirilor.

Noi nu credem în minuni, căci minunile sunt poveşti de ale copilăriei şi, totuşi sub ochii noştri s'au petrecut în Dobrogea minuni. Un cătun şi după dânsul altul, se împodobiră cu cele mai frumoase şi arătoase clădiri de şcoală, cărămidă arsă, ferestre mari şi luminoase, ca nişte ochiuri liniştite de apă, şi cu grădini de model împrejur.

Scarlat Vârnav, prefectul, a plecat odată cu partidul, s'a reîntors mai târziu din nou, împreună cu vrednicia lui Paul Paşa, revizor şcolar, inimos; dar dragostea de progres, ambiţia şi îndemnul de o parte, nevoia de învăţătură de altă parte, au dat imboldul să se ridice an după an, şcoli noui. Astfel în regiunea Adamclisi s'au ridicat 10 şcoli în doi ani. Ca un exemplu de înţelegere, dau acţiunea de mai jos:

Sătenii din Şipotele (Ghiolpunar) şi Nastradin au cerut în 1904 să li se înfiinţeze câte un post de învăţător. «N'aveţi local» li s'a răspuns, pentru ca în 3 luni de zile să-l dea în primire cu banii plătiţi numai de locuitori, localuri ce se găsesc şi astăzi.

Din această înţelegere şi întrecere între sate de la 1903 până la 1909, au luat fiinţă 60 de şcoale rurale cu localuri noui în jud. Constanţa, şi 49 în jud. Tulcea. Tot atunci, începând cu 1907 s'au înfiinţat posturile 2, 3, 4, ca o complectare a nevoilor din fiecare sat şi numai acolo, unde oamenii aveau local cu toate sălile trebuincioase.

O contribuţie efectivă în această decadă a dat-o şi statul înfiinţând aproape 100 de posturi în judeţul Constanţa şi 83 în jud. Tulcea.

Personalul didactic este din aceiaşi calitate ca cel arătat până aici; căci afară de absolvenţii desfiinţatei şcoli normale din Constanţa, care-şi terminaseră studiile la Carol I, şi s'au reîntors în Dobrogea,

au mai venit şi alţii şi au găsit aici dragostea de carte; unii dintre cei veniţi s'au reîntors îndărăt după un an doi, fericiţi şi prea bucuroşi că prin ajutorul unui puternic a zilei s'au putut înapoia acolo în sânul familiei.

Tot în această perioadă şcolară se petrec şi alte lucruri vrednice de dat la iveală. La 1903 se înfiinţează cele dintâi şcoli de copii mici, câte 10 în fiecare judeţ, în satele cu populaţie amestecată. La 1907, s'au înfiinţat iarăşi câte 10 şi numărul lor a crescut, încât la 1916 se găseau 53 în jud. Constanţa, 43 în judeţul Tulcea.

Să nu uităm, că suntem în perioada eroică, când se înfiinţează Bănci populare, coruri bisericeşti, cursuri de adulţi, şezători săteşti, teatru şi serbări şcolare. Astfel, unele serbări, cum a fost sărbătorirea a 100 de ani dela moartea lui Ştefan cel Mare, s'a făcut cu un fast, deşi era în Iulie, ce a întrecut şi locurile şi aşteptările.

Era o întrecere tot spre mai bine şi o muncă tot mai evidentă, încât ne întrebăm câte odată: cine a schimbat sufletul? Dar la această întrebare ne vine în minte generaţia trecutului, bătrânii dela 1879, care au stat neclintiţi la datorie, învăluindu-şi în glume sărăcia şi nevoile. Unii dintre dânşii, osteniţi de drum, au părăsit de multe ori lumina vieţei, odihnindu-se în umbra crucelor singuratice. Tot din această perioadă a rămas amintirea sacrificiului fără pereche ca locuitorii din sate de câte 25 de familii precum e Cucuruzul (Insufpunar) ş. a. şi-au ridicat clădiri ca şi satele mari.

Ca să se verifice activitatea integrală a învăţătorilor dobrogeni, amintesc de bibliotecile înfiinţate în amândouă judeţele pe lângă fiecare şcoală, de coruri bisericeşti, de muzeul dela Sinoe, (Casapchioi) şi cel dela Hârşova, a cărui faimă s'a dus peste hotare. Mai mult, amintesc şi de statistica ştiutorilor de carte din 1912, când Dobrogea a cucerit locurile II şi III, între cele 32 de judeţe pe care le aveam atunci. Să se ţină seamă că, în această perioadă, aveam 36 sate turceşti şi tătăreşti, unde nu existau şcoale, iar în satele ro-

mâneşti cu populaţie turcă şi tătară, fetele nu erau obligate să urmeze la şcoala românească.

In urma evenimentului din 1913, se redă României Cadrilaterul, locuit până atunci de Turci şi Tătari, cum şi de Bulgarii care fuseseră colonizaţi de curând după înfiinţarea Statului bulgar.

In adevăr, după scriitorul bulgar Prof. Dr. Miletici, care ne arată că elementul turcesc a emigrat în massă în timpul răsboiului din 1877, Bulgarii au luat locul acestora, fiind împroprietăriţi în locurile rămase libere.

Prin pacea dela Bucureşti, ne-a revenit acest teritoriu de 7800 klm. patraţi cu o populaţiune aproximativă de 320.000 locuitori, regiunea Deliormanului cu păduri şi isvoare nenumărate în partea lui de Miază-Zi, cu o populaţiune amestecată în 360 sate aproximativ.

Pentru a ne încadra în ritmul de ordine şi muncă stăruitoare, care alcătuia preocuparea tuturor conducătorilor din ţara noastră, s'a început şi aici construcţii de şosele; Medgidia s'a legat cu Bazargicul printr'o linie ferată, s'au deschis şcoli româneşti în cele 5 oraşe, Cavarna, Balcic, Bazargic, Silistra şi Turtucaia, precum şi în centrele mai de seamă.

Am găsit acolo dela început o populaţie doritoare de cultură şi plină de interes pentru şcoala sătească, atât cât puteam fi îngăduiţi sufleteşte. Localurile de şcoală n'au împlinit însă aşteptările noastre, ne deprinsesem să ne subvalorificăm în ceiace priveşte şcoala primară faţă de vecinii noştri dela Sud. Căci am găsit şcoli primare numai în centrele cele mai importante, aveau însă un material didactic mai ales şi bine executat.

In al 3-lea an de vieaţă şcolară, în Dobrogea Nouă, am intrat şi noi în acţiunea de reintregire a Neamului şi odată cu aceasta a început şi una din paginile triste ale şcoalei româneşti din această parte a Ţării. Căci primul gând pe care l-au avut Bulgarii la invadarea Dobrogei până la Tulcea a fost să distrugă întreaga operă culturală românească, să dărâme şcoli, să ardă biblioteci şi tot ceiace alcătuieşte punc-

tul de sprijin, valabilitate şi întărire a sentimentului național.

Au dărâmat statui, la Tulcea, la Constanța, etc.

Cât priveşte cei 37 de ani de activitate dăscălească în Dobrogea s'au dat rezultate constatate de un ministru bulgar, ce venise în Dobrogea în iarna lui 1916 la Babadag cu multă amărăciune, şi pentru care rămăsese profund impresionat.

Şi cu drept cuvânt,

Ne găseam în fruntea ştiutorilor de carte, cu un procent de 44% ştiutori de carte în jud. Constanța, 43% în jud, Tulcea, după ultima statistică ce se făcuse de Colescu la 1913. Afară de aceasta, erau peste 300 de şcoli primare cu localuri proprii în amândouă județele, cu Bănci Populare, cooperative etc., care arătau o superioară situație față de aceia pe care o lăsaseră de o parte şi de alta a Balcanilor.

In 1917 Februarie, Bulgarii au înființat Societatea Dobrogea cu scopul de a favoriza întărirea şcolilor bulgăreşti şi întinderea lor; în acelaş an 1917, pe vară, s'a deschis un curs de pregătire la Babadag pentru personalul învățătoresc. Iar la începutul anului şcolar viitor 1917—1918 s'a dat drumul la 108 şcoale cu 210 învățători, deschizând şcoale şi în cea mai curată şi românească regiune a Hârşovei, unde nici când, nu s'a aflat nici o urmă de sat bulgăresc. Şcolile n'au putut rezista căci nu era nici o legătură organică cu mediul înconjurător, şi nu era respectul pe care şcoala românească ştiuse să-l impuie prin învățătorii care veniseră din Basarabia, ca şi prin ceilalți, idealiştii perioadei eroice.

Dar mai era şi mai este încă un fapt: traiul la olaltă al populației bulgare cu învățătorii Români, atitudinea de blândețe pe care o arătaseră aceştia permanent copiilor, amintiri plăcute, duioase trezeau imagini verificate de timpul de mai târziu...

Şcoalele primare pe care le-au înființat Bulgarii în Dobrogea, s'au desființat în curând de tot, din lipsă de copii. Cele care au rezistat mai mult, în Octombrie 1918, după ruperea frontului dela Salonic, s'au desfi-

i
nțat și ele, personalul fiind gata de plecare, ceiace s'a și întâmplat.

La reintoarcerea autorităților românești s'a găsit în jud. Constanța, urmele a 23 din școale bulgărești pe lângă localurile și mobilierul din satele cu Bulgari, care s'au păstrat ca și cum n'ar fi trecut pe acoio urmele războiului; în Tulcea a fost cam acelaș număr.

Pentru înțelegerea spiritului de jertfă a învățătorilor rămași în teritorul ocupat de Bulgari, amintesc două evenimete concludente:

„Satul e locuit numai de Români, iar școala românească a funcționat în timpul ocupației, sub conducerea subsemnatului dela 10 Martie 1917 până la 1 Decembrie 1917.

Atunci am fost arestat, bătut îngrozitor și dus legat în satul Brebeni (Bazarghian) la Comandamentul bulgar, unde am fost judecat și condamnat la moarte, pentrucă am îndrăsnit să învăț pe copii românește. Scăpat ca prin urechile acului, m'am refugiat pentru a doua oară în Ialomița“.

Peste vieața școalei românești din Dobrogea Nouă este o pânză opacă, iar întâmplările din județul Tulcea în care se încadrează și școalele depe timpul ocupației, au făcut obiectul discripției unui minuțios articol publicat mai târziu de către dl. Colonel Dobrogeanu în care se descrie toate ororile și mișeliile petrecute acolo (Analele Dobrogiei anul 1921).

Au funcționat școlile românești la Constanța, dar nu pentru întreaga perioadă a ocupației.

Este demn de remarcat activitatea din satul Negru Vodă, Caraomer, târgul ce crește zi cu zi, la răscrucea drumurilor dintre stepă și Deliorman, acolo a luat ființă școala românească, sub conducerea unei tinere fete, D-ra N. Lăzărescu, în anul 1917-1918.

Bulgarii având etapă au înființat un comitet școlar, condus de un român nemernic, cu scopul de a întreține și înlesni școala bulgărească.

---

[1]) Din raportul învățătorului St. Popescu din Satul Nou lângă Oltina jud. Constanța care a răspuns la circulara revizorului școlar depe acele vremuri

Ca răspuns, Românii au înfiinţat şi ei o eforie puternică în frunte cu Tacorian, Clinciu şi alţii (cărturari rămaşi din timpurile de odinioară [1]) pentru întreţinerea şcolii româneşti. Invăţătorii bulgari, dacă au văzut că nu le vin copiii la şcoală, au părăsit localitatea într'un timp foarte scurt!

Ce am găsit şi cum ne-am înfăţişat la 1-30 Decembrie 1918.

Şcolile săteşti ruinate în general; cu excepţiile arătate, învăţătorii titulari împrăştiaţi în toată ţara, iar o parte, aproape 80 învăţători din toată Dobrogea, jerfiţi pentru întregirea neamului, ca ofiţeri pe front. Toată floarea învăţătorimii din acea vreme, toţi cei inimoşi care au înţeles «să cucerim ce avem de cucerit» au pierit la Turtucaia, epopeea zilelor triste ale începutului răsboiului nostru. Iar cei mai bătrâni, tinereţa perioadei dela1879-89, cei veniţi din Basarabia, au rămas pe drumul refugiului în spre Moldova cea frumoasă de unde plecaseră altă dată, în aurora tinereţii pentru împlinirea unei datorii. Nu s'au mai reîntors, căci barcagiul Charon i-a trecut în împărăţia necunoscutului.

In Caliacra şi Durostor s'au reîntors la posturile lor, într'o regiune unde nimenea nu îndrăznea să calce pe locurile de jertfă şi amar, numai 67 învăţători din 148. Tot aşa şi la Constanţa. Aceştia la vestea că trebue să se întoarcă în Dobrogea au tresărit, cum numai cine a trăit acele vremuri o poate spune şi s'au reîntors în posturile lor, zeci de zile în vagoane de gheaţă—Decembrie 1918, pe şlepuri în bătaia gerului, cu drumul dela Galaţi, Sulina, Constanţa. Toţi cu lacrămile de bucurie, îngheţaţi ce vai de dânşii, înnotând prin zăpadă şi noroiu, în căruţe sau pe jos, dar s'au reîntors acolo unde în trecut îşi sacrificaseră anii tinereţii sau trăiseră frumoasele zile ale copilăriei. Unii când n'au găsit vagoane pentru transport, au tăiat Moldova toată şi cu ce brumă adunaseră pe acolo, au plecat cum au putut, singuri fără soţie şi copii, numai

1) Statutele lor aveau ceva din înţelegerea lui Costache Petrescu dela Silistra.

să ajungă aici în Dobrogea, cu toate că ştiau ce-i aşteaptă şi că nu vor găsi nici de unele.

Oficial, şcoalele trebuiau să se deschidă la 1 Ianuarie, iar drept ajutor n'avea nimeni decât căldura sufletului. La sate nu erau lemne, nu erau sobe, nu erau uşi, nu erau geamuri, nimic, nimic.

Şi totuşi nimeni n'a stat buimac. După temperarea bucuriei revederilor şi a durerii de cele găsite, care îşi cer destinderea reacţii fireşti sufletului omenesc,— tot peste tot s'a început activitatea.

Astfel, ca să amintesc un caz concret, învăţătorul Andreescu din Cerna-Voda raportează revizorului cu data de 18 Decembrie 1918.

«In 17 Decembrie am început cursurile: fetele într'o sală sub conducerea d rei E. Simionescu, învăţătoare titulară la fete, băieţii în altă sală sub conducerea subsemnatului în localul sinagogii.

Au fost prezenţi 32 elevi şi 50 eleve, în total 82, abia jumătate din populaţia oraşului s'a întors din refugiu.

Ceilalţi 5 membrii ai şcoalelor, rămaşi în vieaţă, nu s'au reîntors la post până în prezent, decât subsemnatul şi d-ra E. Simionescu».

Era unul dintre cele dintâi rapoarte pe care revizor şcolar a jud. Constanţa de pe aceea vreme le rezolva în ziua de Crăciun, ziua sosirei în Constanţa.

Au venit 100 de învăţători din 243, câţi se găseau la 1916; la Tulcea, 114 din 226; la Durostor acelaş număr redus ca şi la Caliacra.

Dar fiecare raport de început de activitate din vremea aceia poate alcătui o pagină demnă să figureze ca dovadă de muncă şi abnegaţie pe care a trebuit să le depună întregul corp învăţătoresc dobrogean din acea vreme, pentru începutul şcoli, din urma potopului

Lipsurile şi ruina se întâlneau oriunde ţi-ai fi îndreptat ochii şi totuşi s'au făcut multe de sufletele generoase şi mai ales entuziaste ce au răsărit în toată Dobrogea. Este demn de amintit activitatea unui pretor, care în cursul lunii Ianuarie 1919 a pus în funcţiune toate cele 21 şcoli din plasa sa— Jean Dinu.

Atunci s'a reîntors epoca de înainte, de 1877: s'au numit ca învăţători dascăli de biserică, şi ori cine s'a găsit.

Personalul titular învăţătoresc era redus precum am arătat, erau în schimb 586 de suplinitori de catedre vacante, în toată Dobrogea, pe lângă suplinitorii titularilor a căror situaţie nu era clarificată.

Adunaţi în pripă care şi pe unde s'au găsit, copii dela 17-18 ani, băieţi şi fete, naufragiaţi ai şcolilor sau ai războiului, aceşti suplinitori au împânzit satele Dobrogiei, mulţi şi-au luat rolul în serios, au învăţat carte, încât zeci de tineri din acea perioadă foşti învăţători suplinitori, sunt astăzi profesori, avocaţi, doctori, ingineri, care învăţau carte odată cu elevii satelor, întârziaţi şi aceştia cu câte 2-3 ani de şcoală; dar sub puternicul curent năvalnic ce cuprinsese Dobrogea întârziată din mersul ei cultural normal, ne-au dat cea mai strălucită pleeadă de intelectuali autohtoni, cinstind prin aceasta numele de dobrogean.

Localurile de şcoală erau distruse în mare parte, mai ales pe linia celor două fronturi din 1916: Topraisar, Cobadin, până la Rasova, şi celălalt dela Nordul căii ferate, dela Târguşor (Pazarlia) până la satul Dunărea (Boaşcic).

Toate şcolile din această regiune purtau urmele obuzelor, dar şi ale răsbunării, căci armatele bulgare în retragerea lor au ridicat şi au ars toată lemnăria, uşi, ferestre, duşumele; ceiace scăpase din primul puhoiu, a fost distrus acuma.

Parte din şcolile din zona de răsboiu au fost distruse complect până la temelie, cum a fost cea din Deleni (Enigea), Cocargea, etc., şcoli construite cu câţiva ani mai înainte.

Mobilierul şcoalelor era ca şi inexistent. Copiii stăteau pe pietre aşezate la rând, pe ruine de cărămizi, pe scăunele cu 3 picioare, iar cei mai mulţi turceşte, ca la 1878. Geamuri nu existau, în locul lor s'au bătut scânduri, din care se mai văd şi acuma ici colo, atârnând ca o relicvă din timpuri memorabile. Lumina

venea prin tavanul distrus, se făceau lecţii în şcoli descoperite, iar frigul îi obliga pe toţi să stea acoperiţi şi să tremure, dar şi sub emoţia literelor şi a vorbelor care luminau mintea şi înţelegerea cu mai multă putere atunci.

O parte dintre şcoli s'au instalat în case părăsite, la care nu se mai întorseseră proprietarii respectivi.

Populaţia în general suferea îngrozitor din cauza lipsei de hrană; iar sărăcia lăsată de răsboiu era prea mare şi prin anul slab anterior, dar şi prin numărul cel mare de refugiaţi, Românii din toate părţile Ţării, care se întorceau la locurile lor, acasă.

Şi lipsa de transporturi era adânc simţită; – deaceia învăţătorii plecau la post pe jos, unii se lipseau pentruca să numai facă zeci de kilometri, alţii plecau în alte judeţe, primeau alte însărcinări, care şi unde vedea cu ochii.

Şi controlul şcoalelor se făcea pe jos din sat în sat,—căci numai în satele bulgăreşti erau vite de transport;—dar atmosfera care se îmbina cu întreaga ambianţă de lipsă, dar şi entuziasm, îi încălzea pe toţi prin încrederea pe care o căpătase fiecare că, numai printr-o muncă şi prin jertfa de sine se vor îndeplini golurile şi lipsurile şi se va putea ridica nivelul instituţiei dobrogene, atât cât era înainte de răsboiu, dar şi cât se cerea de lipsurile de intelectuali, simţite în toate instituţiile.

Cu toate încercările şi înţelegerea tuturor, 25 şcoale rurale n'au putut lua fiinţă în cursul anului şcolar Ianuarie-Iunie 1917, fie din cauza lipsei de personal, cât mai ales din aceea a lipsei localurilor, deoarece s'au găsit multe distruse cu totul şi fără putinţă de funţionare, neavând nici o casă cât de modestă, de închiriat.

Lipsa de personal didactic, era simţită în toată ţara dar mai cu seamă în Dobrogea; ministerul a hotărât ca să deschidă cursuri pedagogice de vară la Constanţa, unde în cele două luni de zile au urmat 150 de învăţători cursurile, bărbaţi şi femei, număr foarte redus, când numărul suplinitorilor din Dobrogea era de 493 faţă de 393 titulari. Dar şi dintre titulari o bună

parte se detaşaseră în locurile de origină, sau oriunde au găsit locuri mai bune, şi n'aveau o legătură organică cu Dobrogea—fuseseră numiţi în pragul răsboiului.

Este firesc că în această scurtă şi incomplectă monografie să amintim despre şcoalele normale din Constanţa, băieţi, fete şi din Tulcea, de băieţi.

La Constanţa, s'a reînfiinţat şcoala Normală de odinioară, în ziua de 1 Octombrie 1912 sub conducerea unui fiu de învăţător dobrogean, I. Ghibănescu, Dr. în filosofie; şcoala ce a dăinuit până la 1916 şi şi-a reluat firul imediat după reîntoarcerea autorităţilor la Constanţa. Nevoile prea mari au cerut înfiinţarea şi a unei şcoale normale de fete, ceeace s'a şi făcut, instalându-se într'un local închiriat; tot pentru acoperirea lipsurilor de învăţători locali, s'a mai înfiinţat o şcoală Normală de băieţi la Tulcea.

Aceste şcoli au adus o contribuţie efectivă şi cu rezultate frumoase, dar totuşi n'au putut împlini toate nevoile, căci necesitatea populaţiei a cerut creiarea de noui posturi în jud. Constanţa ca şi în întreaga Dobroge. S'au înfiinţat într'un ritm neaşteptat; numai în anul şcolar 1920 s'au înfiinţat în judeţul Constanţa *96 de posturi noui;* în Tulcea, în Caliacra şi Durostor, numărul locurilor vacante creşte, astfel că avem acum în acest an şcolar *1920-21 - 648 de locuri vacante pe lângă aproximativ 50-60 vacante*, rămase prin detaşări.

Cursurile de vară au continuat cu un scop îndoit: reînprospătarea şi cristalizarea cunoştinţelor ce urmau să fie predate de aceşti suplinitori, cât şi însuşirea metodelor de predare a lecţiilor.

Această metodă de a avea învăţători cu pregătire redusă a continuat până în 1927, când Ministerul a constatat că locurile s'au complectat şi că suntem în preajma unui *şomaj învăţătoresc.* Pe acest temeiu s'au desfiinţat în 1930 o bună parte dintre şcolile normale, ambele din Dobrogea, iar cea de fete a mai dăinuit până în 1938, acest an.

Personalul didactic al şcoalelor *rurale* din Do-

brogea a fost schimbat permanent. Sunt şcoli în care s'au schimbat suplinitorii an după an.

Starea aceasta de permanentă nesiguranţă a scăzut oare acum prestigiul şi încrederea în stabilitatea învăţătorului, dar totuşi interesul de şcoală, de construcţii şi îngrijirea lor, n'a scăzut decât în ultima decadă, după 1928, ale cărei cauze şi consecinţe sunt prea aproape de noi, pentru ca să le încadrăm în lucrarea de faţă.

Un lucru precis nou, vine la rând.

Până la 1916, fetele de Turci, toate erau scutite de şcoală.

In primul an de după război, prin înfiinţarea celor 30 şcoale noui, populaţiunea de musulmani a trebuit să intre în noul ritm, în aşa măsură, încât n'a rămas fată în vârstă de şcoală pe care învăţătorul să n-o urmărească cu obligativitatea.

Paralel cu această populaţie şcolară veche, dar nouă, pentrucă acum făcea cunoştinţă cu şcoala primară, şcolile dobrogene cele din Caliacra şi Durostor au început să-şi vrăsteze populaţia şcolară de turci şi bulgari, cu Români din toate colţurile ţării, dar mai ales cu Olteni şi cu viguroşi Macedoneni.

Aceasta perioadă de frământare şi de croire a unei noui mentalităţi, care să aibă drept scop final conceptul de unitate sufletească şi de încredere «sunt român», alcătueşte piatra de încercare şi examenul la care este supus un învăţător dobrogean din ziua de când a descălecat aici şi până la sfârşit.

Câteva cuvinte despre şcoala urbană din Dobrogea, cea de la oraşe, unde munca învăţătorilor se mărgineşte la pereţii claselor, la o trăire interioară şi fără sbucium, decât cel material.

Toate şcoalele primare urbane din Dobrogea s'au înfiinţat în anul 1879, construindu-li-se în urmă localuri ce fac onoare şi astăzi oraşelor.

La început, instituţia s'a redus la o singură şcoală, atâta vreme cât necesităţile de vieaţă cu populaţia târgurilor cosmopolită în bună parte şi cu drum

de trecere pentru toate naţionalităţile nu avea nevoie de un număr prea mare de învăţători.

Numai Tulcea şi mai ales Constanţa au făcut excepţie :

Cel dintâiu, oraş de plugari, şi de muncitori, cu mahalale resfirate, a impus necesitatea de noui şcoale, dar într'un ritm de creştere normal.

Constanţa însă, a depăşit evoluţia firească. Oraş la Mare, cu vieaţă întinsă comercială, dar mai ales cu conducători prevăzători în timp, care i-au mărit raza şi i-au valorificat împrejurimile, l-au ridicat la un oraş de mâna întâia, s'a mărit necontenit, astfel că are peste 65.000 locuitori. Ca o curiositate, dăm evoluţia Constanţei.

La 1857, acum 81 de ani, era un sat cu 40 de case, nişte case mizerabile de pescari, pentruca peste 20 de ani populaţia lui să se ridice la 2.000 de suflete.

La 1896, când s'a făcut o serioasă numărătoare a populaţiei pe naţionalităţi, Constanţa avea peste 10.000 suflete, precum urmează :

Români	2.519
Greci	2.416
Musulmani	2.202
Bulgari	1.060
Ovrei	855
Armeni	550
Nemţi	511
Italieni	100
Francezi	56
Engleji	45
Ruşi	50
Alte naţii	47
Total	10.419

Iar peste 6 ani, la 1900 Românii au ajuns la cifra de 9165 pentruca peste alţi 5 ani, populaţia românească să ajungă la 15.777 suflete.

Cel care a dat viaţă şi mersul neaşteptat acestui oraş, este tot Ion Bănescu, revizorul şcolar dela 1879

directorul Şcoalei Normale dela 1895, ajuns Primar al Constanța la Februarie 1905.

El a intemeiat Cartierul românesc, dela linia Mamaia în colo spre Anadolchioi, a împărțit locui de casă la funcționarii Români şi la orice locuitor român care s'a aşezat în acea perioadă ca locuitor stabil, în Constanța.

Cu acest concept vast de gospodărie românească, după 32 de ani, adică la 1928, acum 10 ani, statistica oraşului Constanța arăta următoarea populație:

Români	28.700
Greci	3.130
Armeni	2.015
Turci şi Tătari	2.003
Ovrei	1.050
Bulgari	1.037
Albanezi	460
Germani	403
Unguri	340
Ruşi	325
Italieni	282
Jugoslavi	185
Austriaci	168
Polonezi	148
Cehoslovaci	125
Francezi	71
Engleji	62
Spanioli	38
Americani	23
Diferite nații	368
Total	40933 suflete

iar peste 4 ani, cu prilejul statisticei din 1932, s'a ajuns la cifra de 60.000, creştere rezultată numai prin sporul de Români.

Paralel cu această creştere neaşteptat de repede a populației oraşului Constanța, învățătorii fruntaşi dobrogeni au părăsit satele, an după an, şi în aşa măsură încât în județul Constanța se găsesc numai 3 în-

vățători care au funcționat la sate înainte de 1916. Toți ceilalți s'au mutat în Constanța; acelaş fenomen în măsură mai redusă s'a petrecut şi la Tulcea.

Cauzele care au adus această strămutare a învățătorilor dela țară, este sporul necontenit de posturi ce s'au creiat în Constanța, (vom vedea mai jos creşterea şi sporul posturilor) apoi mirajul lustrului, şi a vieții mai liniştite, la care adăogăm necesitatea ca învățătorii cu mijloace reduse, să-şi poată educa şi instrui copiii mai cu înlesnire, cât mai ales specificului pe care îl prezintă învățătorul dobrogean, care a rămas devotat numai şcoalei, spre deosebire de învățătorii altor regiuni, care au şi preocupări materiale.

Şcoalele urbane s'au bucurat pe lângă favoarea de localuri, de material didactic, de biblioteci bogate şi de tot ceiace ştiința pedagogiei moderne îi pune la îndemână învățătorului, care vrea să-şi uşureze sarcina, şi să ajungă la rezultate frumoase.

Personalul de control al şcoalelor primare din Dobrogea s'a început cu poetul Sion, care a stat numai câteva luni, apoi Ion Bănescu, care a condus rostul şcoalelor dobrogene (ambele județe) până la 1889, ajutat fiind şi de un subrevizor şcolar.

Suprafața prea mare a Dobrogei, drumurile pe care le avea de făcut precum şi înființările de posturi noui, au separat controlul, numindu-se pentru fiecare județ câte un revizor şcolar (ajutat de 2-5 subrevizori), ridicat dintre institutorii fruntaşi, sau şi dintre învățătorii care se bucurau de această favoare. Ultimul revizor şcolar necalificat, licențiat în drept, pe care l-a avut Dobrogea, a fost al județutui Constanța, din Noembrie 1904 până la sfârşitul anului şcolar 1905.

Multă vreme, Dobrogea a fost şi pentru personalul de control, *un port de import*: până după războiu, deşi Dobrogea avea institutori licențiați, bacalaureați cu examenul de institutori sau absolvenți ai desființatei şcoale normale de institutori, posturile de control erau date celor din afara Dobrogei, deşi profesiunea de învățător de copii nu cerea altă cultură şi altă

pregătire mai deosebită de cât celora din Dobrogea, ci din contra.

Era o subvalorificare a dobrogenilor fără temeiu.

Mai încoace, prin creerea Inspectoratului pe regiuni, Dobrogea a fost totdeauna nedreptăţită (este o unitate geografică şi socială) judeţul Tulcea a fost trecut la Galaţi, Constanţa şi Caliacra la altă regiune Durostorul în altă parte.

Din lipsa unui plan unitar, care să se ramifice dela conducătorul suprem, Inspectorul general primar şi să urmărească nu pe învăţător cu omenescul lui, ci greutăţile cu care are de luptat aceasta, ca frecvenţă, rea voinţă, şi câte nu se ivesc în calea unui învăţător misionar, şcoala primară dobrogeană mai ales de când numărul învăţătorilor s'a mărit aşa de mult, ar fi putut şi ar putea să dea rezultate peste aşteptări.

Autori de cărţi didactice.

Invăţătorii dobrogeni, începând cu St. Voinea, cel venit la 1879, şi până astăzi, au atacat şi această necesitate, a tipăririi de cărţi de şcoală sau lucrări pentru uzul învăţătorilor. Ca o lucrare meritorie, amintesc Pedagogia generală, a învăţătorului erou D. Bujilă, carte în colaborare şi de sinteză, alcătuită într'un stil uşor şi accesibil limbajului învăţătorului.

Cărţi de şcoală primară, abecedare, cetiri, curs primar inferior sau superior s'au tipărit în colaborare de către toţi învăţătorii dobrogeni, care au ocupat vremelnic o slujbă de control.

Experienţe din şcoală, încercări din viaţa socială, au văzut lumina tiparului, alţi autori,—pe care timpul îi va pune în valoare şi va da lumină sforţările vrednice de astăzi.

CAP. VII.

Incheiere

Se impune o pauză şi o reflexiune asupra acestei monografii şcolare cu date reduse, pentru un câmp care a îmbrăţişat 4 judeţe, cu aproape 800.000 locuitori, cu isvoare pe care răsboiul ni le-a distrus, cu altele adunate cum şi unde s'au putut găsi.

Un lucru să se ţină minte: Cine a venit învăţător în Dobrogea a trebuit să se identifice cu dragostea de mamă, cu răbdarea unui Pestalozzi, după cum aceleaşi ajutoare trebuie să le ia orice învăţător, care pleacă într'o regiune cu populaţie eteroglotă.

Inainte de a fi învăţător, eşti mamă pentru şcolarul venit întâia oară din mahalaua lui, din cercul lui de activitate, cu limbaj şi simboale mimate, legate de obiectele înconjurătoare, şi trebuie să procedezi tot aşa cum face mama, care îi repetă de zeci de ori acelaş cuvânt, îi arată fiinţele şi lucrurile înconjurătoare, iar copilul urmăreşte trăsăturile feţei, expresia ochilor, mişcările buzelor, ca să se înţeleagă cu dânsa. Numai aşa vei isbuti să te înţelegi cu şcolarii tăi, transformând înţelegerea din limba maternă în limba românească, se vor produce reacţii mintale, în care nouile cuvinte româneşti vor trece în conştient.

Deaceea îţi trebuie răbdarea lui Pestalozzi, de aceea învăţătorul din satele minoritare este un adevărat apostol, deaceea să nu ne îngrijim dacă statisticele ce urmează arată diferenţe prea mari şi neaşteptate între copiii înscrişi şi promovaţi, când

munca din şcoala dobrogeană este ridicată la înălţimea unui Crez.

Cât priveşte despre absolvenţii a 7 clase, pentru care învăţătorii din Dobrogea, din regiunile minoritare, au muncit cu atâta stăruinţă în ultimii ani, alcătuiesc medalii de onoare pe care nimeni nu ţi le dă, dar pe care anii ţi le adună şi-ţi constituie patrimoniul cel mai sfânt al convingerii, că ţi-ai făcut datoria, întreaga datorie.

Cifre şi comentarii după statistica Ministerului

între anii	1919	1927
Copii înscrişi în toată Dobrogea	49.477	74.192
cu frecventare regulată	32.507	60.217
Promovaţi	21.062	38.459
Absolvenţi	506	în statistică nu este trecut nimic
Posturi de învăţători	884	1.538

Cifre după statistica din 1938 (revizoratele şcolare)

Copii înscrişi în toată Dobrogea	109.595
Cu frecventare regulată	80.483
Promovaţi	50.141
Absolvenţi a 7 clase	2280
Posturi de învăţători	2.252

Comparând cifrele şi raportul logic, care există intre ele avem: 56 copii înscrişi de învăţător (1919), 49 copii de învăţător (1927), 48-49 copii de învăţător pentru anul 1938.

Câte 40 de copii aproximativ de învăţători dintre cei înscrişi şi cu frecventare regulată.

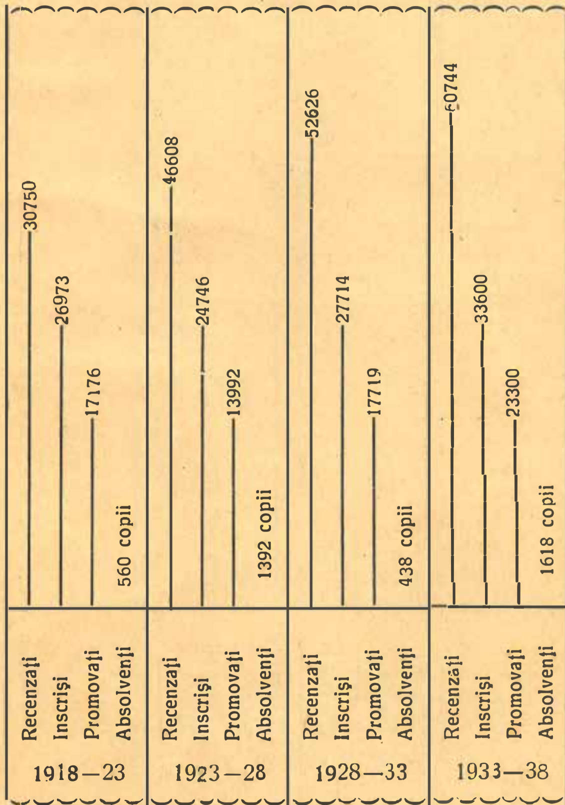
Câte 22-25 copii promovaţi de fiecare învăţător din aceleaşi statistici, 1919-1927-1938.

Să se ţină seamă că la copiii recenzaţi să trec dela 7—18 ani, iar absolvenţii sunt cu 7 clase.

DIAGRAME

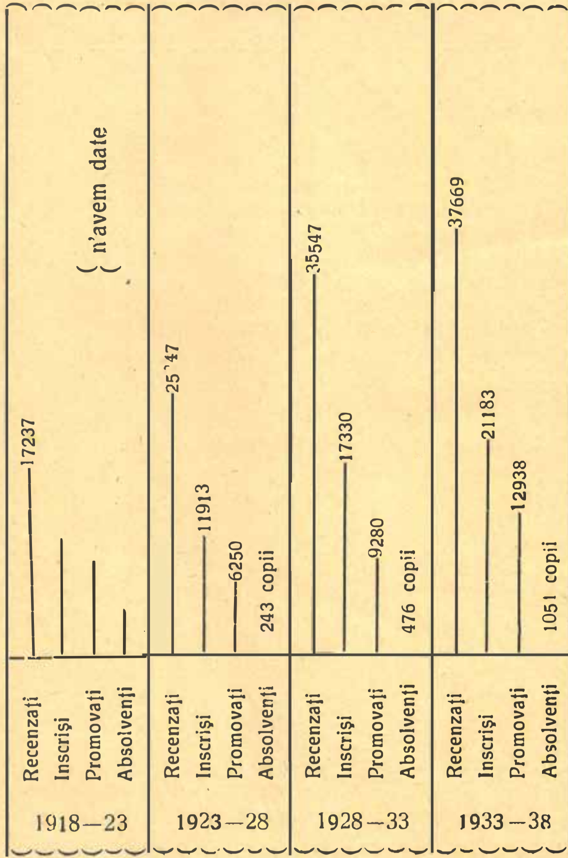
Reprezintare grafică, jud. Constanța

VALORI MEDII

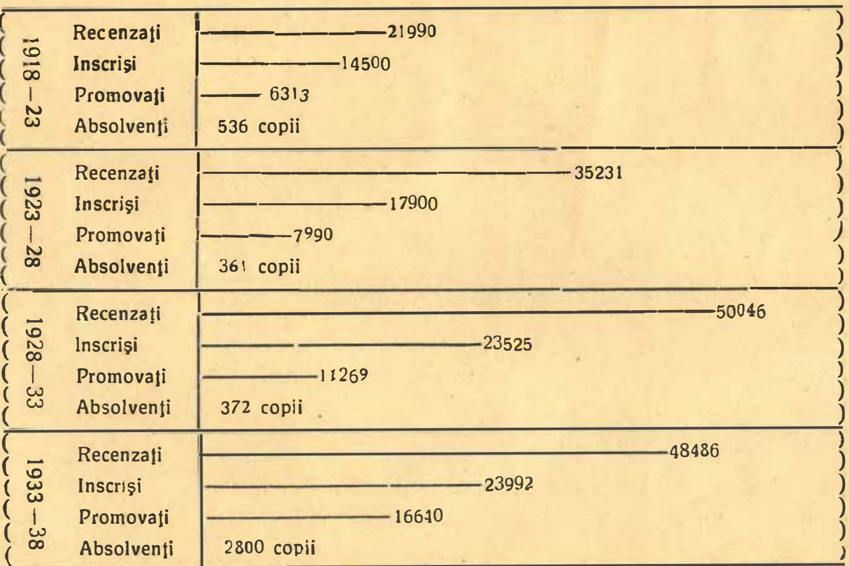
Reprezintare grafică, jud. Caliacra

VALORI MEDII

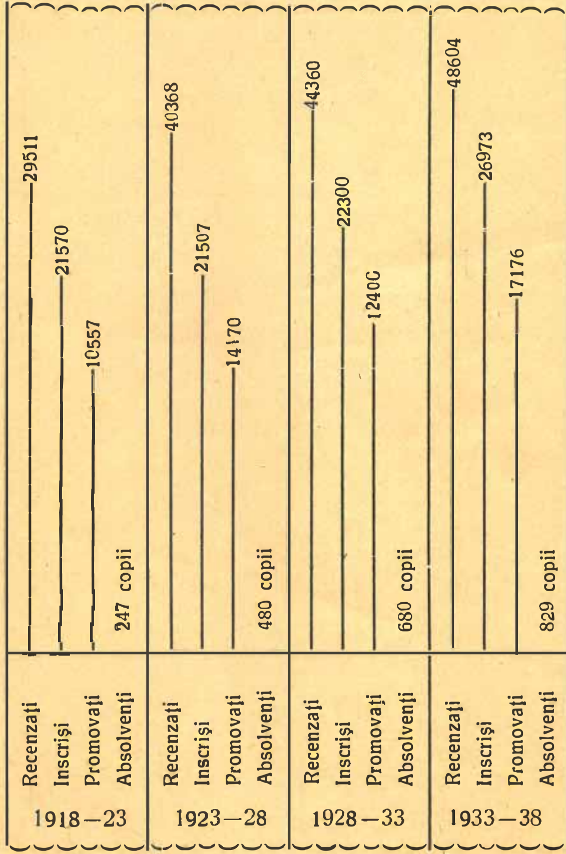
Reprezintare grafică, jud. Durostor

VALORI MEDII

Reprezintare grafică, jud. Tulcea

VALORI MEDII

Autorii Consultați:

1. Analele Dobrogei anii 1-8 — *revistă sub conducerea d-lui Prof. Universitar, C. Brătescu*
2. Dobrogea — *de Romulus Seișeanu*
3. Trecutul Dobrogei — *de C. Teodorescu*
4. Pagini din Istoria Culturei Românești în Dobrogea, înainte de 1877 . . *de I. N. Roman*
5. Țara dintre Dunăre și Mare — *Ion Neicu*
6. Promovarea Culturii Românești în Dobrogea Nouă — *Sandu Carp*
7. Istoricul orașului Cernavoda — *Ioan I. Mușat*
8. Tomi--Constanța Monografie — *Col. Ionescu-Dobrogeanu*
9. Anuarul Invățământului Primar 1933 . . .
10. Stare de Inaintare a Invățământului primar . . — *Ing. M. Cioc*
11. Anuarul Școalei Normale Iași anii 1925—1929 .
12. Statistica Invățământului Public și Particular a Ministerului Instrucț. 1919-1926

Tabla de Materie

Lei 2,00